

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2017

Bc. Radovana Česáková

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Doprovázení jako nová forma podpory pěstounských rodin

Diplomová práce

Autor: Bc. Radovana Česáková
Studijní program: N 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Iva Junová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Radovana Česáková

Studium: P15K0130

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název diplomové práce: **Doprovázení jako nová forma podpory pěstounských rodin**

Název diplomové práce AJ: Accompanying as a new form of support for foster families

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá doprovázením pěstounských rodin, jako novou formou podpory pěstounských rodin, s důrazem na to, zda je práce klíčového pracovníka doprovázející organizace efektivní podporou pro pěstounské rodiny a zda tato podpora ovlivní a usnadní průběh pěstounské péče. Teoretická část na úvod analyzuje vývoj pěstounské péče na území našeho státu, druhá část je věnována problematice právních a finančních aspektů doprovázení pěstounských rodin. Závěr teoretické části diplomové práce se podrobně věnuje problematice doprovázení pěstounských rodin, se zaměřením na služby poskytované pěstounským rodinám. Praktická část práce navazuje na teoretické poznatky a zabývá se zkoumáním souvislostí mezi doprovázením pěstounských rodin a tím, zda je poskytování služeb doprovázející organizace efektivní podporou pro pěstounské rodiny. Popisuje hlavní cíl a výzkumné otázky, charakterizuje metody praktického šetření, respondenty a jejich výběr. Podrobně popisuje průběh sběru dat a výsledky praktického šetření.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Iva Junová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Gabriela Slaninová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Poděbradech dne 5. 3. 2017

Poděkování

Děkuji Mgr. Ivě Junové, Ph.D. za odborné vedení práce, poskytování rad a vzácný čas, který mi při konzultacích věnovala.

Anotace

ČESÁKOVÁ, Radovana. *Doprovázení jako nová forma podpory pěstounských rodin*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 116s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá doprovázením pěstounských rodin, jako novou formou podpory pěstounských rodin, s důrazem na to, zda je práce klíčového pracovníka doprovázející organizace efektivní podporou pro pěstounské rodiny a zda tato podpora ovlivní a usnadní průběh pěstounské péče. Teoretická část na úvod analyzuje vývoj pěstounské péče na území našeho státu, druhá část je věnována problematice právních a finančních aspektů doprovázení pěstounských rodin. Závěr teoretické části diplomové práce se podrobně věnuje problematice doprovázení pěstounských rodin, se zaměřením na služby poskytované pěstounským rodinám.

Praktická část práce navazuje na teoretické poznatky a zabývá se zkoumáním souvislostí mezi doprovázením pěstounských rodin a tím, zda je poskytování služeb doprovázející organizace efektivní podporou pro pěstounské rodiny. Popisuje hlavní cíl a výzkumné otázky, charakterizuje metody praktického šetření, respondenty a jejich výběr. Podrobně popisuje průběh sběru dat a výsledky praktického šetření.

Klíčová slova: doprovázení, pěstounská péče, pěstounské rodiny, klíčový pracovník, doprovázející organizace

Annotation

ČESÁKOVÁ, Radovana. *Accompaniment as a new form of support for foster families*. Hradec Králove: University of Hradec Králove, Faculty of Education, 2017. 116. Diploma thesis.

The diploma thesis deals with the accompaniment of foster families as a new form of support for foster families, with an emphasis on finding if the job of a key worker accompanying the organizations is effective support for foster families and if this support influences and facilitates the process of foster care. To begin with the theoretical part analyzes the development of foster care in our country. The second part is devoted to the legal and financial aspects of the accompaniment of foster families. Finally, the theoretical part of the diploma thesis closely examines issues of the accompaniment of foster families, with a focus on services provided to foster families.

The practical part follows the theoretical knowledge and deals with the research of the connections between the accompaniment of foster families and whether the provision of services of the accompanying organizations is effective support for foster families. It describes main objective and research questions. It characterizes practical methods of investigation, respondents and their selection. It describes in detail the process of data collection and the results of practical investigation.

Key words: accompaniment, foster care, foster families, key worker, accompanying organizations

Doprovázení jako nová forma podpory pěstounských rodin

Obsah:

Úvod.....	10
1 Historický vývoj pěstounské péče v českých zemích.....	13
1.1 Péče o děti osiřelé a opuštěné.....	13
1.2 Péče o mládež po vzniku samostatné Československé republiky	16
1.3 Vývoj ochrany dětí po roce 1945 až do současnosti	17
1.4 Náhradní rodinná péče (charakteristika současné náhradní rodinné péče v ČR)	18
2 Osobnost pěstouna.....	30
2.1 Kdo je pěstoun.....	30
2.2 Profil pěstouna	31
2.3 Motivace k přijetí dítěte do pěstounské péče	31
3 Děti v pěstounské péči.....	36
3.1 Důvody umístění dítěte do náhradní rodinné péče	36
3.2 Specifické potřeby dětí v náhradní rodinné péči	38
3.3 Práva dětí v náhradní rodinné péči	42
4 Specifika dětí v náhradní rodinné péči	46
4.1 Děti jiného etnika	46
4.1.1 Romské děti.....	48
4.2 Zdravotně znevýhodněné děti	50
4.3 Děti ve výchově příbuzných.....	56
5 Právní a finanční zajištění pěstounské péče	59
5.1 Role veřejné správy v oblasti pěstounské péče	59
5.2 Právní zajištění pěstounské péče	60
5.3 Finanční zajištění pěstounské péče.....	61
5.4 Finanční zajištění doprovázející organizace.....	63
6 Doprovázení pěstounských rodin	65
6.1 Podoby a průběh doprovázení	66
6.2 Osoba průvodce - klíčový pracovník a jeho role.....	69
6.3 Techniky používané v rámci doprovázení při práci s dítětem a rodinou	71
6.4 Techniky používané v rámci doprovázení ve vztahu k pěstounům.....	76
6.5 Práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče.....	76
6.6 Služby pro pěstounské rodiny	81

7	Praktické šetření	87
7.1	Projekt výzkumu	88
7.2	Analýza výsledků výzkumného šetření	96
7.3	Diskuze výsledků výzkumného šetření	104
	Závěr	107
	Seznam použitých zdrojů	109
	Seznam tematicky souvisejících zdrojů	113
	Seznam příloh.....	116

Úvod

Dítě a dětství jsou pojmy, které je značně obtížné definovat. Každý z nás má o těchto pojmech jinou představu. V minulosti existovaly různé koncepce dětství a to v závislosti na vývoji společnosti. Dítě bylo zpravidla chápáno jako malý dospělý člověk, jehož vývoj je určený především jeho genetickou výbavou. Vedlo se hodně polemik o tom, zda existuje vztah výchovy a genetiky při vývoji člověka. Vědecky bylo prokázáno, že jedno bez druhého nemůže existovat samo o sobě. Bylo dokázáno, že především pocit silného pouta či vztahu k jedné milující osobě, hraje velmi významnou roli v životě dítěte a určuje jeho další vývoj do budoucna. Dětství je považováno za nejvýznamnější období života člověka. V tomto období má dítě zvláštní potřeby a nároky, během dětství je ještě sociálně nepřipravené na život a vyžaduje péči a ochranu ze strany svého blízkého okolí.

Je přirozené, že po narození se o děti starají jejich rodiče, uspokojují jejich základní potřeby, milují je, hýčkají a opatrují. Bohužel v každé době jsou rodiče, kteří se z nejrůznějších důvodů nemohou, neumějí nebo nechtějí o vlastní děti starat nebo je nezvládají sami vychovávat. Dětem nejsou schopni dát pocit pevného zázemí, jistoty a bezpečí. Jsou i případy, kdy rodiče děti opouštějí. K opuštění dochází z různých příčin, ať už je to nemoc, lhostejnost, psychické poruchy nebo pobyt v nápravném zařízení. Tyto rodiny pak neplní své rodičovské role a nezabezpečují příznivé výchovné prostředí pro svoje děti. Tento stav je v odborné literatuře označován termínem sociální osiření. V České republice, tak jako v jiných zemích, žije také určitá část sociálně osiřelých dětí, které nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině. Tyto děti pak musí část nebo celé dětství a období dospívání prožívat v náhradní rodinné péči.

O skutečné sirotky se většinou postará širší příbuzenstvo. U sociálních sirotek je zkoumána možnost umístit je do náhradní rodinné péče někoho blízkého, ideálně příbuzného. Jestliže tato možnost není, pak je pro dítě vybírána náhradní rodina ať již osvojitelská nebo pěstounská. Tyto rodiny jsou prověřené, neboť procházejí odborných posouzením a dítěti je rodina vybírána orgánem sociálně-právní ochrany dětí. O tom, zda bude dítě umístěno do náhradní rodinné péče, v konečné fázi rozhoduje soud.

Vzhledem k tomu, že v současné době je náhradní rodinná péče podporována ze strany státu a snahou je, aby děti umístěné v náhradní rodinné péči byly spokojené a jejich pěstouni nebo poručníci zvládali péči o tyto děti bez velkých problémů, byl ustanoven

v zákoně o sociálně- právní ochraně dětí institut pověřené osoby, která poskytuje tzv. doprovázení pěstounských či poručnických rodin.

Téma diplomové práce „**Doprovázení jako nová forma podpory pěstounských rodin**“ jsem si zvolila proto, že velmi úzce souvisí s mojí profesí koordinátora pěstounské péče a mojí rolí klíčového pracovníka. Z titulu mé práce se pravidelně setkávám s pěstounskými rodinami, které doprovázím během výkonu jejich pěstounské nebo poručnické péče. Základem pro toto doprovázení je sepsaná dohoda o výkonu pěstounské péče a to mezi doprovázející organizací a pěstounem.

Pokud chceme zjistit, zda doprovázení pěstounských rodin klíčovým pracovníkem pověřené organizace, jako nová forma podpory pěstounských rodin, je účinná, a zda tato podpora ovlivní a usnadní průběh pěstounské péče, musíme mít dostatek informací o pěstounské rodině.

Cílem mé diplomové práce je s oporou o analýzu odborné literatury popsat institut náhradní rodinné péče se zaměřením na doprovázení pěstounských rodin a zjistit, zda doprovázení pěstounských rodin klíčovým pracovníkem doprovázející organizace ovlivňuje a usnadňuje průběh pěstounské péče.

Diplomová práce se v první kapitole teoretické části zabývá historickým vývojem sociálně- právní ochrany dětí na území Čech. Je zde také charakterizován pojem náhradní rodinná péče. Druhá kapitola popisuje, kdo se může stát pěstounem a jaké podmínky musí být k tomu splněny. Kapitola třetí uvádí nejčastější důvody umístění dětí do náhradní rodinné péče a podrobněji jsou zde uvedena práva a potřeby těchto dětí. Čtvrtá kapitola charakterizuje děti, které přicházejí do pěstounské péče. Pátá kapitola shrnuje současné právní a finanční zajištění pěstounské péče. Šestá - a v teoretické části poslední kapitola - se podrobně zabývá doprovázením pěstounských rodin, jako novou formou podpory pěstounských rodin a to včetně popisů služeb, které mohou pěstouni využívat.

Praktická část navazuje na teoretické poznatky a zabývá se již konkrétním hlavním cílem: **Zjistit, zda doprovázení pěstounských rodin klíčovým pracovníkem doprovázející organizace ovlivňuje a usnadňuje průběh pěstounské péče.** V jednotlivých podkapitolách praktické části je zformulován hlavní cíl a výzkumné otázky. Není zde také opomenuta etická stránka výzkumu a charakteristika respondentů. Závěrečné podkapitoly obsahují vyhodnocení rozhovorů, případových studií a celkové shrnutí praktického šetření.

Prostřednictvím kvalitativního výzkumu se diplomová práce snaží zjistit, **zda existuje souvislost mezi zdárným průběhem pěstounské péče a činností klíčového pracovníka doprovázející organizace v pěstounské rodině**. První výzkumná otázka hledá odpověď na to, **jaká je podpora státu vůči pěstounským rodinám**. Druhá výzkumná otázka odpovídá na dotaz, **jak doprovázení ovlivňuje průběh pěstounské péče**. Třetí výzkumná otázka se zabývá zjištěním, **jaký vliv mají na další průběh pěstounské péče poskytované služby**. Čtvrtá, poslední otázka ověřuje, **jaká je role klíčového pracovníka v rodině pěstouna**.

Při praktickém šetření bude využita metoda případových studií a polostrukturovaného rozhovoru, neboť právě tyto metody by měly přinést optimální odpovědi na výzkumné otázky a hlavní cíl práce.

Tato práce může být přínosná pro nové pracovníky, kteří budou vykonávat svoji činnost na poli doprovázení pěstounských rodin u pověřených organizací nebo budou sociálními pracovníky sociálně-právní ochrany dětí. Také by mohla být zdrojem informací pro další odborníky, kteří s dětmi v náhradní rodinné péči začínají pracovat. Prostřednictvím zpracovaných případových studií a rozhovorů s pěstouny může tato práce přinést zajímavé informace o účelu a smyslu náhradní rodinné péče a o její podpoře ze strany doprovázejících organizací a jejich klíčových pracovníků.

1 Historický vývoj pěstounské péče v českých zemích

1.1 Péče o děti osiřelé a opuštěné

V úvodu této kapitoly bude představena historie pěstounské péče na našem území. Na toto bude navazovat aktuální popis situace v pěstounské péči v současnosti, včetně podrobnější charakteristiky náhradní rodinné péče u nás. Domnívám se, že obsáhlejší úvod nastíní zájemci o tuto problematiku historii pěstounské péče v minulosti i v současnosti a tím mu pomůže pochopit celkový vývoj a současné trendy směřující k podpoře pěstounských rodin.

Jak uvádí Bubleová a kol.¹ náhradní rodinná péče má u nás dlouhou a bohatou historii. První sirotčince a nalezince se začaly zřizovat v době po třicetileté válce, kdy značně přibývalo opuštěných dětí. Nejstarším ústavem byl Vlašský špitál založený roku 1575. Fungoval 200 let a byly zde umístěny děti chudé a opuštěné. Roku 1789 byl založen pražský nalezinec pro děti nemanželské, které zde byly umístěny pouze na přechodnou dobu a to do doby jejich svěření do pěstounské péče. V ústavech této doby byla však nedostačující hygiena a lékařská péče a proto zde byla velká nemocnost a úmrtnost dětí. Klasický pojem sociálně-právní ochrana dětí se začíná používat již před sto padesáti lety. K prvním právním úpravám začalo docházet ve druhé polovině devatenáctého století, kdy vznikala takzvaná péče chudinská. Veřejná péče chudinská navázala na soukromou dobročinnost jednotlivců, soukromých institucí a církví. Byla jakousi nejspodnější záchrannou sociální sítí pro nejchudší obyvatelstvo, neboť během vývoje průmyslové revoluce docházelo k migraci venkovského obyvatelstva do měst a průmyslových center. Toto mělo za následek vznik řady příčin chudoby a to z důvodu, že přestaly existovat původní sousedské a rodové vazby a v novém prostředí se tyto vazby již nevytvořily. V roce 1862 byl vydán zákon, který stanovil základní pravidla obecných záležitostí. Bylo zde také zmíněno, že péče o lidi, kteří z důvodu chudoby, nemohoucnosti nebo osiřelí a odložení potřebují pomoc, je povinností obce. V roce 1868 byl vydán zvláštní chudinský zákon, který zajišťoval veřejnou pomoc a péči všem potřebným bez ohledu na věk. Tento zákon nahradil dřívější péči farních ústavů.

¹BUBLEOVÁ, Věduna; VRÁNOVÁ, Lucie; VÁVROVÁ, Alena a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. s. 8-10.

Při zpětném pohledu zjistíme, že toto pojetí sociální péče a pomoci bylo na svou dobu velmi pokrokové. Dalším důležitým počinem státu bylo zřízení zemského sirotčího fondu a to roku 1902 zemským výborem v Čechách. Souběžně začaly také vznikat dobrovolné organizace - okresní komise péče pro mládež, které společně s odbornými orgány pro blaho dítěte a mládež vytvořily základ pro vznik sociální péče o děti².

V tomto období se odborníci poprvé začínají zabývat otázkou, jak na děti působí život mimo vlastní rodinu. Jak je tento život poznamenává a jaké následky si nesou do života v dospělosti. I když pohledem do minulosti, například do krásné literatury, životopisů, novinářských reportáží a soudní záznamů bylo zřejmé, že se tento jev ve společnostech vyskytuje od pradávna, ve vědě byl tento problém skoro neznámý. Tento jev je v pozdější době označován jako psychická deprivace u dětí.

„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu“³.

Jak uvádějí Matějček a Langmeier⁴, můžeme období, kdy se poprvé začíná zájem odborníků u nás i ve světě obracet na děti opuštěné a osiřelé rozdělit na čtyři charakteristická období. První *období* takzvané *empirické* je datováno od druhé poloviny devatenáctého století do třicátých let dvacátého století. Silným podnětem k zahájení výzkumu jsou zkušenosti z první světové války a velké hospodářské krize. Jedná se zatím spíše o hromadění poznatků, například dětských lékařů v nalezincích, dětských nemocnicích a jiných dětských ústavech. Začaly se vytvářet první základy sociální služby a výsledkem byla snížená úmrtnost dětí v ústavech a bylo zabráněno zhoubným epidemiím. Bylo však zjištěno, že děti z ústavů se stále vyvíjejí opožděně, oproti dětem, které vyrůstají ve vlastní rodině. Z tohoto byl vyvozen závěr, že tento opožděný vývoj je způsoben psychikou dětí.

²BUBLEOVÁ, Věduna; VRÁNOVÁ, Lucie; VÁVROVÁ, Alena a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. s. 8-10.

³MATĚJČEK, Zdeněk; LANGMEIER, Josef. *Psychická deprivace v dětství*. Praha : Karolinum, 2011. s. 26.

⁴MATĚJČEK, Zdeněk; LANGMEIER, Josef. *Psychická deprivace v dětství*. Praha : Karolinum, 2011. s. 16-21.

Tento poznatek zahájil druhé období zkoumání psychické deprivace u dětí a dalo by se označit za *období alarmující*, které probíhalo v třicátých až čtyřicátých letech dvacátého století. Široký rozvoj studií o strádajících dětech za druhé světové války a bezprostředně po ní, vyvolal velký počet opuštěných dětí bez rodičů, dětí z koncentračních táborů, ale také poválečné změny v sociálních a ekonomických strukturách společnosti a tím pádem také v rodinách. Narůstala zločinnost mládeže a objevoval se častější výskyt psychických poruch u dětí. Z výzkumů z těchto období bylo vyvozeno, že dítě od útlého věku má být vychováváno tak, aby pociťovalo cit a bylo připoutáno k matce nebo k náhradní mateřské osobě intimním a trvalým citovým svazkem a aby oba dva v tomto citovém svazku nacházeli uspokojení a radost. Proti těmto tvrzením se začínají ozývat první kritické hlasy a tímto je zahájeno třetí *období* takzvané *kritické*, které probíhalo zhruba v padesátých letech dvacátého století. Vědci přicházejí s myšlenkou, že k deprivaci nedochází pouze odloučením dítěte od matky, ale také v době, kdy dítě s matkou fakticky žije, ale nedostává se mu mateřské péče. Z výše uvedeného důvodu, proto dochází ke studiu deprivace v podmínkách rodiny. Z těchto studií vyplynulo, že deprivaci dítěte nezpůsobuje pouze jediný činitel, ale je to vždy v případě, kdy nedochází k uspokojení několika důležitých potřeb dítěte. Bylo také zjištěno, oproti předchozím domněnkám, že deprivací poruchy jsou z velké části nenapravitelné. V některých případech však lze důsledky deprivace napravit a to preventivními a terapeutickými opatřeními. Na základě zjištění, že deprivace není omezena pouze na ústavy, ale že týká také rodiny, nabývala celá otázka širšího společenského dosahu a nastává další *období*, které je nazýváno *experimentálně teoretické*. Toto období spadá do šedesátých let dvacátého století. Nyní se již nepovažuje deprivace za nemoc či syndrom. Začíná se zkoumat souvislost mezi organismem – člověkem a prostředím, ve kterém žije. Otázka psychického strádání není stále ještě uzavřena, ale je potvrzeno, že podstatný vliv na vznik psychické deprivace má prostředí a zděděný (vrozený) základ dítěte⁵.

„Dnes již nikdo nepochybuje o tom, že prostředí, do kterého se rodíme, ve kterém vyrůstáme a žijeme, v nás zanechává zřetelné stopy a v nějaké míře (to bude individuální a závislé na dalších okolnostech) nás poznamenává a ovlivňuje“⁶.

⁵MATĚJČEK, Zdeněk; LANGMEIER, Josef. *Psychická deprivace v dětství*. Praha : Karolinum, 2011. s. 16-21.

⁶KRAUS, Blahoslav; POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk-prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky*, Brno : Paido, 2001. s. 103.

1.2 Péče o mládež po vzniku samostatné Československé republiky

Dnem založení Československé republiky nebylo opuštěných a ohrožených dětí, ale v této době již vznikla státní správa a došlo ke zlepšení péče o tyto děti. Nově bylo zřízeno Ministerstvo sociální péče a začaly se budovat základy sociálně-právní ochrany dětí. Z pomocných orgánů jako byla komise pro péči o mládež a zemská komise, se stávají orgány výkonné a dochází ke vzniku okresní péče o mládež a zemské ústřední péče o mládež. Činnost okresních péčí o mládež probíhala na různých úsecích. Byla to například pomoc těhotným ženám a matkám, hlavně svobodným, před porodem i po něm; právní ochrana a pomoc dětem nemanželským, osiřelým, či dětem z rozvedených manželství; pomoc opuštěným a ohroženým dětem odkázaným na cizí péči; pomoc dětem ohroženým ve vlastních rodinách; prázdninové pobyty, zotavovny; pomoc mladistvým delikventům a péče o dorost, poradny pro volbu povolání, útulky pro nezaměstnaný dorost. Vedle zemských a okresních péčí se také rozvíjí činnost dobrovolné sociální péče. Zde se dobrovolně a bezplatně angažovali občané a to zejména z řad pedagogů a lékařů. V této době vznikla základní sociální síť pro všechny potřebné v oblasti sociální péče a došlo ke specializaci v péči. Dbalo se o to, aby nedocházelo k plýtvání silami dobrovolných pracovníků a finančních prostředků. Vzhledem k tomu, že existovaly rozdílné zákony ohledně péče o děti v Čechách, na Slovensku i na Podkarpatské Rusi, byl v roce 1921 vydán zákon o ochraně dětí v cizí péči a nemanželských dětí. Zde je uvedena jako nejrozšířenější forma péče o opuštěné děti péče pěstounská. Na výše uvedený zákon v roce 1930 navazovalo vládní nařízení o hromadném poručenství, dle kterého mohl poručenský soud pověřit poručenstvím okresní péči o mládež a to v případě, že nebyla nalezena vhodná osoba, která by hájila práva a zájmy poručenců. Rozvoj okresních péčí o mládež velmi ulehčil obcím, které do doby vzniku péčí o mládež, musely plnit povinnosti k opuštěným dětem v rámci domovského práva. Rozvoj činnosti o opuštěné a potřebné děti byl přerušen v roce 1938, kdy došlo k odtržení jedné třetiny území Československa. Okresní péče o mládež fungovaly a udržely si svoji činnost, i když byla podstatně omezena a to až do konce druhé světové války v roce 1945⁷.

⁷NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva; JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc : ANAG, 2014. s. 16-18.

1.3 Vývoj ochrany dětí po roce 1945 až do současnosti

Velký vliv na vývoj sociálně-právní ochrany dětí po ukončení druhé světové války, měly v Československu politické a společenské změny. V roce 1947 přešly úkoly péče o mládež na okresní a zemské výbory a zaměstnanci spolků okresní péče o mládež převzal do svých služeb stát. Zákon o rodinném právu, který nabyl účinnosti 1. ledna 1950, již neupravoval náhradní péči, ale pouze osvojení a poručnictví. Zákon o sociálně-právní ochraně mládeže z roku 1952 také ovlivnil ochranu dětí v Československu. Zákon vycházel z mylných představ, že se změnou režimu v našem státu odpadnou automaticky všechny příčiny, pro něž je třeba dětem poskytovat ochranu. Zákon definoval sociálně-právní ochranu jen jako výkon hromadného poručenství a opatrovnictví, pro děti, které nejsou v péči svých rodičů⁸.

Jak uvádí Langmeier⁹, systém náhradní výchovné péče se na základě výše uvedených zákonů radikálně změnil. Ze dne na den byla zrušena pěstounská péče a přes 5 000 dětí se ocitlo bez domova. Převládala snaha vychovávat děti ke kolektivnímu cítění ve velkých ústavech. Tyto ústavy byly většinou umístěny v odlehlých místech, neboť to byl většinou konfiskovaný majetek, jednalo se o zámky, rezidence, lázně apod. Začaly se budovat velké ústavy, řízené a kontrolované státem. Tento stav trval až do šedesátých let dvacátého století, kdy se začaly objevovat první kritiky na systém této péče, které byly hlavně ze strany pediatriů a psychologů. Tito dokazovali na množství studií, že vývoj dětí vychovávaných trvale od útlého dětství v těchto ústavech je velmi často opožděný, vede k vývoji disharmonické osobnosti, často i s asociálními projevy. Výše uvedený stav trval do 1. dubna 1964, kdy nabyl účinnosti zákon o rodině, který umožňoval bez omezení svěřit dítě to výchovy jiného občana, než rodiče, jestliže tento občan poskytuje záruku jeho řádné výchovy. Zároveň také umožnil vznik SOS dětských vesniček. Další velká změna se podařila prosadit v roce 1973, když vstoupil v platnost zákon o pěstounské péči. Velký vliv na změny v sociálně-právní ochraně dětí mělo také to, že v roce 1969 sociálně-právní ochrana dětí přešla pod správu nově zřízeného Ministerstva práce a sociálních věcí.

⁸NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva; JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc : ANAG, 2014. s. 18-19.

⁹LANGMEIER, Josef. *Náhradní péče o dítě očima psychologa*. Praha : Čs. pediatrie 24, 1969. s. 58.

V současné době je hlavním zákonem provádějícím ochranu práv dětí zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Do konce roku 2012 bylo vymezení pěstounské péče na individuální a skupinovou pěstounskou péči. Individuální péče byla rozlišena na péči příbuzenskou, kterou vykonávaly prarodiče nebo jiní příbuzní dítěte a na péči vykonávanou cizími osobami. Skupinovou pěstounskou péči vykonávala zařízení pro výkon pěstounské péče. Tento institut byl zrušen novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí v roce 2012. V roce 2006 vznikl nový typ pěstounské péče a to pěstounská péče na přechodnou dobu. Tato péče však nebyla ze zákona až do roku 2013 optimálně nastavena a z tohoto důvodu ji vykonávalo pouze minimum pěstounů. Významnou změnu ve výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu přinesla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí v roce 2013 a také nový občanský zákoník, který je účinný od 1. ledna 2014.

1.4 Náhradní rodinná péče (charakteristika současné náhradní rodinné péče v ČR)

Přelomovou etapou v systému náhradní rodinné péče bylo období v letech 2012-2014 a to díky legislativním změnám. Ze závěru výzkumu, který realizoval Výzkumný ústav práce a sociálních věcí v roce 2010 pod názvem *Zmapování ekonomické situace pěstounských rodin a zařízení pro výkon pěstounské péče*, vyplývá, že nejvíce pěstounských rodin se stará o jedno svěřené dítě. Je to téměř 80 %. O dvě svěřené děti se stará 17 % pěstounských rodin. Velké pěstounské rodiny, které byly dříve, dnes skoro neexistují. Jsou to rodiny, které se starají o pět a více dětí a v současné době jejich zastoupení není ani jedno procento v počtu pěstounských rodin. Z výše uvedeného výzkumu také vyplynulo, že v současné době jsou v 69 % pěstouni příbuzní svěřených dětí a to z velké části jejich prarodiče. Je zajímavý i pohled na věkovou strukturu pěstounů. U příbuzenské péče je věkový průměr vyšší než u péče nepříbuzenské. U příbuzenské péče se často objevují osoby nad 65 let¹⁰.

Do konce roku 2012 byly děti posuzovány dle toho, zda jsou „vhodné“ či „nevhodné“ pro zařazení do evidence pro zprostředkování náhradní péče. Novela zákona tento přístup zrušila a nyní je upřednostňována náhradní rodinná péče pro každé dítě, které je nuceno opustit vlastní rodinu. Z výzkumů a statistik posledních let vyplynulo, že v roce 2012 bylo

¹⁰KUCHAŘOVÁ, Věra. *Zmapování ekonomické situace pěstounských rodin a zařízení pro výkon pěstounské péče*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí v.v.i., 2010.

do dětských domovů pro děti do tří let věku (dříve kojeneckých ústavů) přijato 1 932 dětí, a to z důvodů zdravotních, sociálních a zdravotně-sociálních. V průběhu roku bylo propuštěno 1 940 dětí, z toho téměř 51 % do vlastní rodiny¹¹.

Ve školním roce 2014/2015 bylo v dětských domovech, dětských domovech se školou, výchovných ústavech 6 495 dětí, z toho v dětských domovech 4 314 dětí (z toho jsou 2 002 dívky). Děti mladších patnácti let, které plní povinnou školní docházku, bylo ve zmiňovaném školním roce ve všech typech školských zařízení 2 594. Nacházely se zde však i děti mladší tří let, kterých bylo 75. Děti předškolního věku starších tří let zde žilo 370. Okolo 1 000 dětí bylo umístěno do výchovných ústavů, téměř 680 dětí pobývalo v dětských domovech se školou. Ze statistik také vyplývá spektrum postižení dětí. Děti s mentálním postižením bylo 1 265, dětí sluchově postižených bylo 33, dětí zrakově postižených 120, dětí s vadou řeči 194, dětí tělesně postižených 14, dětí s vývojovými poruchami 424, dětí s autismem 39, dětí se závažnými poruchami chování 703 a dětí s extrémními poruchami chování bylo 151¹².

V domovech pro osoby se zdravotním postižením (pobytových zařízeních v oblasti sociálních služeb) pobývalo v roce 2014 celkem 648 dětí a mladých lidí¹³.

Dalším typem pobytové péče pro děti jsou zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ve kterých je každý rok umístěno přibližně okolo 2 000 dětí. Mezi nejčastější důvody pro umístění dětí patří problémy s bydlením (50 % dětí) a zanedbání péče (31 % dětí)¹⁴.

¹¹*Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let a dalších zařízení v roce 2012.* [online]. ÚZIS ČR. [cit. 2016-07-15]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/category/tematicke-rady/zdravotnicka-zarizeni/kojenecke-ustavy-detske-domovy-dalsi-zarizeni-pro-deti>

¹²*Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele.* [online]. MŠMT ČR. [cit. 2016-07-15]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

¹³BARVÍKOVÁ, Jana a POLONCYOVÁ, Jana. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc-umístování dětí, podmínky péče o děti, financování provozu.* Praha : Výzkumný ústav práce a sociálních věcí v.v.i., 2012. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_342.pdf

¹⁴*Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí.* MPSV ČR. [cit. 2016-07-15]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/22668/rocenka_prace_2014.pdf

Aktuálně jsou v právním řádu České republiky za náhradní rodinou péči považovány tyto instituty: osvojení, osobní péče poručníka, péče jiné osoby, pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu. Prostřednictvím těchto institutů soud svěřuje dítě do péče jiné fyzické osobě než je rodič. Také sami rodiče mohou, bez toho, že by se obraceli na soud, svěřit péči o dítě a jeho ochranu jiné osobě. Tato dohoda se nedotýká trvání ani rozsahu rodičovské odpovědnosti. Toto je nejčastěji využíváno k zajištění krátkodobé péče o dítě. Občanský zákoník nestanoví konkrétní požadavky na osobu, která má o dítě pečovat. Není zde ani uvedena forma dohody, záleží na rozhodnutí zúčastněných osob. Dohoda může být ústní nebo písemná. Také výběr vhodné osoby je odpovědností rodičů. Může to být prarodič či jiná příbuzná osoba, ale také se může jednat o péči cizí osoby, což může být sousedka, vychovatelka nebo au pair. Může jít také o umístění dítěte do zařízení. Typickým příkladem tohoto svěření do zařízení je svěření dítěte do předškolního nebo školního zařízení, zájmových kroužků či zdravotnického zařízení. V případě příbuzných, ale i cizích pečujících osob může nastat i situace, že zprvu pomáhají s výchovou dítěte, ale postupně ji i přebírají a nakonec se stávají trvale pečovateli. Při vzniku této situace je již tato pečující osoba povinna o této skutečnosti informovat příslušný orgán sociálně-právní ochrany, tedy obecní úřad obce s rozšířenou působností. Ten na základě tohoto oznámení projedná možnosti řešení nastalé situace dítěte a v případě nutnosti podá příslušný návrh k soudu a to buď na svěření dítěte do okamžité péče, preadopční péče, osvojení dítěte, svěření dítěte do pěstounské péče nebo do předpěstounské péče, návrh na svěření dítěte do péče jiné osoby nebo návrh na jinou právní úpravu vztahu k dítěti. Jestliže soud musí rozhodnout v naléhavých případech a to, když se dítě ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o dítě pečovat nebo v situaci, kdy je život nebo normální vývoj nebo jiný důležitý zájem dítěte vážně ohrožen nebo narušen, je rozhodnuto předběžným opatřením. Rozhodnuto musí být do 24 hodin od podání návrhu. Soud upraví takto předběžně poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu, tak že nařídí umístění dítěte do vhodného prostředí. Může nastat i situace, kdy rodiče sami mohou svěřit dítě do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc¹⁵.

¹⁵HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 917-919.

Toto řešení může nastat, když je ohrožen příznivý vývoj dítěte, dítě má výchovné problémy, které rodiče nezvládají nebo nejsou z nějakých důvodů schopni zajistit péči o dítě sami. Z výše uvedených možností bych se nyní podrobněji zaměřila na tato opatření soudu vůči dítěti: osvojení, osobní péče poručníka, péče jiné osoby, pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu¹⁶.

Osvojení

Osvojení nebo také adopce, je forma náhradní rodinné péče, při které dochází k přijetí cizího dítěte za své. Myšlenka osvojení je od počátku založena na předpokladu, že při osvojení se jedná o imitaci, nebo také fikci biologického svazku rodičovství přirozeného. Tomuto principu také odpovídá zákaz osvojení mezi příbuznými. V případě, kdy se jedná o osvojení nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti, jsou vždy upřednostňována práva příbuzných. O osvojení se nerozhoduje vždy v případě, že je možná příbuzenská péče. V občanském zákoníku jsou uvedeny obecné podmínky osvojení, na kterých je třeba vždy bez výhrad trvat. Je to vytvoření vztahu nebo jeho základů, jaký je mezi rodičem a dítětem; soulad s nejlepšími zájmy dítěte; zákaz nepatřičného zisku ze souvisejících činností; vyloučení osvojení mezi příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci a přiměřený věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem. Nezletilé dítě, které má být osvojené má právo souhlasit s osvojením, má právo nejpozději před nástupem školní docházky dozvědět se, že bylo osvojeno a také má právo po dosazení zletilosti prolomit anonymitu osvojení. V současné době rozlišujeme tyto typy osvojení. *Osvojení úplné*, zde dochází k úplnému začlenění osvojence do rodiny osvojitele a tím zcela zanikají dřívější právní vztahy mezi osvojencem a jeho původní rodinou. Toto úplné osvojení je u osvojení nezletilého. Dále je to *osvojení neúplné* a to se od úplného liší tím, že se zachovávají některá práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou, což může být právo dědické a subsidiární vyživovací povinnost. Toto přichází v úvahu u osvojení zletilého. *Individuální typ osvojení* je charakterizovaný jako osvojení jediným osvojitelem na rozdíl od *společného osvojení*, kdy si mohou nezletilce osvojit pouze a jedině manželé a tím se osvojenec stává jejich společným dítětem. Společné osvojení je vyloučeno v případě registrovaných partnerů¹⁷.

¹⁶HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 917-919.

¹⁷HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 597-602.

Osobní péče poručníka (poručenství)

Poručenství je typický rodinně právní institut, který ochraňuje nezletilé dítě, kdy s ohledem na svůj věk není svéprávné, a proto potřebuje zákonného zástupce. Kdy může být dítěti jmenován poručník. V případě, že rodiče nebo jediný žijící rodič jako jediný nositel rodičovské odpovědnosti *zemřeli, jsou prohlášeni za mrtvého nebo nejsou známi*. Což může být situace dětí, které jsou nalezené či odložené do babyboxu. V případě, že matka požádala o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem, nelze dítěti ustanovit poručníka, má matku, i když je její totožnost utajena. Dále je možné dítěti ustanovit poručníka, když *byli rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti* nebo jim byl *výkon rodičovské odpovědnosti pozastaven*. Poručník je také ustanoven, když je *rodič nezletilý nesvéprávný* a to je v případě, že nedosáhl věku osmnácti let, nebyla mu přiznána svéprávnost ani neuzavřel manželství. Dále je to v případě, že rodiče byli *omezeni ve svéprávnosti a současně soud výslovně učinil zásah do jejich rodičovské zodpovědnosti*. Další možností pro ustanovení opatrovníka je také, když rodiče dali souhlas k osvojení a *po uplynutí tří měsíců od vyslovení tohoto souhlasu* je ze zákona jmenován poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí. Poručníka jmenuje soud v řízení péče soudu o nezletilé. Když je třeba, je u soudu vyslechnut nezletilý a osoba, která se má stát poručníkem. Soud rozhoduje rozsudkem a ustanovený poručník dostane jmenovací listinu, obsahující pověření k výchově a zastupování dítěte. Je zde také uvedeno vymezení rozsahu práv a povinností vyplývajících z tohoto pověření. Poručník se své funkce ujímá dnem jmenování. Kdo může být ustanovený poručníkem. Může to být *fyzická osoba*, kterou mohou doporučit rodiče¹⁸.

¹⁸HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 1183-1196.

Tato osoba má přednost pro ustanovení do funkce poručníka. Poručníkem mohou být jmenovány i dvě osoby, zpravidla jsou to manželé. V případě, že poručníkem nemůže být ustanovena fyzická osoba a to z důvodu, že není žádná blízká fyzická osoba nebo není nikdo v rodině, kdo má o tuto funkci zájem, soud ustanoví poručníkem *orgán sociálně-právní ochrany dětí*. V tomto případě, se jedná o hromadné poručenství. Orgán sociálně-právní ochrany dětí zastává také dočasné zákonné poručenství, tedy veřejné poručenství a to zejména, kdy je třeba činit neodkladné úkony v zájmu dítěte do doby, než soud jmenuje dítěti poručníka nebo dokud se poručník neujme funkce. Jaké jsou povinnosti a práva poručníka. Poručník stojí na místě rodiče a poskytuje dítěti náležitou a úplnou ochranu jeho práv a zájmů.

Poručník vykonává rodičovská práva jako rodič, v zásadních rozhodnutích je však nutný souhlas soudu. Postavení poručníka na rozdíl od rodiče není absolutní. Soud může výjimečně vymezit okruh povinností a práv poručníka v rozhodnutí i jinak a to s ohledem na osobu poručníka, poměry dítěte a důvod, proč rodiče nemají všechny povinnosti a práva. Pokud poručník o dítě osobně pečuje, je na něj z hlediska práv a povinností a podpory ze strany státu pohlíženo jako na pěstouna. To znamená, že pobírá dávky pěstounské péče, má nárok na doprovázející služby, uzavírá dohodu o výkonu pěstounské péče atd. Poručník podléhá dohledu a poměrně intenzivní kontrole soudu a také jej pravidelně kontroluje příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí¹⁹.

Péče jiné osoby

Co je péče jiné osoby. Jde o péči, která se velmi nepřesně traduje jako nejvolnější a zpravidla krátkodobá forma náhradní rodinné výchovy. Tato charakteristika vychází z historického vývoje. Termín péče také zdůrazňuje, že se jedná zejména o výkon osobní péče o dítě do doby, než bude rodič schopen opět osobní péči o dítě převzít. Pozice svěřenectví v náhradní rodinné péči je dána tím, že má zásadně přednost před výchovou v ústavních zařízeních a v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Za jakých předpokladů může být dítě svěřeno do péče jiné osoby. O svěření dítěte do typu této péče rozhoduje soud a to v případě, že *o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník*. Tato forma péče je určena zejména pro případy, kdy je pravděpodobný návrat dítěte do jeho přirozeného prostředí. Rodič má možnost se s dítětem stýkat. Tento typ péče je možné

¹⁹HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 1183-1196.

využít například tehdy, kdy rodiče odjíždějí na dlouhodobý pracovní pobyt v zahraničí, ale také, když je třeba, aby došlo ke změně výchovného prostředí, když dosavadní řádně nezabezpečovalo odpovídající vývoj dítěte. Jsou to například situace, kdy rodiče o dítě řádně nepečují, zanedbávají péči, děti týrají či zneužívají. Zda se jedná o nejlepší zájem dítěte, je třeba zjistit také z vyjádření dítěte. Rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče se pro účely zákoníku práce a předpisů v oblasti sociálního zabezpečení posuzuje pečující osoba jako rodič. Z hlediska hmotného zabezpečení však nemá postavení osoby pečující.

Z tohoto důvodu nemá tato osoba nárok na uzavření dohody o výkonu pěstounské péče a nevzniká jí nárok na dávky pěstounské péče. Tato forma péče má zásadně přednost před pěstounskou péčí. Nelze-li však dítě do péče jiné osoby svěřit v případě, kdy nelze rodiči nebo jiné povinné osobě vyměřit výživné v odpovídající výši, pak je nutné dítě svěřit do pěstounské péče. Po svěřeni dítěte do péče jiné osoby probíhá průběžná kontrola ze strany státu. Je sledován vývoj těchto dětí v náhradních rodinách. Tuto kontrolu vykonávají sociální pracovníci obecních úřadů obce s rozšířenou působností, tedy zaměstnanci, kteří vykonávají sociálně-právní ochranu dětí²⁰.

Pěstounská péče

Co je pěstounská péče. Je to zvláštní forma péče o ohrožené dítě v rodině nebo prostředí rodinu připomínajícím. Pěstounská péče je tradiční soukromoprávní institut s veřejnoprávními rysy. Pěstounská péče má v systému forem péče o děti v náhradním prostředí nezastupitelné místo. Je třeba však mít na paměti, že je postavena jako subsidiární k přirozené rodině a současně jako přednostní ve vztahu ke kolektivní péči. Cílem a účelem pěstounské péče není trvalé, ale přechodné řešení. Je to jedna z alternativ pomoci rodině, která prochází krizí. Co je zprostředkování pěstounské péče. Ačkoliv je dle občanského zákoníku preferováno, aby pěstounská péče byla vykonávána dítěti osobou příbuznou nebo blízkou, jsou i případy, kdy tato osoba není v okolí dítěte nalezena nebo není ochotna z nějakých důvodů pěstounskou péči vykonávat. V takovém případě se pro dítě hledá vhodný člověk, který má morální, výchovné, sociální a zdravotní předpoklady, že zajistí vhodné výchovné prostředí pro dítě. Tato osoba musí být svéprávná a bezúhonná. Z výše uvedených důvodů vznikají evidence dětí vhodných do pěstounské péče i žadatelů o pěstounskou péči. Tyto evidence vedou obecní úřady - obce s rozšířenou působností.

²⁰HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 1236-1245.

Kopie spisové dokumentace obce postupují na krajské úřady, k odbornému posouzení. U dětí se posuzuje zejména jejich úroveň tělesného a duševního vývoje, jejich zdravotní a psychický stav. U žadatelů je zjišťována charakteristika osobnosti, psychický a zdravotní stav, předpoklad vychovávat dítě, motivace pro přijetí dítěte, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině²¹.

Pro vytypované pěstouny pak Krajský úřad zajišťuje přípravu pro to, aby mohli vykonávat pěstounskou péči. Pěstounská péče může být realizována v místě bydliště pěstouna nebo také v bytových prostorách zřizovatele, který má za cíl poskytnout ubytování pěstounské rodině, což může být obec, kraj nebo osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí. Pěstounem se může stát osoba příbuzná, osoba blízká nebo také osoba cizí, což je pak tzv. zprostředkovaná pěstounská péče.

Délka pěstounské péče je v současné době krátkodobá, střednědobá i dlouhodobá. Specifická je délka pěstounské péče na přechodnou dobu a to na dobu jednoho roku. Všeobecně se však předpokládá, že pěstounská péče trvá předem neurčenou dobu.

Kdy je dítě svěřeno do pěstounské péče. Je to v případě, že o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník. Pěstounská péče má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově. Dítě je svěřeno do pěstounské péče na dobu, kdy se rodiče nemohou o dítě starat, ale je zde určitá možnost, že do budoucna opět tuto péči zvládnou. Dítě může být svěřeno do společné péče manželů nebo do výhradní péče jedné osoby, tedy do péče jednoho z manželů. Osoba pěstouna musí s přijetím dítěte souhlasit a musí být uvedena v rozhodnutí soudu. Na osobní péči o dítě se i v tomto případě druhý z manželů podílí a to pokud žije s dítětem v společné domácnosti.

Dítěti zůstává původní příjmení. Pokud již neexistuje překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě, může rodič požadovat dítě zpět do své péče. Soud jeho žádosti vyhoví a to po prozkoumání, zda je to v zájmu dítěte.

Pěstoun nemá k dítěti vyživovací povinnost. Tuto povinnost mají i nadále rodiče a to tak, že platí výživné státu, konkrétně Úřadu práce a ten toto výživné poskytuje svěřenému dítěti formou příspěvku na úhradu potřeb dítěte. Pokud je výživné vyšší než zákonem stanovená výše tohoto příspěvku, náleží rozdíl dítěti.

²¹HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 1255-1297.

Pěstoun zastupuje dítě jen v běžných záležitostech. Zásadní rozhodnutí činí rodiče, pokud nejsou tohoto práva soudem zbaveni. Rodiče zůstávají nositeli rodičovské odpovědnosti, vykonavateli rodičovské odpovědnosti v povinnostech a právech, ve kterých ji nevykonává pěstoun. V případě, že jsou rodiče práva rozhodování soudem zbaveni, rozhodují jiní zákonní zástupci dítěte. Zásadní rozhodnutí mohou být například volba budoucího povolání, vážnější lékařské zákroky nebo vyřízení cestovního pasu. Pokud to vyžaduje situace, může soud stanovit pěstounovi další práva a povinnosti²².

Povinnosti pěstounů následně vznikají po svěřeni dítěte. Jsou povinni a oprávněni o dítě osobně pečovat; rozhodují jen o běžných záležitostech dítěte; jsou povinni informovat rodiče o podstatných záležitostech dětí; jsou povinni udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, příbuznými a blízkými osobami, pokud soud nestanoví jinak. Vznikají také povinnosti dítěti, které má povinnost pomáhat v pěstounově domácnosti dle svých možností a schopností a jestliže má vlastní příjem, přispívá i na úhradu společných potřeb rodiny.

Povinnost státu zachovat a rozvíjet vazby dítěte v přirozené rodině se netýká jenom zachování vztahu v nukleární rodině, ale i v širší rodině. Proto pěstounská péče umožňuje převzetí dítěte osobami jemu blízkými, když o ně nemohou pečovat rodiče. Typickým příkladem je péče prarodičů. Vzhledem k tomu, že výkon pěstounské péče předpokládá návrat dítěte do jeho původní rodiny, má i pěstoun povinnost zajišťovat kontakt a sounáležitost dítěte s jeho rodiči a dalšími blízkými osobami.

Role pěstouna je značně náročná a zatěžující, proto je pěstoun doprovázen a podporován službami doprovázející organizace. S pěstounem je uzavírána dohoda o výkonu pěstounské péče a také má nárok na finanční podporu ve formě pěstounských dávek. Dohoda o výkonu pěstounské péče upravuje podrobně výkon práv a povinností, které se týkají zajištění krátkodobé péče o dítě v době, kdy je pěstoun nemocný; pokud se mu narodí dítě nebo si musí vyřídit nezbytné osobní záležitosti atd. Dohoda také zaručuje právo na zajištění odborné terapeutické nebo psychologické pomoci, právo na pomoc při zajišťování styku rodičů s dítětem a při udržování a rozvíjení sounáležitosti s osobami blízkými, zejména s rodiči. Pěstoun se uzavřením dohody také zavazuje k povinnosti zvyšovat si dovednosti a znalosti v oblasti výchovy a péče o dítě.

²²HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 1255-1297.

Jak již bylo výše zmíněno, pěstoun má nárok na finanční podporu a to ve formě pěstounských dávek. Zákon rozlišuje tyto dávky pěstounských péče: příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a příspěvek při ukončení pěstounské péče.

Činnost a podpora pěstouna doprovázející organizací je podrobně popsána v kapitole doprovázení pěstounských rodin, stejně tak je v kapitole právní a finanční zajištění pěstounské péče je podrobně rozpracován přehled dávek pěstounské péče.

Pěstoun má nárok na peněžitou pomoc v mateřství po dobu mateřské dovolené a dále má nárok na rodičovský příspěvek po dobu rodičovské dovolené. Za pěstouna hradí pojistné na veřejné zdravotní pojištění stát a to po dobu čerpání mateřské a rodičovské dovolené. Pokud pěstoun pečuje o dítě do čtyř let věku, je účasten důchodového pojištění a tato doba se považuje za náhradní dobu pojištění pro účely vzniku nároku na důchod. Vývoj dítěte v pěstounské rodině sledují pracovníci obecních úřadů obce s rozšířenou působností, tedy zaměstnanci, kteří vykonávají sociálně-právní ochranu dětí. Tito sociální pracovníci mají ze zákona povinnost navštívit rodinu, kde dítě žije, dvakrát v průběhu prvních šesti měsíců a dále nejméně jednou za šest měsíců²³.

Pěstounská péče zaniká nejpozději, nabude-li dítě plné svéprávnosti, jinak jeho zletilostí. Další důvody zániku pěstounské péče jsou: zrušení rozhodnutím soudu, smrt dítěte či pěstouna a rozvod pěstounů.

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je někdy také nazývána profesionální pěstounská péče. Tento typ péče je určen pro děti, u nichž je zřejmé, že se brzy vrátí do své původní rodiny, nebo kde je naopak jisté, že se poměry v jejich rodině neupraví a je zde do budoucna uvažováno o osvojení. Dobu, kdy dítě není právně volné, tráví pak tyto děti v rodinném prostředí nikoliv v ústavní péči. Pěstounská péče na přechodnou dobu je omezena na jeden rok. Zpravidla však trvá několik týdnů nebo měsíců. Svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu může pouze soud a to na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soud každé tři měsíce přezkoumává, zda stále trvají důvody pro svěřením dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu.

²³ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 1255-1297.

Pěstounskou péči na přechodnou dobu mohou vykonávat jen pěstouni zapsaní ve zvláštní evidenci osob vhodných k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu. Tuto evidenci vede Krajský úřad. Pěstoun na přechodnou dobu je pěstounem, který musí být 24 hodin denně připraven přijmout dítě, které se ocitlo v nepříznivé situaci. Během této doby, kdy je připraven přijmout dítě, pobírá pěstoun stálý plat ve výši 20 000,-Kč hrubého měsíčně. Dítě, které by měl pěstoun na přechodnou dobu přijmout, nemůže odmítnout, bez toho, že by šlo o vážný důvod z jeho strany. Což může být například aktuální zdravotní stav pěstouna. Dítě však nemůže odmítnout například z důvodu barvy pleti nebo zdravotního stavu. Bezdůvodné odmítnutí dítěte pro pěstouna znamená, že je vyřazen z evidence a je mu zastavena výplata odměny pěstouna. V praxi je již toto také ošetřeno tím, že pěstouni mají určitou specializaci. Někteří se věnují dětem v raném věku, někteří naopak věnují péči dětem starším. Dle své specializace mají také již uzpůsobené pokoje pro děti²⁴.

Pro lepší přehled a orientaci ve výše uvedené problematice je vytvořena tabulka, která znázorňuje, jaké formy náhradní rodinné péče existují, jaká jsou práva biologických rodičů, oprávnění náhradního rodiče, jak probíhá kontakt s původní rodinou a jaké je finanční zajištění náhradních rodičů.

²⁴HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 1266-1271.

Tabulka 1: Formy náhradní rodinné péče (shrnutí)²⁵

	Práva rodičů	Oprávnění náhradního rodiče	Kontakt s původní rodinou	Finanční odměna
Osvojení	zanikají	Jako rodiče	ne	ne
Poručenství	zanikají	Jako rodiče se schválením soudu	Zpravidla ne	ano
Péče jiné fyzické osoby	Jsou zachována	V běžných záležitostech	ano	ne
Pěstounská péče	Jsou zachována	V běžných záležitostech	ano	ano
Pěstounská péče na přechodnou dobu	Jsou zachována	V běžných záležitostech	ano	ano

V navazující kapitole již bude konkrétně popsána osobnost pěstouna a jeho profil. Také se zde zamyslíme nad motivací pěstounů, která je vede k přijetí dítěte do pěstounské péče. Budou zde také podrobněji popsány nejvíce se vyskytující druhy motivace a zamyšlení nad tím, který druh motivace je pro přijetí dítěte do pěstounské péče vhodný a jaký druh motivace může dítěti v pěstounské péči i ublížit.

²⁵*Příručka pro starosty a další členy zastupitelstev obcí. Obec a ochrana dětí. Možnosti systémové podpory ohrožených a náhradních rodin. Praha : Nadační fond J&T, 2015, s. 17.*

2 Osobnost pěstouna

2.1 Kdo je pěstoun

Každý člověk vstupuje do přípravy na pěstounskou péči s různými představami. Mnoho lidí se rozhodne stát pěstouny v okamžiku, kdy je jejich vlastní děti opouštějí a vstupují do samostatného života. Tito lidé se však stále cítí dostatečně silní k tomu, aby využili své rodičovské dovednosti pro další potřebné dítě. Je to období, které je k pěstounství vhodné. Tito zájemci mají bohaté zkušenosti s výchovou vlastních dětí a zároveň již naplněné rodičovské potřeby. Pěstouni očekávají, že právě na ně čeká dítě, které je opuštěné a bude šťastné, až se o něho postarají, poskytnou mu svůj domov a péči. Což je zcela pochopitelné, vždyť rodiče, kteří vkládají maximální citové nasazení do výchovy dítěte, očekávají, že z dítěte vyroste slušný člověk. Pěstouny se stávají obvykle lidé, kteří mají nadprůměrné sociální vnímání. Avšak děti, které do rodin těchto pěstounů přicházejí, jsou vlivem ústavního prostředí a ústavní deprivace velmi často sebestředné. Roli v jejich chování také hraje genetická dispozice i odmítnutí, která děti během svého dosavadního krátkého života zažily. Startovní čára těchto dětí není ve středu Gaussovy křivky, ale je více či méně na jejím levém okraji a posun ke středu je velmi pomalý a stojí velké úsilí jak pěstounů, tak dětí v pěstounské péči. A proto v případě výchovy přijatých dětí je třeba nic neočekávat, což je myšleno hlavně nic si neidealizovat, ale růst a vyvíjet se společně s dítětem. Pomáhat mu, podporovat ho, naslouchat mu a stát mu vždy po boku²⁶.

„Noví náhradní rodiče příliš často očekávají, že jim dítě přinese do rodiny a do života radost. Namísto toho se přijaté dítě stane středem jejich vesmíru, ale středem, který je vším jiným než „sluníčkem“. Dítě se potřebuje zcela znovu naučit, jak se „připoutat“. Potřebuje často jiný styl výchovy, než jak náhradní rodiče vychovávají svoje děti“²⁷.

²⁶ ZEŽULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha : Portál. 2012. s. 153-155.

²⁷VRTBOVSKÁ, Petra. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: Attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Scan, 2010, s. 69.

2.2 Profil pěstouna

Věk pěstouna by se měl pohybovat mezi 25-65 lety, neboť děti jsou do náhradní rodiny svěřovány přiměřeně věkovému rozdílu. Toto však neplatí v případě, kdy je pěstounem prarodič. Zde je věkový rozdíl mezi dítětem a pěstounem vyšší. Osobnostní předpoklady, které by měl pěstoun splňovat, jsou následující: měl by být zralou osobností, ideálně s rodičovskou zkušeností a dobrými schopnostmi pro péči o děti; měl by být empatický, trpělivý, tolerantní a schopný předávat lásku; musí být připravený udržovat kontakty dítěte s jeho rodiči a dalšími blízkými osobami; být schopný předat dítě po vyřešení situace jeho rodičům nebo do jiného typu náhradní péče; musí být zdravý, trestně i morálně bezúhonný; neměl by být členem v rizikové skupině či sektě a měla by být u něho vyloučena veškerá závislost na drogách, alkoholu apod.; pěstoun by měl zvládat starat se o cizí dítě a dokázat jej citově přijmout se všemi jeho obtížemi, zvláštnostmi a potřebami; musí být připravený spolupracovat s odborníky a být aktivní při hledání řešení pro dítě; v neposlední řadě musí být ochotný stále se vzdělávat, pracovat na svých osobních tématech a rozvíjet schopnost sebereflexe. Je třeba, aby měl stabilní rodinné zázemí. Což znamená, že oba manželé či partneři s pěstounskou péčí souhlasí a o situaci jsou informovány také vlastní děti zájemců. Rodina pěstouna musí být ve stabilní ekonomické a sociální situaci, bez vážných problémů ohrožujících fungování rodiny. Rodině by neměla hrozit exekuce nebo ztráta bydlení. Bytové podmínky pěstouna umožní dítěti vytvoření potřebného zázemí a soukromí. V neposlední řadě musí pěstoun splňovat podmínku bydliště na území České republiky. Tato podmínka souvisí s výplatou dávek pěstounské péče a to z důvodu, že tyto dávky nelze vyplácet do zahraničí²⁸.

2.3 Motivace k přijetí dítěte do pěstounské péče

Sillamy²⁹ uvádí, že motivace je souhrn dynamických faktorů, jež určují chování jedince, lze ji považovat za první chronologický prvek jednání. Právě motivace uvádí organismus do pohybu. Na počátku našeho jednání nikdy není jediná příčina, ale celý nerozlučný soubor faktorů vědomých i nevědomých, fyziologických, intelektových, emočních a sociálních, které jsou ve vzájemné interakci.

²⁸Může se stát pěstounem? Manuál pro pracovníky Úřadu práce ČR. Praha: Nadační fond J&T, 2014. s. 4-5.

²⁹SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2001, s. 121.

Nejčastějšími důvody, které vedou k rozhodnutí přijmout dítě do péče, můžeme rozdělit následovně: touha mít dítě; pořídit svému dítěti sourozence; romantická touha pomoci dítěti aneb udělat dobrý skutek; zúročit své vychovatelské dovednosti; inspirace životním příběhem někoho v okolí nebo jednoduše pomoci dítěti. Uvedené důvody můžeme také pro lepší přehlednost rozdělit dle konkrétních druhů motivace budoucích pěstounů³⁰.

Motivace altruistická

Tento druh motivace se nejčastěji objevuje u pěstounů na přechodnou dobu. Hlavním důvodem, pro podání žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče je touha pomoci dítěti. Tito lidé mají nastavený pevný hodnotový žebříček, podání žádosti mají promyšlené a většinou jsou již na pěstounství dobře připraveni. Proto jsou schopni být k dítěti tolerantnější a chápou jeho specifika.

„Někteří klienti uvažovali o přijetí dítěte do PP ještě před narozením svých dětí, ale založení vlastní rodiny pro ně bylo prioritou. Poté, co děti alespoň částečně „odrostou“, přicházejí zpravidla na OSPOD a podávají žádost. Tito klienti jsou často velmi dobře informováni, zpravidla se o problematiku pěstounské péče dlouhodobě zajímali. Jejich hlavním motivem je touha pomoci dalšímu dítěti, rozšířit svou rodinu, rozdělit se o zdroje, které mají, ukázat dítěti z dětského domova, že lze žít i jinak“³¹.

I když u některých zájemců o pěstounskou péči, může být altruismus velmi silnou motivací, je třeba, aby zájemci dobře znali své možnosti a limity a uměli s nimi pracovat. Sociální pracovník by měl zájemcům pomoci zvážit jejich reálné možnosti a předejít tomu, aby se žadatelé přecenili. U osvojitelů se tento druh motivace objevuje jen velmi zřídka.

Motivace z důvodů uspokojení rodičovských potřeb

Tento druh motivace převládá u žádostí o zprostředkování náhradní rodinné péče formou osvojení. U žádostí o zprostředkování pěstounské péče se objevuje sporadicky³².

³⁰SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2001, s. 121.

³¹NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012, s. 39.

³²NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Zájemci o náhradní rodinnou péči a jejich motivace*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. s. 41-48.

V případě této motivace je zde obvykle ještě skrytá motivace a to saturace rodinných potřeb, takže zájemci o pěstounskou péči, žádost podávají často jen proto, že doufají, že jim bude dítě zprostředkováno co nejrychleji a pak doufají, že se péče o ně nebude nijak významně lišit od osvojení³³.

„Bohužel, čím více mají žadatelé sklon si vymáhat přednosti a rychlé vyšetření, trvají neústupně na určitých vlastnostech dítěte, čím více jsou ochotni jít do konfliktu s organizacemi, zaangažovat vyšší instance, tisk apod., aby si vymohli svoje práva, tím jsou ipso facto rizikovějšími žadateli o NRP“³⁴.

Toto chování je pochopitelné, ale v žádném případě není akceptovatelné. Jestliže dojde k takovéto situaci je hlavně na sociálních pracovnících, aby zájemci o náhradní rodinou péči komplexně vysvětlili celou problematiku. Zájemci samozřejmě i přes to mohou podat žádost o zprostředkování pěstounské péče. Je však již dopředu zřejmé, že tato péče pro ně nebude plnit účel, neboť většinou preferují dítě, u něhož je do budoucna předpoklad osvojení. Z těchto důvodů chtějí dítě co nejmenší a neakceptují biologickou rodinu. V tomto případě je pak již na Krajském úřadu, aby tuto žádost zamítl, neboť není zájmem státu, aby měl takové pěstouny, kteří jsou skrytí osvojitelé. Motivaci z důvodů neuspokojení rodičovských potřeb lze téměř vždy najít u žadatelů, kteří děti buď nemají vůbec, nebo o ně začali pečovat až v pozdějším věku dítěte. Většina mladých párů plánuje založení rodiny. Avšak jejich sny a plány může zničit diagnóza neplodnosti. V tomto případě je také velmi důležité pracovat s budoucími pěstouny na případných traumatech, jako je právě neplodnost, neúspěšné umělé oplodnění, potraty a sociální stigma³⁵.

³³NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Zájemci o náhradní rodinnou péči a jejich motivace*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. s. 41-48.

³⁴KLIMEŠ, Jeroným. *Reakce na ambivalentní objekt*. Praha: Univerzita Karlova, 2002, s. 11.

³⁵NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Zájemci o náhradní rodinnou péči a jejich motivace*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. s. 41-48.

Dle Sobotkové³⁶ se jako neplodnost označuje stav, kdy se po roce snahy o početí dítěte výsledek nedostaví. V lékařské terminologii se odlišuje sterilita jako neschopnost počít dítě a infertilita jako neschopnost donosit dítě. V širším pojetí hovoříme o neplodnosti jako o stavu, který má za následek bezdětnost a nemožnost mít více vlastních dětí, než manželé chtějí. U některých neplodných párů se najde konkrétní příčina neplodnosti, která může být léčena. V některých případech bohužel žádná léčebná procedura, který by garantovala možnost počít a donosit dítě neexistuje. Na motivaci uspokojit rodičovské potřeby není určitě nic špatného, ale je třeba mít na paměti, že dítě není vyhledáváno pro žadatele, ale vždy se hledá vhodný rodič pro dítě.

Motivace finanční

Neexistují žádná podložená data, která by potvrdovala, že se v praxi finanční motivace objevuje často. Tento předpoklad vychází spíše z praxe sociálních pracovníků, kteří přicházejí do kontaktu první se žadateli o náhradní rodinnou péči. I já mohu ze své praxe potvrdit, že jsou někteří zájemci, a to většinou v příbuzenském poměru k dětem, kteří projeví nejprve zájem o výši finančních prostředků, které by na svěřené dítě pobírali. Zájemci o pěstounskou péči, kterých se to týká, však musí splňovat přísná kritéria. Aby finanční prostředky od státu získali, musí plnit nejenom zákonem stanovené požadavky, ale také se o dítě řádně postarat. Jedná se o náročnou a nepřetržitou službu pod dohledem státu. U těchto žadatelů je nejdůležitější, aby byli podrobně seznámeni se všemi povinnostmi, které z pěstounské péče plynou. Tímto pak lze z velké části minimalizovat počet žádostí, jejichž hlavní motivací je získání finančních prostředků. Může nastat i případ, kdy zájemce, který žádá o svěřené dítě do pěstounské péče, je zcela bez nároků na finanční prostředky poskytované státem na svěřené dítě. I toto je varující pro sociální pracovníky a měli by hlouběji pátrat po jeho skutečné motivaci, pokud se nejedná o extrémně movitého žadatele³⁷.

³⁶SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha : Portál, 2007, s. 162-163.

³⁷NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Zájemci o náhradní rodinnou péči a jejich motivace*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. s. 41-48.

Motivace z důvodů sociální prestiže

Ve většině těchto případů se jedná o určitou pózu. V praxi se sociální pracovníci nejčastěji setkávají s páry, které si přejí přijmout dítě výrazně odlišné, například černocho. Motivací zde bývá touha, aby bylo patrné, že dítě není skutečně biologického páru, nýbrž se jedná o dítě přijaté. I toto je signálem pro sociální pracovníky, aby začali hlouběji pátrat po motivaci těchto žadatelů. Je třeba předat dostatek informací o etniku dítěte. Je důležité vyloučit, že dítě bude jakýmsi doplňkem rodiny, které bude zvyšovat sociální, či jiný status³⁸.

Je třeba, aby se budoucí pěstoun zamyslel nad svou motivací a zodpovědným způsobem zvážil, jaké dítě dokáže s láskou přijmout a vychovat. Každá rodina snese jenom určitou zátěž. A pouze dobře připravená rodina může pomoci dítěti a neublížit sama sobě. Proto je třeba, aby budoucí pěstoun již ve fázi úvah o přijetí dítěte do rodiny zvážil, zda má dostatek fyzických a duševních sil na celou dobu, po kterou bude dítě potřebovat jeho pomoc; zda je empatický, velkorysý a schopný přijmout dítě i s jeho limity, a to nejen v oblasti inteligence, ale také s jeho povahovými vlastnostmi a jeho přístupem k životu; zda je ochoten vzdát se svého pohodlí či zaběhnutého životního stylu a přizpůsobit život celé rodiny potřebám přijatého dítěte; zda je ochoten se plně věnovat přichozímu dítěti i za cenu omezení či ztráty profesní kariéry a v neposlední řadě zda jeho rozhodnutí přijmout dítě se vším všudy ob stojí i v tlacích náročné péče a mnohdy i nepochopení okolí, školy, přátel a někdy i širší rodiny³⁹.

Domnívám se, že znát motivaci pěstouna, která jej vede k přijetí dítěte do rodiny, je velmi důležité. Včasné rozpoznání skutečné motivace pěstouna ze strany odborníků může zabránit tomu, že dojde k předčasnému ukončení pěstounské péče ze strany pěstouna a to z důvodů, že dítě nesplňuje mylné představy pěstouna o náhradní rodinné péči. Pěstouni by si měli ujasnit nejen motivaci, která je vede k přijetí dítěte, ale také by měli mít jasnou představu o tom, jaké děti a z jakého důvodu jsou umísťovány do náhradní rodinné péče. A měli by být na tuto situaci připraveni. Specifické potřeby dětí v náhradní rodinné péči a časté důvody, které vedou k umístění dětí do náhradních rodin, jsou popisovány v následujících kapitolách.

³⁸NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Zájemci o náhradní rodinnou péči a jejich motivace*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. s. 41-48.

³⁹BUBLEOVÁ, Věduna; VRÁNOVÁ, Lucie a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče o.s., 2011. s.10-12.

3 Děti v pěstounské péči

3.1 Důvody umístění dítěte do náhradní rodinné péče

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, pro budoucí náhradní rodiče je velmi důležité znát důvody umístění dítěte do náhradní rodinné péče, měli by také vědět, jaké má dítě specifické potřeby a dle toho k dítěti přistupovat. V neposlední řadě, by si také měli být vědomi toho, že každé dítě má svá práva, která jsou ukotvená v příslušné legislativě, a tato práva by měl každý náhradní rodič respektovat a také dodržovat.

Jak uvádí Kraus,⁴⁰ nároky na rodinu v současné době stále vzrůstají. Důsledkem toho je, že rodina své funkce plní jen nedostatečně. Rodina je však stále nenahraditelnou institucí, protože bez osobního angažovaného zaujetí rodičů na osudu potomků by se děti vychovat nedaly. Funkce rodiny bychom v současné době mohli rozdělit na funkci biologicko-reprodukční, sociálně-ekonomickou, funkci ochranou, socializačně-výchovnou, rekreační a v neposlední řadě je třeba zmínit emocionální funkci rodiny.

Když se vrátíme zpět k ochranné funkci rodiny, uvědomíme si, že toto je funkce, která má členům rodiny poskytnout ochranu a pocit bezpečí v době, kdy nejsou schopni se o sebe postarat. Proto má pro dítě rodina nezastupitelný význam, dítě se do ní rodí a primárně v ní by mělo získat bezpečný prostor, ve kterém se může svobodně pohybovat a rozvíjet. Rodina má rozhodující vliv na celkový rozvoj osobnosti dítěte, a to zvláště v raném dětství. V tomto období je dítě nejcitlivější a vliv rodiny má největší dopad na celý další vývoj dítěte. Důvody, pro které se dítě ocitá mimo své rodinné zázemí, mohou být různé a vzájemně se prolínající. Jedním z důvodů může být, že se rodiče o své dítě starat nechtějí. V tomto případě se rodičovský pud u některých jedinců vůbec neprobudil nebo selhal z různých jiných důvodů. Také může dojít k situaci, že zájem rodičů o dítě je hostilní, kdy příčinou tohoto chování může být porucha osobnosti. Můžeme se také setkat s případy, kdy rodiče dítě opustí pro svou nezralost a neschopnost poradit si s vlastním životem⁴¹.

⁴⁰KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 81-83.

⁴¹BUBLEOVÁ, Věduna; VRÁNOVÁ, Lucie; VÁVROVÁ, Alena a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. s. 64-67.

Dalším důvodem, proč se rodiče nestarají o své děti, může být ten, že se o své dítě starat nemohou. Jsou to rodiče, kteří zemřeli nebo kteří se o své dítě chtějí starat, ale brání jim v tom překážka, jako je například jejich onemocnění, invalidita, hospitalizace, vazba nebo výkon trestu. Může, ale také jít o nepříznivý zdravotní stav dítěte, o které nemohou pečovat v domácím prostředí. Také může nastat situace, že se rodiče o své děti starat neumějí. Zpravidla se jedná o děti zanedbávané, týrané, zneužívané, ohrožené výchovou a péčí svých rodičů. Tyto rodiče nejsou schopni si k dítěti vytvořit citový vztah a nejsou schopni přijmout základní společenské normy. Příčinou jejich jednání může být patologická osobnost těchto rodičů. Děti z těchto rodin mohou být ohroženy i na životě. Jestliže dítě pochází z výše uvedených typů rodin a není možné, aby se v krátké době mohlo vrátit do vlastní rodiny, je nutné hledat řešení této situace. V tomto případě je to svěřeni dítěte do péče poručenské, pěstounské nebo do osvojení. V této nastalé situaci je třeba mimo jiné, také pracovat s motivací dítěte k tomu, aby chtělo být v náhradní rodinné péči, aby pochopilo správně, co se kolem něho děje. V praxi je toto často opomíjeno. Dospělí rozhodují o dítěti, aniž znají jeho názor nebo pracují s jeho motivací, případně s jeho nemotivací. Často se tak děje v dobré víře, že jakákoli forma náhradní rodinné péče je pro dítě lepší než ústavní výchova. Sociální pracovníci s motivací dítěte často nepracují z časových důvodů nebo proto, že nepředpokládají, že by dítě nechtělo být umístěno do náhradní rodinné péče nebo mělo jiná očekávání. Jak ukazuje praxe, děti v naprosté většině případů nemají dostatek informací o náhradní rodinné péči, nevědí, jak celý proces probíhá, co je čeká a proč je to pro ně dobré. Toto může vést k tomu, že dítě může náhradní rodinnou péči odmítat. U starších dětí se často v praxi můžeme setkávat s tím, že jsou nemotivované z důvodu jakési „lenosti“ či obavy ze změny prostředí. V ústavním zařízení si již zvykly a jsou zde spokojené ⁴².

⁴²BUBLEOVÁ, Věduna; VRÁNOVÁ, Lucie; VÁVROVÁ, Alena a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. s. 64-67.

3.2 Specifické potřeby dětí v náhradní rodinné péči

Potřeby dětí jsou tématem, na něž se zaměřuje řada vědních disciplín. Existuje velké množství teorií, které se snaží o popis a hierarchizaci potřeb. Tyto teorie vycházejí z praxe jednotlivých vědních oborů. Můžeme zmínit *lékařské pojetí*, které klade důraz na právo dítěte na ochranu zdraví, dále je to *psychologická teorie*, která vidí jako nejdůležitější potřebu dítěte existenci stabilního a vřelého vztahu dítěte s blízkou pečující osobou. Současné, aktuální pojetí potřeb dítěte je významně ovlivněno *právy dítěte*, která jsou zakotvena v Úmluvě o právech dítěte. Úmluva o právech dítěte dbá na naplňování nejlepšího zájmu dítěte, na jednání v jeho nejlepším zájmu a aktivní prosazování jeho nejlepšího zájmu. Tento nejlepší zájem může být vymezen právě prostřednictvím potřeb, které má každé dítě. Z toho vyplývá, že pro určení či naplnění nejlepšího zájmu dítěte je nutné jednání a chování, které vede k uspokojování a respektování potřeb dětí⁴³.

Jak uvádějí Vaničková, Faierajzlová, Nejedlá, Votavová⁴⁴, „*naplňování všech základních potřeb je významnou determinantou nejlepšího zájmu dětí a podmínkou rozvoje jeho potenciálu*“ a předkládají následující výčet potřeb.

⁴³SOLAŘOVÁ, Hana. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Děti v náhradní rodinné péči a jejich potřeby*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, 348 s. ISBN 978-80-7421-103-4. s. 13

⁴⁴VANIČKOVÁ, Eva; FAIERAJZELOVÁ, Věra; NEJEDLÁ, Marie a VOTAVOVÁ, Jana. *Škola přátelská dětem. Stručný průvodce manuálem UNICEF pohledem nejlepšího zájmu dětí*. Praha: 3. LF UK, 2012. s. 37-38.

Tabulka 2: Základní potřeby dětí, které je třeba naplňovat⁴⁵

Základní biologické potřeby dětí	Základní psychické potřeby dětí	Základní sociální potřeby dětí	Základní emocionální potřeby dětí	Základní duchovní potřeby dětí
Vzduch, voda, teplo	Množství, kvalita a proměnlivost podnětů	Sociální dovednosti	Základní výchova dítěte a jeho bezpodmínečná akceptace navozující pocit lásky, jistoty a bezpečí	Potřeba přiměřeného sebepojetí
Výživa	Řád a smysl podnětů pro učení	Vzor pravidel chování v sociální komunikaci a porozumění nonverbální komunikaci	Jeden emocionální průvodce v útlém dětství	Potřeba hierarchie životních hodnot
Spánek	Citové a sociální vazby pro utváření osobnosti	Ochrana před všemi formami interpersonálního násilí	Potřeba uvědomělého prožívání situací a schopnost empatie	Rodinná konstelace-paměť-svědomí
Obydlí, ošacení	Potřeba identity	Zvládání stresových situací v různých sociálních prostředích	Dobrovolná činnost, dobrý skutek	Životní příběh
Ochrana před nemocemi a úrazy	Potřeba otevřené budoucnosti	Porozumění intra- a interkulturním rozdílům	Pocit sounáležitosti	
			Pocit jistoty v očekávání sociální podpory	

Z výše uvedené tabulky je zřejmé, že potřeby dětí musí být posuzovány komplexně, a je třeba, aby byly naplňovány smysluplně tak, jak je to vhodné vzhledem k jejich věku, vývoji a specifické situaci u každého dítěte. Potřeby dítěte se mění během jeho vývoje. Jako nejzranitelnější je označováno období raného dětství, kdy se nedostatečné nebo nesprávné uspokojování potřeb dítěte projevuje na jeho vývoji.

⁴⁵VANÍČKOVÁ, Eva; FAIERAJZELOVÁ, Věra; NEJEDLÁ, Marie a VOTAVOVÁ, Jana. *Škola přátelská dětem. Stručný průvodce manuálem UNICEF pohledem nejlepšího zájmu dětí*. Praha: 3. LF UK, 2012. s. 37-38.

„Pro dítě je v období rané výchovy obzvláště důležitá individuální péče s možností navázání blízkého vztahu. Pokud je tato péče nebo interakce nedostatečná nebo chybí úplně a děti prožívají nevyhraněné a neosobní vztahy v ústavním prostředí, poruchy ve vývoji jsou již nenapravitelné“⁴⁶.

Další přehled potřeb přináší již notoricky známá *deprivační teorie* profesorů Zdeňka Matějčka a Josefa Langmeiera, která definuje pět základních psychických potřeb. *Potřeba stimulace*, tj. náležitý přívod podnětů co do množství, kvality a proměnlivosti. Toto vede organismus dítěte k aktivitě. *Potřeba smysluplného světa*. Uspokojení této potřeby umožňuje dítěti učit se, nabývat zkušeností, přizpůsobit se životním podmínkám aj. Tyto podněty musí mít nějaký řád a smysl. *Potřeba životní jistoty*. Naplnění této potřeby zbavuje člověka úzkosti, dodává mu pocit bezpečí. Je naplňována především v mezilidských vztazích. *Potřeba pozitivní identity*, tedy přijetí vlastního „já“. Pozitivní přijetí sama sebe a své společenské hodnoty. Patříčná sebeúcta i sebevědomí jsou podmínkou uspokojivého zařazení do společnosti. Naplňování těchto potřeb je žádoucí jak v dětství, tak v dospělosti⁴⁷.

Dítě, které se ocitá v náhradní rodinné péči, si s sebou přináší svou minulost, své životní zážitky a zkušenosti. Jeho základní psychické potřeby nebyly uspokojovány dostatečnou měrou. Toto dítě si nevytvořilo pevné citové pouto k jedné osobě. Je to dítě, které většinou prošlo rukama různých vychovatelů ve výchovných ústavech, nepoznalo pocit bezpečí a jistoty. Během svého dosavadního krátkého života prožívalo jenom nejistotu a strach. Je poznamenané, těmito negativními zkušenostmi, neumí dávat najevo své pocity a komunikace s okolním světem se tak pro ně stala problematickou. Toto dítě nerozumí své minulosti a netuší, jaká bude jeho budoucnost. Svět okolo sebe nechápe a nese si s sebou do budoucna následky špatného zacházení z dřívější péče⁴⁸.

⁴⁶ PTÁČEK, Radek; KUŽELOVÁ, Hana; ČELEDOVÁ, Libuše. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha : MPSV, 2011. s. 15.

⁴⁷MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče. Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. s. 15.

⁴⁸BUBLEOVÁ, Věduna; VRÁNOVÁ, Lucie; VÁVROVÁ, Alena a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče o .s., 2011. s. 64-67.

Jaké jsou následky špatného zacházení s dítětem z dřívější péče. Jak je uvedeno v materiálu iniciativy WorkingTogether to SafeguardChildren⁴⁹ jsou to tyto případy. *Týrání dětí*, ať je to týrání fyzické, citové, sexuální nebo prostřednictvím zanedbání péče, může mít dlouhodobé dopady na všechny aspekty zdraví, vývoje a prosperity dětí. Tyto děti trpí úzkostmi, depresemi, zneužívají návykové látky, mají problémy s příjmem potravy, sebedestruktivní chování, pohoršující a asociální chování. Týrání má většinou dopad na sebeúctu dítěte, na to jak se vnímá i na jeho budoucí život. Tyto problémy si s sebou nese i do dospělosti, kdy má problémy při vytváření či udržování blízkých vztahů, prosazování se v práci, při osvojování si nezbytných dovedností a postojů pro dobré rodičovství. *Fyzické zneužívání*, může přímo vést k neurologickým poškozením, fyzickým zraněním, postižením, případně i k úmrtí dítěte. Toto vše se později projevuje agresivním chováním dětí, citovými problémy, případně i problémy při vzdělávání. Zneužívání dětí zpravidla existuje v rodinách s domácím násilím. *Citové zneužívání*, zvláště jestliže je dlouhodobé, má negativní dopady na vývoj dítěte. Má důležitý dopad na rozvoj duševního zdraví dítěte, chování a sebeúctu. *Sexuální zneužívání* má za následek narušené chování, včetně sebepoškozování, nevhodné sexuální chování, sexuálně škodlivé chování, deprese a ztrátu sebeúcty. Jeho negativní dopady mohou přetrvávat až do dospělosti. Schopnost dítěte vyrovnat se s prožitkem sexuálního zneužívání musí být posílena podporou nezneužívajícího dospělého pečovatele, který dítěti věří, pomáhá mu zneužívání pochopit a je schopen nabídnout pomoc a ochranu. *Zanedbání péče* má na děti negativní dopady v oblasti vytváření vztahů, může také zapříčinit významné narušení růstu a intelektuálního vývoje. Vede také k vážnému poškození zdraví a vývoje, případně k dlouhodobým problémům v oblasti sociálního chování, vztahů a vzdělávání. Zanedbávané děti mohou mít také nízkou úroveň sebeúcty, mohou se cítit nemilované a izolované.

Domácí násilí ovlivňuje děti mnoha způsoby. Děti jsou vystaveny zvýšenému riziku fyzického zranění, většinou se to stane náhodně nebo v důsledku pokusu zasáhnout. I když nedojde k přímému zranění, je pro ně fyzické nebo citové utrpení rodiče velmi výrazným zdrojem úzkosti. Tyto konflikty rodičů se u dětí odrážejí v následném konfliktním nebo kriminálním jednání.

⁴⁹*Workingtogether to SafeguardChildren: A guide to inter-agencyworking to safeguard and promotethewelfareofchildren.* [cit. 2016-08-12]. Dostupné z: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130401151715/https://www.education.gov.uk/publications/standard/publicationDetail/Page1/DCSF-00305-2010>

Mimo výše uvedené následky jsou také významnými zdroji stresových situací u dětí a rodin situace, kdy je rodina postižena sociálním vyloučením, v případě duševních poruch rodičů, užívání drog a konzumace alkoholu ze strany rodičů. Více souběžných negativních faktorů prohlubuje problémy v rodině a zvyšuje se pravděpodobnost, že dítě bude vystaveno zanedbávající péči⁵⁰.

Následky špatného zacházení s dítětem dle vlastní zkušenosti popisuje Glass⁵¹, která se přes dvacet let věnuje pěstounské péči a během této doby jejím domovem prošlo více než padesát dětí. Jedno z dětí, které měla svěřené do náhradní péče, byla osmiletá holčička, která patřila mezi děti, které jejich rodina zneužívala a zanedbávala. Brutální sexuální zneužití, nedostatečná péče a bezohlednost k potřebám dítěte vedly úřady k tomu, aby bylo dítě svěřeno do náhradní rodinné péče. Pěstounka v knize popisuje, jak se snažila spravit „rozbitý“ život dítěte. Je zde popsán skutečný, náročný život pěstounů a adoptivních rodičů, kteří někdy do péče dostanou dítě, které se i přes jejich nejlepší snahy nedokáže vymanit z toho, co prožilo, a následky týrání a vážného zanedbávání si nese s sebou celý život.

3.3 Práva dětí v náhradní rodinné péči

Práva dětí jsou společensko-právním konceptem vycházejícím z hodnot a postojů euroatlantické, tedy i naší kultury. Není to cizí prvek, který by byl do našeho právního řádu i klinické praxe dodán zvenčí, jak v současné době uvádějí někteří kritici. Práva dětí jsou formulována v Úmluvě o právech dítěte. Tato formulace práv v roce 1989 završila proces přirozeného vývoje vztahu moderní společnosti k dětem a dětství. Jednotlivá práva jsou v podstatě vyjádřením potřeb dětí, jejichž význam byl společností shledán natolik významný, že byly zformulovány a institucionálně zakotveny do právních kodexů a norem⁵².

⁵⁰*Working together to Safeguard Children: A guide to inter-agency working to safeguard and promote the welfare of children.* [cit. 2016-08-12]. Dostupné z: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130401151715/https://www.education.gov.uk/publications/standard/publicationDetail/Page1/DCSF-00305-2010>

⁵¹GLASS, Cathy. *Rozbitá. Příběh zneužívaného a odvrženého dítěte.* Praha: Portál. 2011.

⁵²PEMKOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek; MACELA, Miloslav. *Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat.* Praha : Kruh rodiny o.p.s., 2015. s. 2-9.

Soustředíme-li se speciálně na problematiku naplňování práv dětí umístěných do náhradní péče, můžeme za klíčové články považovat následující: rozhodování veřejných i soukromých subjektů se musí řídit zájmem dítěte; státy respektují odpovědnost, práva a povinnosti rodičů (širší rodiny); rodičovskou odpovědnost mají oba rodiče, což pro ně znamená kromě jiného i právo účastnit se všech řízení, která se těchto oblastí dotýkají; dítě nemůže být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli bez soudního rozhodnutí, a jen tehdy, je-li to v jeho zájmu, i po té má právo udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči; každé dítě má od narození právo na jméno, státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči; dále má právo na ochranu před svévolným zasahováním do svého soukromého života, rodiny, domova; každé dítě má právo formulovat a svobodně vyjadřovat své názory ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni; rodiče, (osoby, které o děti pečují) mají právo na podporu a pomoc státu, a to formou opatření na úrovni legislativní, ale i správní, sociální, výchovné a institucionální; děti, které nemohou být vychovávány rodiči, mají právo na náhradní péči, která má být co nejpodobnější rodinné výchově; dítě má také právo, aby byla pravidelně hodnocena jejich situace a všechny okolnosti, které vedly k jejich umístění do náhradní péče; každé dítě má právo na ochranu soukromí, svobodu myšlení a vyznání. Rovněž tak právo svobodného sdružování.

Poměrně praktickými vodítky pro správnou aplikaci jednotlivých článků Úmluvy o právech dítěte jsou všeobecné komentáře Výboru OSN pro práva dítěte. Pro oblast posuzování nejlepšího zájmu dítěte slouží Obecný komentář č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu. Tento obecný komentář podrobně definuje faktory, které musí být zohledněny při posuzování nejlepšího zájmu dítěte. Jsou to tyto faktory: názory dítěte; identita dítěte; ochrana rodinného prostředí a udržování vztahů; péče, ochrana a bezpečí dítěte; postavení zvláště zranitelného dítěte; právo dítěte na zdraví a právo dítěte na vzdělání. Z výše uvedeného vyplývá, že je povinností toho, kdo bude o dítěti rozhodovat, aby jednal v souladu se zájmy dítěte. Také je nezbytné dítěti poskytovat dostatek pravdivých informací týkajících se jeho aktuální situace a vyvinout maximální úsilí, aby děti v náhradních formách péče byly o svých právech věku a rozumově odpovídajícím způsobem informovány⁵³.

⁵³PEMKOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek; MACELA, Miloslav. *Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat*. Praha : Kruh rodiny o.p.s., 2015. s. 2-9.

Každé dítě, které je odebráno z vlastní rodiny, a to bez ohledu na věk a rozumovou úroveň, by mělo znát alespoň minimum svých práv, která můžeme shrnout následovně: každé dítě má právo vědět, co se s ním nyní děje a proč; každé dítě má právo vědět, co se bude dít a proč; každé dítě má právo i nadále zůstat v kontaktu se svými rodiči a blízkými, byť se může jednat o kontakt telefonický, písemný nebo asistovaný; každé dítě má právo se vyjadřovat ke všemu, co se děje, včetně hodnocení prostředí, ve kterém se nyní nachází, i toho, jak s ním kdo jedná; každé dítě má právo na svého opatrovníka, tedy osobu, která ho zastupuje a zprostředkovává jeho názory, pocity, postoje ostatním úřadům, soudům atd., tohoto opatrovníka by měl znát a být s ním v pravidelném kontaktu; každé dítě má právo svá práva neuplatňovat, tedy ho nemůže nikdo nutit vyjadřovat se k čemukoliv, činit jakékoliv rozhodnutí, setkávat se s blízkými pokud nechce atd. ⁵⁴.

Dle Strupka⁵⁵ je svěření dítěte do náhradní rodinné péče vždy odůvodňováno jeho nejlepším zájmem. Náhradní rodinná péče ve většině případů nenavazuje na péči rodičů, ale dítě se zpravidla určitý časový úsek nachází v ústavní péči nebo v péči zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. O tom, zda je odebrání dítěte z péče rodičů v souladu s právem na respektování rodinného života, je rozhodováno v předchozích řízeních například předběžným opatřením vydaným soudem. Při následném rozhodování o svěření do náhradní rodinné péče, již tyto otázky většinou znovu řešeny nejsou. Protože právo na respektování rodinného života, patří do základních lidských práv, je třeba znát co je jeho obsahem, co vše zahrnuje a co vše je třeba zohlednit při rozhodování o svěření dítěte do náhradní rodinné péče. Jak je uvedeno v čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života. Žádné ze základních lidských práv (s jedinou výjimkou) není absolutní, do výkonu takového práva lze zasáhnout tam, kde se toto právo dostává do střetu s jinými právy či zájmy. Takový zásah je pak oprávněný. Tedy právo na respektování rodinného života lze omezit, je-li to potřeba z důvodu ochrany práv jiných osob a takový to zásah musí být činěn na základě zákona, musí být nezbytný a přiměřený. Je třeba provést tzv. třístupňový test oprávněnosti zásahu před vydáním rozhodnutí.

⁵⁴PEMKOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek; MACELA, Miloslav. *Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat*. Praha: Kruh rodiny o.p.s., 2015. s. 2-9.

⁵⁵STRUPEK, David. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Práva dětí v náhradní rodinné péči*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. s. 29-30.

Tento zásah do rodinného života musí být *legální*, musím mít tedy oporu v zákoně. Dále musí být *legitimní*, což znamená, že musí sledovat legitimní cíl, v tomto případě, se jedná o ochranu práv dítěte. A poslední stupeň nazýváme *proporcionální*. Zde musíme dle Ústavního soudu zkoumat následující hlediska: vhodnost opatření k dosažení legitimního cíle; subsidiaritu a potřebnost opatření a v neposlední řadě je třeba zvážit kolidující práva a zájmy, což můžeme vysvětlit tak, že vážíme újmu, která vzniká zásahem, oproti újmě, k níž by mohlo dojít, kdybychom k zásahu nepřistoupili ⁵⁶.

Výše uvedené důvody umístění dítěte do náhradní rodinné péče, jeho specifické potřeby a práva úzce souvisejí s další popisovanou kapitolou, která se zabývá specifiky dětí, pro které je často třeba vyhledat náhradní rodinnou péči.

⁵⁶STRUPEK, David. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Práva dětí v náhradní rodinné péči*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. s. 29-30.

4 Specifika dětí v náhradní rodinné péči

4.1 Děti jiného etnika

Domnívám se, že náhradní rodič, který uvažuje o tom, že přijme do své péče dítě jiného etnika, by měl pečlivě zvážit, zda tuto situaci on i třeba jeho stávající rodina bez problému zvládne. Těmto zájemcům o pěstounskou péči je třeba podat podrobné informace o všech úskalích, která je čekají.

Jak uvádí Zezulová⁵⁷ v dětských domovech a kojeneckých ústavech jsou v současné době nejen děti většinového etnika, ale i děti etnicky odlišné. Samozřejmě by bylo pro tyto děti vhodnější, aby pěstounská rodina, která je přijme, byla také stejného etnika. V současné době však toto není v České republice možné, protože není dostatečný počet etnicky odlišných pěstounských rodin. Etnikum a etnické znaky jsou určeny geneticky. Proto také lze již na pohled poznat, zda se jedná o člověka jiného etnika. V České republice jsou děti jiných etnik většinou polovietnamské, romské nebo poloromské, popřípadě vietnamsko-romské, ojediněle také mulati nebo děti mongolské. Skutečný význam genů u těchto dětí je takový, že mají typické etnické znaky dané vývojově a morfologicky. Genetická výbava kóduje nejen vzhled člověka, ale i jeho povahové rysy, schopnosti a limity.

Na otázku jak je to s rozdíly mezi dětmi majoritního nebo jiného etnika, odborníci dle svých zkušeností obvykle docházejí k témuž závěru. A to, že největší rozdíly v chování, případně ve výchovných nárocích kladených na náhradní rodiče nejsou dané primárně etnickými rozdíly, nýbrž jsou dané hlavně tím, v jakém prostředí dítě vyrůstá od narození. Zda to bylo milující a bezpečné prostředí, nebo zda dítě utrpělo trauma z odloučení od pečující osoby a zažilo kratší či delší dobu trvající škodlivé podmínky. Velký podíl mají také vrozená specifika a osobnostní rysy dítěte, které nesouvisí přímo s etnicitou, ale se zdravotním a psychickým stavem konkrétního dítěte a jeho biologických rodičů. Je třeba, aby si pěstouni, kteří se rozhodnout vychovávat dítě, které pochází z jiné etnické skupiny, uvědomili mimo jiné také to, že toto dítě mohlo být dosud formováno výchovou pečovatелů v ústavu nebo výchovou přechodných pěstounů.

⁵⁷ ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. s. 93-94.

Je pochopitelné, že chování dětí bude vyvinuto do značné míry podle způsobu výchovy dosavadní. Proto je doporučeno nevázat se tolik na konkrétní etnikum, z něhož dítě pochází, ale raději mít oči, uši a srdce otevřené k projevům dítěte, abychom si utvořili představu o tom, jaké je, a poznali ho do hloubky a bez předem připravených závěrů. Tím nabídneme také dítěti příležitost lépe sama sebe poznat a rozvinout všechny stránky jeho osobnosti. Odborníci také zájemcům o svěřeni dětí jiného etnika do pěstounské péče doporučují, aby si položili šest základních otázek a tím si zpřesnili představy o svém budoucím dítěti.

1. Dokážu přijmout dítě jiného etnika, než jsem já, s láskou, otevřeností a bez předsudků?
2. Akceptuji skutečnost, že naše rodina se tímto okamžikem stane rodinou etnicky smíšenou?
3. Jsem připraven pomáhat dítěti zvládnout různé reakce okolí na jeho odlišnost, ustojím si reakce okolí na naši smíšenou rodinu?
4. Dokážu v dítěti posilovat zdravé sebevědomí včetně jeho etnické identity?
5. Chci sám pro sebe objevovat a posléze dítěti nabídnout informace o kultuře a historii národa, z něž pochází?
6. Jsem ochoten dát dítěti důvěru a příležitost, aby si z mojích i ze své původní kultury s naší pomocí převzalo to, co pro sebe považuje za nejlepší?

Je třeba také počítat s tím, že existují určité faktory, které jsou pro přijetí dítěte odlišného etnika nepříznivé. Některé se týkají našich postojů, jiné zase situace, v níž se nalzáme. Tyto faktory je také třeba konzultovat s odborníky a to před přijetím dítěte do péče. Mezi tyto faktory patří postoj k odlišnostem obecně; konstelace rodiny; prostředí a situace rodiny; nevhodné motivace k přijetí etnicky odlišného dítěte a pochybnosti o tom, zda dojde ke zvládnutí vlivu biologické rodiny na výchovu dítěte ⁵⁸.

⁵⁸ VANČÁKOVÁ, Martina. *Dítě jiného etnika v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. s. 8-14.

4.1.1 Romské děti

Historie Romů na našem území

Romové se na našem území objevovali od nepaměti. Nejstarší dochované zmínky o jejich pobytu na našem území jsou datovány ze 14. století. Jejich způsob života se však již během historie odlišoval, a proto byli opakovaně ze společnosti vyčleňováni. Během staletí však docházelo i k tomu, že se jednotliví členové romské komunity mísili s ostatním obyvatelstvem, uzavírali sňatky a přijímali usazený způsob života. Z tohoto důvodu již Romové netvoří tak soudržnou skupinu obyvatelstva. Pouze část z nich, se dostala do sociální pasti a svým způsobem života jsou více lidem na očích. Mnoho z nich je závislých na alkoholu, gamblerství a drogách. Mají nízké vzdělání, neboť vzdělání nepovažují za důležité a toto vše je dostává až na úplné sociální dno a žijí pouze ze sociálních dávek. Z tohoto důvodu již vyrůstá další generace Romů, kteří nikdy v rodině nezažili práci jako prostředek k obživě, ale mají za to, že žít pouze ze sociálních dávek nebo páchat různou trestnou činnost je standardní způsob života. Vedle výše zmiňovaných však žijí ve společnosti méně nápadné romské a smíšené rodiny, které se od majoritní společnosti liší pouze barvou pleti, nikoliv životním stylem. Abychom porozuměli romské mentalitě, musíme znát jejich typické vlastnosti, jako jsou svobodomyšlnost a nelpění na nemovitém majetku, schopnost rychlého a okamžitého prožitku, nízká ctižádostivost, neschopnost plánovat budoucnost.

Na druhé straně je to také sociální zdatnost a velká míra empatie. Romské rodiny uctívají své předky, proto jsou u nich vážení ti členové rodiny, kteří již něco prožili a mohou své zkušenosti předávat dál. Naopak kult dítěte, tak jak je uznávaný v rodinách majoritní společnosti, Romové neznají a ve většině romských rodin není běžný⁵⁹.

Romské dítě a jeho identita

Součástí osobní identity každého člověka je pocit příslušnosti ke svému národu, znalost jeho historických kořenů, kulturního dědictví, důležitých osobností historie i současnosti. V neposlední řadě je to znalost specifických společenských norem a zvyků. Romské děti, které vyrůstají v náhradní rodinné péči u neromských rodičů, se často ocitají mezi dvěma světy⁶⁰.

⁵⁹ ZEŽULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. s. 94-99.

⁶⁰ VANČÁKOVÁ, Martina. *Romské dítě v náhradní rodině*. Praha: Občanské sdružení rozum a Cit, 2008. s. 8-11.

Neromský svět jejich nových rodičů, školy a společnosti v jejich okolí se pro ně stává výchozím bodem jejich nového života a tomuto novému světu se snaží nebo jsou nucené okolnostmi se připodobnit. Většina náhradních rodin nepracuje s romskou identitou dětí, ale doma obvykle dodržují zvyky majority. Takovéto děti dříve či později pak zažijí bolestnou zkušenost a to, že jsou tímto novým světem přes všechno odmítány a někdy i nevhodnými nebo úmyslně ubližujícími poznámkami v okolí odkazovány zpět do jejich biologického světa. Ony však již nemají s romskou společností zkušenosti a tento svět je již bez znalosti jeho kulturních norem k sobě také nepřijímá. Tyto děti se pak ocitají mezi dvěma světy, k nimž oběma náleží, ale ani v jednom nejsou v pravém slova smyslu doma. Jsou zmatené a nevědí, kam vlastně patří a nemohou si pak vybudovat svoji identitu. Mimo jiné na ně působí také fakt, že jim chybí anebo mají negativní informace o biologických rodičích a okolnostech, které předcházely jejich umístění do náhradní rodinné péče. Tato neznalost minulosti může na dítě působit ještě více, v případě, že toto dítě následkem rané citové deprivace trpí poruchou attachmentu. A právě schopnost citového připoutání je důležitým předpokladem pro hledání odpovědí na základní otázky identity – kdo jsem a kam patřím? Člověk, který nemá pevné kořeny a nemá pevnou identitu, se vlastně pohybuje ve světě plném lidí, ale přitom jakoby ve vzduchoprázdnu. Má pocit, že nikam nepatří a nemá žádnou hodnotu. Z neznalosti těchto příčin se u romských dětí někdy mluví o „volání hlasu krve“.

Děti, které neznají svoji minulost a své kořeny, si někdy vysní své ideální biologické kořeny a hledají původní rodinu. Někdy se chtějí jenom přimknout k těm, kteří vypadají jako oni a pokud již z minulosti nemají romské kamarády, hledají je, a tak se pak snadno dostanou do nevhodné party s kriminální nebo jinou patologickou zkušeností. U dětí, které si nevytvořily zdravý vztah k autoritě, je toto riziko ještě o něco vyšší. Jak z výše uvedeného vyplývá, identita dítěte se tvoří již v neútlejším dětství. Dítě, které se dostane do náhradní rodiny, si s sebou již nese základ své identity a současní rodiče na toto již nemají vliv. Je to jeho fyzický vzhled, zdraví a nadání, se kterými se narodilo. Je to odloučení od biologické matky i otce. Jsou to místa, kde žilo, a lidé, se kterými se stýkalo, vztahy, které k němu měli, tón řeči, jakým s ním mluvili, a city, se kterými se ho dotýkali. Proto je na náhradních rodičích, aby přijali odlišnost dítěte⁶¹.

⁶¹VANČÁKOVÁ, Martina. *Romské dítě v náhradní rodině*. Praha: Občanské sdružení rozum a Cit, 2008. s. 8-11.

Aby mu dokázali přirozeně zprostředkovat jeho vlastní identitu, aby přijali fakt, že jeho identita je odlišná, ale není ani horší ani lepší, než jejich.

Je třeba, aby se náhradní rodiče postupně a plánovitě starali o rozvoj identity a to již od útlého dětství, tím mohou předejít nebo alespoň zmírnit bouřlivé období v pubertě, kdy si dítě uvědomuje, že je jiné. Prvky, které pomohou dítěti rozvíjet jeho identitu, je vhodné do běžného života rodiny zařazovat přirozeně. Dědictví původu dítěte by mělo být rodinou přijímáno pozitivně a je možné je brát i jako další obohacení celého života rodiny⁶².

K tomu, aby náhradní rodinná péče probíhala v rodinách, kde vychovávají romské děti, pokud možno bezproblémově, byl mimo jiné vytvořen projekt s názvem Naše romské dítě. Hlavním cílem je právě podpora náhradních rodin. V rámci tohoto projektu jsou pořádány přednášky, semináře, tematická jednodenní setkání a pobytové programy. S tímto projektem také souvisejí aktivity jako rodinné poradenství a informační servis. Rodinné poradenství je poskytováno jednorázově nebo dle potřeby i opakovaně. Většinou jsou zde řešeny otázky typu: Jak s dítětem hovořit o jeho romském původu? Jakými způsoby rozvíjet jeho identitu? Jak zvládat výchovné problémy?

Co bychom měli vědět, než přijmeme romské dítě do své péče? Informační servis je poskytován na blogu <http://rodina.cz/romskedite>, kde zájemci naleznou informace o projektu, jaké akce pro rodiny probíhají nebo již proběhly, recepty romských jídel, informace o romské kultuře a mnoho dalších informací. Další informační servis běží na Facebooku. Jedná se o uzavřenou skupinu, kam se mohou účastníci projektu Naše romské dítě přihlásit a zde mají vyhrazený prostor pro výměnu informací a zkušeností, pro vzájemnou komunikaci vážnou i neformální⁶³.

4.2 Zdravotně znevýhodněné děti

Zdraví definujeme jako stav fyzické a psychické pohody. V tomto případě žádné dítě, které přichází do náhradní rodinné péče, není zdravé. A to z důvodu, že se tyto děti narodily jako nechtěné, často také z nesledovaných těhotenství nebo matkám s rizikovým chováním. Po narození nemělo toto dítě vytvořeny podmínky pro vznik attachmentu a nebyly uspokojeny

⁶² VANČÁKOVÁ, Martina. *Romské dítě v náhradní rodině*. Praha: Občanské sdružení rozum a Cit, 2008. s. 8-11.

⁶³ VANČÁKOVÁ, Martina. *Metodika podpurných aktivit pro náhradní rodinnou péči. Podpora pěstounských rodin a osvojitelských rodin s romskými dětmi*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2012. s. 42-47.

jeho základní potřeby. Toto vše již zařazuje děti umístované do náhradní rodinné péče, do skupiny dětí se specifickými potřebami⁶⁴.

Některé z nich mohou mít i zjevné zdravotní potíže nebo vývojové poruchy či vady. Často dochází k případům, že náhradní rodiče přebírají dítě bez správně stanovené diagnózy. Z tohoto vyplývá, že teprve pravidelný kontakt s dítětem a čas s ním strávený umožní zjistit dostatek údajů, které vedou ke stanovení správné diagnózy. Toto v ústavní výchově není u dítěte možné zjistit. V ústavu někdy chybí i snaha o nalezení správné diagnózy. Dítě bývá označováno za zlobivé, výchovně obtížně zvladatelné nebo opožděné. S tímto se pak následně potýkají i náhradní rodiče. Handicapy u dětí v náhradní rodinné péči jsou v podstatě srovnatelné s dětmi z ostatní dětské populace. Avšak některé choroby a vývojové vady se přeci jenom vyskytují u těchto dětí častěji. Je to fetální alkoholový syndrom a pervazivní vývojové poruchy, jež se projevují převážně jako poruchy autistického spektra.

Dítě s fetálním alkoholovým syndromem

Konzumace alkoholu v různých stádiích těhotenství má na vývoj plodu negativní účinky, které se mohou projevit buď jako izolované poruchy vývoje, či jako komplexní jednotka, tedy fetální alkoholový syndrom. Tento syndrom má typické projevy, z nichž nejvýznamnější jsou: růstová retardace, kterou se často nepodaří zcela napravit a děti celkově málo prospívají; kraniofaciální dysmorfie, kdy vznikají odchylky na lebce, která bývá celkově zmenšená a oploštělá; poruchy chování; vrozené srdeční vady, vrozené vady centrální nervové soustavy a abstinenční příznaky po narození. V případě menšího působení alkoholu na plod mohou být u dětí přítomny pouze některé z výše uvedených odchylek jako je porucha mentálního vývoje, vrozené vady srdce a mozku atd. Tyto poruchy s v odborné literatuře nazývají FASD, tedy poruchy fetálního alkoholového spektra. FASD je někdy také nazýváno neviditelné fyzické postižení, neboť následky vlivu drog a alkoholu na vyvíjející se mozek nejsou na první pohled viditelné. Jediným indikátorem tohoto organického handicapu jsou problémy s učením a chováním. Mezi typické rysy a vlastnosti u lidí s FASD patří: problémy s pamětí; nestabilní výkony; impulzivita, odkloněná pozornost, neorganizovanost; schopnost zopakovat instrukce, ale neschopnost je zrealizovat; problémy s abstrakcemi, jako je například matematika,

⁶⁴ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. s. 101-110.

zacházení s penězi, časové představy; odchylky v poznávacích procesech; pomalé tempo náslechu; vývojová opoždění a neschopnost předvídat následky nebo chápat následky.

Mnoho lidí s fetálním alkoholovým syndromem má také silné stránky: mají výbornou schopnost slovního vyjádření; bystrost v některých oblastech; umělecké založení; sportovní zdatnost; přívětivost, nesobeckost, oddanost a jiné pozitivní vlastnosti.

Dítě s poruchou autistického spektra

Autismus patří mezi pervazivní vývojové poruchy. Jedná se o závažnou poruchu vývoje. Zjednodušeně řečeno, dítě s poruchou autistického spektra zaostává v sociálním vývoji a komunikaci za svým celkovým vývojem. Tato porucha je typická také pro sociální desinhibici, způsobenou málo podnětným prostředím a nedostatkem citové odezvy v ústavní výchově. Proto se projevy dítěte z ústavu mohou velmi podobat projevům poruchy autistického spektra. Toto se u zdravého dítěte po příchodu do nové rodiny rychle odstraňuje a dítě rychle dohání sociální a komunikační handicap. Pokud tomu tak není, je třeba vyhledat odbornou pomoc a zvážit odborné vyšetření. Poruchy autistického spektra jsou u dětí v náhradní rodinné péči časté a obvykle bývají pozdě diagnostikovány. Tyto děti nerozumí světu kolem, tomu co vidí, slyší a cítí. Někdy působí jako provokatéři a zlobivé děti. Proto je vhodné ponechat diagnostiku na odbornících, kteří se přímo zabývají autismem, například v organizacích sdružených v APLA ČR. Dalšími možnými diagnózami z výše uvedené kategorie je Aspergerův syndrom, což je atypický autismus a neverbální porucha učení ⁶⁵.

Dítě se závažným zrakovým postižením

Dle Vágnerové ⁶⁶závažně zrakově postižené dítě nemůže snadno a přesně vnímat všechno, co je kolem něho. Přesněji řečeno, pro ně takové informace nemají kvůli své nejasnosti a nepřesnosti větší význam. Tím pádem získává o okolním světě méně poznatků a musí se soustředit na náhradní informační zdroje jako je například sluch či hmat. Pokud je dítě v náhradní rodině od raného věku, rodiče si obvykle všimnou toho, že nesleduje věci, které mu ukazují, nebo s nimi nedokáže navázat oční kontakt. Rodiče někdy mohou dojít k mylnému názoru že, o takové podněty nemá dítě zatím zájem, ale příčinou může být to, že dítě věci nevidí natolik jasně, aby je mohly zaujmout. Zrakové vnímání přináší za

⁶⁵ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. s. 101-110.

⁶⁶VÁGNEROVÁ, M. Marie. *Zdravotně znevýhodněné dítě v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. s. 14-51.

normálních okolností většinu informací o okolním světě. Umožňuje dítěti snadno a rychle získat poznatky a orientovat se v situaci. Pokud však dítě nedokáže svoje okolí vnímat dostatečně jasně, nejsou pro něho tyto poznatky zajímavé. Nebude se snažit prohlížet si lidi a věci, ale bude se více koncentrovat na sluchové podněty. Těžce zrakově postižené děti mívají výbornou sluchovou paměť. Rozvoj poznávání a uvažování je u nich ve větší míře vázán na řeč. Zrakové postižení omezuje tyto děti i ve vnímání lidského chování a obtížně se orientují v neznámém prostředí. Je však třeba rozlišit zda dítě, které nesleduje svoje okolí, nenavazuje oční kontakt a nedívá se na hračky, které mu jsou nabízeny, může mít zrakovou vadu, ale stejně tak může jít o důsledek neschopnosti zrakové vjemy zpracovat. Nezáměr dítěte o okolí může být také jedním z projevů mentálního postižení. Dítě vidí, ale nedokáže získané informace rozlišovat a nechápe jejich význam ani různé souvislosti. Pak nelze vyloučit ani kombinované postižení dítěte, kdy dítě hůř vidí a je navíc znevýhodněné snížením mentálních schopností. Náhradní rodiče, kteří se starají o dítě se zrakovým postižením, by měli pravidelně konzultovat zdravotní stav dítěte s odborným lékařem a také využít pomoc centra rané péče. Pracovníci centra rané péče dojíždějí do rodin a naučí náhradní rodiče jak dítě stimulovat a rozvíjet.

Dítě se sluchovým postižením

Těžké sluchové postižení vede k omezení, zeslabení nebo zkreslení vnímaných zvuků a tím i k omezení zkušeností a narušení vývoje některých schopností a dovedností. Dle způsobu postižení sluchového aparátu jsou poškozeny pouze určité funkce. Může tedy docházet k zeslabení sluchového vjemu nebo k podstatnému zkreslení sluchových vjemů. Těžce sluchově postižené dítě je omezeno ve vnímání řeči a chybí možnost sluchové orientace v prostředí, a proto musí spoléhat jen na zrak. Dítě, které špatně slyší, pak nerozumí správně pokynům a vysvětlení důvodů, co by mělo a naopak nemělo dělat. Proto leckdy reaguje jinak, než po něm okolí požaduje. Může se pak jevit jako neposlušné, svéhlavé a výchovně nezvladatelné. Pokud takovéto dítě v raném věku žilo v dysfunkční rodině nebo v ústavním zařízení, mohou být jeho projevy ještě nápadnější⁶⁷.

⁶⁷VÁGNEROVÁ, M. Marie. *Zdravotně znevýhodněné dítě v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. s. 14-51.

Kombinace výchovné zanedbanosti, citového strádání, sluchového handicapu a eventuálně i horších rozumových schopností dost často vede k označení takového dítěte jako mentálně postiženého a jeho dalšími problémy se již nikdo nezabývá, protože jsou přičítány mentálnímu deficitu.

Pokud takovéto dítě přijde do pěstounské rodiny, může se stát, že teprve zde dojde k potvrzení sluchové vady. Nejzávažnějším důsledkem sluchového postižení je komunikační a informační bariéra. Vzhledem k tomu, bývá obtížnější i výchova, a proto náhradní rodiče potřebují co nejdříve pochopit, jak s tímto dítětem komunikovat. Dítě, které nereaguje, když na něho někdo mluví, může mít sluchovou vadu, ale stejně tak může jít o důsledek neschopnosti takové informace adekvátně zpracovat. Proto je třeba vždy vyžádat odborné vyšetření dítěte. Někdy se dítě s celkovou psychickou deprivací a nedoslýchavostí může jevit jako mentálně postižené. Nelze také vyloučit kombinované postižení, kdy dítě hůř slyší a navíc je znevýhodněné snížením rozumových schopností. Náhradní rodiče, kteří se starají o dítě se sluchovým postižením, by měli co nejdříve požádat o vyšetření dítěte na specializovaném oddělení a v případě, že je sluchová vada potvrzena, je možné ji korigovat sluchadly různého typu nebo může být odborníky doporučen kochleární implantát. Náhradní rodiče se potřebují učit, jak pracovat s takovým dítětem, a proto jim je doporučováno využít služeb centra rané péče, a v pozdějším věku dítěte využít pomoci speciálně pedagogických center a speciálních škol. Velmi důležitá je také pomoc specializované logopedické péče, která dětem pomáhá v rozvoji řečových dovedností.

Dítě s pohybovým postižením

Vágnerová⁶⁸ uvádí, že pohybové postižení je příčinou omezení samostatnosti. Posiluje závislost na jiných lidech a brání dětem v získání mnoha zkušeností a osvojení různých sociálních dovedností. Pohybové postižení je i významným faktorem, který ovlivňuje i psychický vývoj dítěte. Pohybové postižení může být spojeno s tělesnou deformací, která pro dítě i rodiče představuje především psychosociální zátěž. Takové dítě je nápadné a vyvolává nežádoucí pozornost, která může být nepříjemná náhradním rodičům. Pohybové postižení je u dětí nejčastěji důsledkem dětské mozkové obrny – DMO. Jde o neurovývojovou poruchu, která se projevuje především narušením pohybového vývoje,

⁶⁸VÁGNEROVÁ, M. Marie. *Zdravotně znevýhodněné dítě v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. s. 14-51.

ale může být kombinována i s dalšími problémy, jako je postižení zraku, sluchu a rozumových schopností. Příchod pohybově postiženého dítěte do náhradní rodiny bývá náročný. Důležité je, aby rodina získala potřebné informace jak postupovat, aby bylo možné dosáhnout co nejlepších výsledků a zároveň dítě nepřetěžovat.

Péče o nepohyblivé dítě může být s jeho přibývajícím věkem čím dál náročnější a to zejména fyzicky. Vzhledem k tomu, že jde o dlouhodobou zátěž rodiny, je třeba, aby rodina získala potřebné služby od různých institucí a uvědomila si, že požádat o takovou pomoc není projevem jejich selhání, ale signálem realistického odhadu vlastních možností. Dítě, které je pohybově postižené může být vývojově opožděné v důsledku nedostatečných zkušeností a obtíží se získáváním různých podnětů. Může jít také o kombinaci příčin jeho celkového opožďování. U dětí s DMO není nijak výjimečné, že je jejich pohybové postižení spojené se snížením rozumových schopností různého stupně. Náhradním rodičům těchto dětí je doporučeno vše konzultovat s odborníky, kteří se této problematice dlouhodobě věnují. Je třeba se informovat na možnosti rehabilitace, dalších léčebných výkonů jako jsou operace a lázeňské pobyty. Náhradním rodičům může také pomoci členství ve svépomocné skupině rodičů pohybově postižených dětí. Dále je zde možnost využívat pomoc speciálně pedagogického centra nebo speciální školy. Významnou pomoc můžou také poskytnout instituce, které nabízejí asistenční služby a respitní péči.

Dítě s mentálním postižením

Mentální retardace je souhrnné označení vrozeného postižení rozumových schopností. Je definována jako neschopnost dosáhnout odpovídajícího stupně intelektového vývoje méně než 70 % normy, přestože bylo dítě vzděláváno a vychováváno obvyklým způsobem. V případě výchovně zanedbaných dětí nejde o trvalý deficit. Náhradní rodiče nebývají vždy předem informováni o tom, že je dítě mentálně postižené a nemají také všechny potřebné informace. Mentální retardace bývá obvykle diagnostikována v batolecím věku, ale určit přesněji míru postižení je v tomto období velmi obtížné. Vymezení mentální retardace je někdy možné až v předškolním věku⁶⁹.

Vývoj jednotlivých schopností u dítěte je také závislý na prostředí, ve kterém dítě žilo před tím, než přišlo do náhradní rodiny. Úroveň rozumových schopností, jejich struktura,

⁶⁹VÁGNEROVÁ, M. Marie. *Zdravotně znevýhodněné dítě v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. s. 14-51.

charakteristické znaky i míra využitelnosti závisí na příčině postižení. Mentální postižení bývá součástí mnoha geneticky podmíněných poruch, ale může to být i důsledkem prenatálního či perinatálního poškození mozku. Jestliže mentální defekt vznikl důsledkem těžké nedonošenosti, porodních komplikací, krvácením nebo nedostatkem kyslíku, mají tyto děti často i dětskou mozkovou obrnu nebo drobnější poruchy hybnosti.

Bývají také často hyperaktivní, podrážděné a nepozorné. Mentální postižení se projevuje zvláště nápadným opožděním celkového vývoje. Jak dítě roste, jsou jeho obtíže čím dál více viditelné. Tyto děti se projevují jako by byly mladší a dosahují nižší vývojové úrovně. Náhradním rodičům mentálně postižených dětí je doporučeno vše včas konzultovat s odborníky. Informace lze také získat v kojeneckém ústavu nebo dětském domově. Dále rodičům mohou pomoci svépomocné skupiny rodičů mentálně postižených dětí nebo kluby matek. Když dítě dosáhne školního věku, je doporučeno vyhledat pomoc speciálně pedagogického centra nebo speciální školy. Velkou podporou rodině je také možnost využití asistenční služby nebo respitní péče⁷⁰.

4.3 Děti ve výchově příbuzných

Příbuzným náhradním rodičem může být prarodič, teta a strýc, sourozenec, někdy i vzdálenější příbuzný. Výchova každého příbuzného bývá jiná, odvíjí se právě od rodinné role pěstouna. I přes tuto odlišnost mají tito příbuzní společná témata. Motivy vzniku příbuzenské pěstounské rodiny jsou jiné než u klasické pěstounské rodiny.

Klasický pěstoun se dlouhodobě rozhoduje o dalším přijetí dítěte do rodiny. Prochází procesem rozhodování, získává si postupně informace, může i pochybovat o svém rozhodnutí. Musí také projít procesem zařazení do registru žadatelů, zvládnout odborné posouzení psychologa a sociálního pracovníka. Celý tento jeho přípravný proces je završen přípravami a vzdělávacími akcemi.

Prarodič či jiný příbuzný tímto neprochází. Tito se někdy stávají znovu rodiči náhle, a to většinou z důvodu vyústění dlouhodobých problémů v rodině. Nejčastějšími příčinami, proč se děti ocitají v péči příbuzných, jsou: náhlé úmrtí z důvodu nemoci či nehody rodiče; úmrtí jednoho z partnerů, které vede k tomu, že druhý partner situaci nezvládá a děti opouští; mládí a nezralost matky, která péči o své dítě nezvládá; odebrání dítěte rodiči, který žije sociálně patologickým způsobem života; psychiatrická diagnóza rodiče; rodiče

⁷⁰VÁGNEROVÁ, M. Marie. *Zdravotně znevýhodněné dítě v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011.s. 14-51.

jsou ve výkonu trestu a v neposlední řadě rodiče, u kterých se projevila závislost na drogách a alkoholismus.

Všechny tyto události s sebou nesou náhlé nebo dlouhodobé trauma, jak pro dítě, tak pro náhradního rodiče. Ani jedna strana nemá možnost se na nastalou situaci připravit a sladit ji s vlastními potřebami a výhledy do budoucna. Nestihnou zvládnout projít fázemi přípravy na tak závažný krok, který je v životě čeká. Budoucího pečovatele pronásledují obavy, zda vše zvládne, zda není na výchovu příliš starý nebo mladý. Budoucí pečovatel může mít k dítěti mnohdy i nepřátelské pocity, a to z důvodu, že mu dítě bere energii nebo klid v důchodu. Někdy mívá nepřátelské pocity i sám vůči sobě a obviňuje se, že celou situaci zavinił, protože byl špatným rodičem, nebo že si nevšiml situace v rodině dříve. Tento typ pečovatele bere svou novou roli jako újmu a vzniklou situaci trpí. Dalším typem pečovatele je osoba, která se obětovává. Takový to přístup dává pečovateli šanci, aby se staral o svěřené dítě svědomitě a s láskou. Avšak tento člověk nemyslí na sebe a své potřeby a investuje všechnu svou energii do výchovy dětí a to na úkor sama sebe. Poslední typ pečující osoby můžeme popsat jako typ pečovatel- manažer. Tento člověk si uvědomuje vážnost situace a rozhoduje se jak z hlediska svých potřeb a schopností, tak z hlediska toho, co je pro dítě dobré. Myslí tedy na sebe, na dítě i ostatní členy domácnosti⁷¹.

Děti ve výchově prarodičů

Jak jsem již uvedla v předchozí kapitole, příbuzným náhradním rodičem může být prarodič, teta a strýc, sourozenec, někdy i vzdálenější příbuzný. Ze statistik však vyplývá, že větší část pečujících příbuzných jsou prarodiče.

Jak uvádí Hanušová a kol. ⁷² „*To tak bývá, že prarodiče pomáhají svým vnoučatům rozhodovat se o důležitých životních krocích, přenést je přes těžká období, jako například rozvod rodičů, pracovní zátěž rodiče, selhávání ve škole atd. Bývají součástí vývojových přechodových změn a rituálů, občas pomáhají rodiči s výchovou či ho v jeho nepřítomnosti zastupují. Tato prarodičovská role je založena na zkušenostech generací před námi, bereme ji jako samozřejmost. Jaké to však je, když se role prarodiče přemění na roli „rodiče-pestouna“?*

⁷¹Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte. Metodická příručka. Praha: Nadační fond J&T, 2015. s. 24-25.

⁷²HANUŠOVÁ, Ludmila; JENÍČKOVÁ, Natalie a UHLÍŘOVÁ Veronika. *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství: konferenční příspěvek Mezinárodní konference Problémy současné rodiny a náhradní rodinná péče*. 2009. s. 5.

Babičky a dědečkové, kteří vychovávají svá vnoučata, tedy tvoří nejpočetnější skupinu příbuzenských, náhradních rodičů. Velká diskuze právě o péči prarodičů se rozvinula v době, kdy v platnost vstoupila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti od 1. ledna 2013, neboť dle této novely i prarodiče mají povinnost uzavírat dohodu o výkonu pěstounské péče, z které pro ně plynou různá práva, ale i povinnosti. Náhle jsou konfrontováni s nabídkou služeb, o kterých dříve nevěděli, nebo je nechtěli využívat. Je třeba zmínit výhody i nevýhody náhradní rodinné péče, kterou vykonávají prarodiče. Výhodou péče prarodičů je vztah k dítěti, vzájemná znalost, často také možná útěcha pro dítě v náruči babiček a dědečků. Nevýhodou bývá nejistota plynoucí z jejich zdravotního stavu a vyššího věku, a je zde také možnost opakování nevhodných výchovných postojů. Vzhledem k tomu, že je prarodič spojen s celým rodinným příběhem, objevují se témata jako pocit viny a selhání, nedůvěra vůči sociálním pracovníkům i zatajování některých důležitých informací. Ale na druhé straně je také vidět snaha vše napravit a o vnoučata se postarat co nejlépe. Musíme vzít v potaz, že prarodič si musí ujasnit, kým pro dítě vlastně je, zda rodičem, či prarodičem. Toto se objevuje hlavně v situacích, kdy babička vychovává vnouče od útlého věku. Je třeba, aby dítě, i když oslovuje babičku „mami“ vědělo pravdu o tom, že je to jeho babička⁷³.

⁷³*Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte.* Metodická příručka. Praha: Nadační fond J&T, 2015. s. 24-25.

5 Právní a finanční zajištění pěstounské péče

5.1 Role veřejné správy v oblasti pěstounské péče

Na úvod této kapitoly bude v souhrnu uveden přehled institucí, které vykonávají svoji činnost na poli náhradní rodinné péče. Ze své praxe jsem si vědoma toho, že většina pěstounů, ale i klíčových pracovníků se chybně orientuje v kompetencích těchto institucí a z tohoto důvodu se domnívám, že zpřehlednění institucí a jejich kompetencí bude přínosné jak pro pracovníky, kteří doprovázejí pěstounské rodiny, tak i pro samotné pěstouny. V další části této kapitoly bude uvedeno právní zajištění pěstounské péče, včetně zajištění finančního.

Pro uvedení přehledu těchto institucí a jejich činností jsem využila údajů z brožury Nadačního fondu J&T ⁷⁴. V první řadě je to *obecní úřad s rozšířenou působností*, kde působí orgány sociálně-právní ochrany dětí, jejichž sociální pracovníci vykonávají tyto činnosti: vyhledávají vhodné uchazeče o náhradní rodinnou péči; poskytují poradenskou pomoc uchazečům o náhradní rodinnou péči, přijímají jejich žádosti o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování, osvojení nebo pěstounské péče; vedou dokumentaci dětí, pro něž je vyhledávána náhradní rodinná péče; uzavírají dohody o výkonu pěstounské péče, vydávají správní rozhodnutí v případech, kdy dohoda není uzavřena, a v neposlední řadě provádí dohled nad průběhem náhradní rodinné péče. Další důležitou institucí je *krajský úřad*, jehož pracovníci vykonávají tyto činnosti: zajišťují přípravu osob vhodných stát se osvojiteli a pěstouny; poskytují poradenskou činnost pěstounům a osvojitelům; provádí zprostředkování náhradní rodinné péče; vedou evidenci osob vhodných pro náhradní rodinnou péči a dětí, jimž je potřeba náhradní rodinnou péči zajistit; vydávají pověření k výkonu sociálně-právní ochrany; uzavírají dohody o výkonu pěstounské péče a provádí kontrolní a metodickou činnost vůči obecním úřadům. Dále to jsou *osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dětí*, které mohou být právnické nebo fyzické a disponují speciálním pověřením od krajského úřadu. K jeho získání musí splnit řadu podmínek, daných zákonem o sociálně-právní ochraně dětí.

⁷⁴ *Může se stát pěstounem?* Manuál pro pracovníky Úřadu práce ČR. Praha: Nadační fond J&T, 2014. s 8-15.

Pověřené osoby vykonávají tyto činnosti: vyhledávají osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny; vyhledávají děti, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí; zajišťují přípravy žadatelů o zprostředkování nebo pěstounskou péči; uzavírají dohody o výkonu pěstounské péče a poskytují osobám, s nimiž uzavřely dohodu o výkonu pěstounské péče doprovázející a poradenské služby a u těchto osob také provádějí dohled nad výkonem pěstounské péče. *Úřad práce České republiky* informuje o možnosti stát se pěstounem, předává informační materiály a kontakty na sociální pracovníky sociálně-právní ochrany dětí. Do jeho činnosti patří: výplata dávky pěstounské péče; výplata státního příspěvku na výkon pěstounské péče včetně kontroly účelnosti jeho vynakládání. V neposlední řadě také zajišťuje inspekci kvality sociálně-právní ochrany u pověřených osob. *Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky* je metodickým a kontrolním orgánem na úrovni orgánů ústřední správy; rozhoduje o odvolání proti rozhodnutí krajských poboček Úřadu práce ve věci dávek pěstounské péče, státního příspěvku na výkon pěstounské péče a o odvolání ve věcech, o nichž rozhodují krajské úřady.

5.2 Právní zajištění pěstounské péče

V brožuře Nadačního fondu J&T je také uvedeno, že od počátku roku 2013 došlo v České republice k mnoha významným změnám v systému náhradní rodinné péče. Novela zákona o sociálně-právní ochraně vytvořila podmínky pro vznik státem garantovaných služeb pro pěstounské rodiny. Podrobnosti o výkonu pěstounské péče a způsobu její podpory tedy upravuje již výše zmiňovaný zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění. Tento zákon byl od roku 2013 změněn novelou, která vyšla ve sbírce zákonů pod číslem 410/2012 Sb. Mimo jiné zde byl zaveden nárok pěstounů na různé typy podpůrných a doprovázejících služeb, financování těchto služeb prostřednictvím státního příspěvku na výkon pěstounské péče a institut dohod o výkonu pěstounské péče. K datu 1. ledna 2013 byla vydána také prováděcí vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Tato vyhláška stanoví podrobně rozsah poradenství, které musí být náhradním rodinám poskytováno, obsah příprav a dalšího vzdělávání pěstounů⁷⁵.

⁷⁵*Může se stát pěstounem?* Manuál pro pracovníky Úřadu práce ČR. Praha: Nadační fond J&T, 2014. s 8-15.

Základní právní úprava rodičovských práv a povinností a také náhradní rodinné péče včetně péče pěstounské je uvedena v části druhé občanského zákoníku, tedy zákona č. 89/2012, v platném znění. Občanský zákoník nabyl účinnosti 1. ledna 2014 a k tomuto datu pozbyl platnosti zákon č. 64/1963 Sb., o rodině, který náhradní rodinnou péči v minulosti řešil. Oproti předchozímu zákonu je v občanském zákoníku podrobněji stanoveno, v jakých případech se pěstounská péče nařizuje, jaké jsou právní vztahy mezi pěstounem a svěřeným dítěte. Občanský zákoník upravuje i další typy náhradní rodinné péče a to osvojení, poručenství, péči jiné fyzické osoby, ale i otázky vztahů mezi rodiči a dětmi, rodičovskou odpovědností atd. Mimo výše uvedené zákony je také třeba zmínit zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění, který upravuje záležitosti ohledně dohody o výkonu pěstounské péče, nejsou-li uvedeny v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí. Dále je třeba zmínit zákon č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách, v platném znění a to v případě, že je prováděna úhrada přímo poskytovateli služby a jde tedy o přímý smluvní vztah mezi doprovázející organizací a tímto poskytovatelem, jde tedy o veřejnou zakázku, zpravidla malého rozsahu. Poslední zákony, které je třeba zmínit je zákon č. 255/2011 Sb., o kontrole (kontrolní řád) a zákon č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole, v platném znění⁷⁶.

5.3 Finanční zajištění pěstounské péče

V současné době je finančně zajištěna podpora pěstounských rodin ze strany státu dvojitým tokem peněz. Část prostředků proudí přímo do rodiny a to formou dávek, na které má rodina poskytující náhradní rodinnou péči nárok. Druhý tok peněz je vyplácen doprovázejícím organizacím a to formou státního příspěvku na výkon pěstounské péče. Tento příspěvek je určen na pokrytí nákladů vynakládaných na zajišťování pomoci osobám pečujícím, osobám v evidenci nebo svěřeným dětem, zároveň také na provádění dohledu nad pěstounskou péčí. Tato finanční částka je přerozdělována skrze doprovázející organizaci, se kterou rodina uzavře dohodu o výkonu pěstounské péče⁷⁷.

⁷⁶Může se stát pěstounem? Manuál pro pracovníky Úřadu práce ČR. Praha: Nadační fond J&T, 2014. s 8-15.

⁷⁷NOVOTNÁ, Věra.; BURDOVÁ, Eva a RIEDLOVÁ, JURKOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014. 798 s. ISBN 978-80-7263-914-4. s. 345-383.

Dávky pěstounské péče

Jak uvádí Novotná a kol.⁷⁸ dávky pěstounské péče jsou od ledna 2013 nově upraveny v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí. Dávkami pěstounské péče jsou:

- příspěvek na úhradu potřeb dítěte
- odměna pěstouna
- příspěvek při převzetí dítěte
- příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla
- příspěvek při ukončení pěstounské péče

Je třeba rozlišit, kdy se jedná o dávky jednorázové a kdy o dávky opakovaně vyplácené. Příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek při ukončení pěstounské péče a příspěvek na zakoupení motorového vozidla jsou dávky jednorázové. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte a odměna pěstouna jsou opakované dávky vyplácené měsíčně.

Dávky státní sociální podpory

Dle Břeské a kol.⁷⁹ je výplata dávek státní sociální podpory upravena od roku 1995 v zákoně o státní sociální podpoře. Pěstoun, za splnění určitých podmínek stanovených zákonem o státní sociální podpoře, může uplatňovat nárok na tyto dávky státní sociální podpory:

- rodičovský příspěvek
- přídavek na dítě
- příspěvek na bydlení
- porodné
- pohřebné

I zde, tak jako u pěstounských dávek, jsou vypláceny dávky buď jednorázově, nebo opakovaně a to měsíčně. Jednorázově je vypláceno porodné a pohřebné. Rodičovský

⁷⁸NOVOTNÁ, Věra.; BURDOVÁ, Eva a RIEDLOVÁ, JURKOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014. 798 s. ISBN 978-80-7263-914-4. s. 345-383.

⁷⁹BŘESKÁ, Naděžda.; BURDOVÁ,; Eva a VRÁNOVÁ, Lucie. *Státní sociální podpora. S komentářem a příklady*. Olomouc: ANAG, 2012. 224 s. ISBN 978-80-7263-739-3. s. 98-135.

příspěvek, přídavek na dítě a příspěvek na bydlení jsou vypláceny pravidelně a to jednou za měsíc.

Dávky pro osoby se zdravotním postižením

Dle Králové a Rážové⁸⁰ platí, že pokud pěstoun pečuje o dítě se zdravotním postižením, náleží mu dávky pro toto dítě podle druhu a stupně postižení. Mezi tyto dávky řadíme

- příspěvek na mobilitu
- příspěvek na zvláštní pomůcku
- průkaz osoby se zdravotním postižením a některé benefity, které z toho vyplývají

Nárok na tyto výše uvedené dávky je podrobně popsán v zákoně o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením

- příspěvek na péči

Nárok na příspěvek na péči je podrobně uveden v zákoně o sociálních službách.

5.4 Finanční zajištění doprovázející organizace

Zákon o sociálně-právní ochraně jasně definuje druhy pomoci a služeb, na něž má dítě svěřené do pěstounské péče a pěstoun nárok. Vedle těchto služeb je pěstounským rodinám také poskytováno poradenství, jehož minimální rozsah je upraven v prováděcí vyhlášce. Dále je dle výše uvedeného zákona prováděn dohled nad dodržováním dohody o výkonu pěstounské péče. Na úhradu nákladů spojených se všemi těmito činnostmi je určen státní příspěvek na výkon pěstounské péče ve výši 48 000,- Kč ročně na jednu dohodu o výkonu pěstounské péče. Tato částka je vyplácena doprovázející organizaci, s níž pěstoun tuto dohodu uzavřel. V případě, že je dohoda uzavírána v průběhu roku, činí výše příspěvku 4 000,- Kč za každý započatý měsíc, v němž dohoda trvala. Pokud pěstoun z nějakého důvodu mění doprovázející organizaci nebo během roku končí pěstounská péče, organizace vyplacený státní příspěvek nevrací, pokud však dohoda s ní uzavřená trvala v daném kalendářním roce alespoň šest měsíců. Není přesně dáno pravidlo, že pro každou pěstounskou rodinu je nutno poskytovat služby v hodnotě státního příspěvku⁸¹.

⁸⁰KRÁLOVÁ, Jarmila a RÁŽOVÁ, Eva. *Sociální služba a příspěvek na péči*. S komentářem a právními předpisy. Olomouc: ANAG, 2012. 379 s. ISBN 978-80-7263-748-5. s. 16-33.

⁸¹*Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin*. Praha: Nadační fond J&T, 2013. s. 11-12.

Dohoda o výkonu pěstounské péče je pouze prostředkem k tomu, aby na jejím základě, byly finanční prostředky ze státního rozpočtu přerozděleny mezi jednotlivé doprovázející organizace. Ty pak hospodaří s příspěvkem dle individuálních potřeb svěřeného dítěte a pěstounské rodiny. Může se tedy stát, že některá pěstounská rodina bude čerpat služby v hodnotě vysoce převyšující částku státního příspěvku a jiná rodina bude čerpat částku o hodně nižší⁸².

⁸²*Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin.* Praha: Nadační fond J&T, 2013. s. 11-12.

6 Doprovázení pěstounských rodin

V následujícím textu je již konkrétně popisováno, kdy vzniklo doprovázení pěstounských rodin, co se vlastně skrývá pod pojmem doprovázení. Je zde podrobně popsána podoba doprovázení, jeho průběh a základní cíle. Dále je zde věnována pozornost osobě klíčového pracovníka, jeho vlastnostem, schopnostem a jeho roli, kterou plní v rámci doprovázení. S tímto jsou také spojeny druhy technik, o jejichž znalost by se měl opírat a využívat je v rámci doprovázení ať již ve vztahu k dítěti nebo k pěstounovi. Podrobně jsou zde uvedena práva a povinnosti, která vznikají při výkonu pěstounské péče. Bez znalostí těchto práv a povinností by nemohlo být dobře vykonáváno doprovázení ze strany klíčového pracovníka, neboť právě z nich vyplývají nároky na služby, které mohou být pěstounským rodinám v rámci doprovázení poskytovány. Výše uvedené služby jsou přehledně uvedeny na závěr kapitoly.

Vzhledem k tomu, že se jedná o relativně nově zřízenou službu, jejíž princip byl částečně převzatý a postavený na zkušenostech ze zahraničí, byly jako podklady pro tuto kapitolu ve větší části využity brožury nadačních fondů a doprovázejících organizací.

Jak je uvedeno v brožuře Občanského sdružení Rozum a Cit ⁸³, vznik služby doprovázení klientů se datuje do roku 2007. V tomto roce bylo doprovázení uvedeno do praxe v podobě pilotního projektu. Během let docházelo k určitým obměnám forem doprovázení, ale základní podoba doprovázení je zachovaná do současnosti. V minulosti probíhalo doprovázení pěstounských rodin pouze jako časově ohraničená zakázka. Rodiny vstupovaly do služby na základě svého požadavku v určitém stádiu vývoje v rodině. Často již byly v situaci, kdy problém narostl do takové šíře, že jej již samy nedokázaly řešit. Hlavním problémem byl fakt, že rodiny nebyly doprovázeny odborníky od samého počátku náhradní rodinné péče a vygradování problému se nemohlo předejít. Praxe tedy ukázala, že je třeba každou pěstounskou rodinu doprovázet od počátku jejich náhradní rodinné péče, aby se s potřebnými tématy pracovalo včas a aby díky této soustavné podpoře nabyla rodina jistotu ve svých kompetencích, aby poznala své zdroje a silné stránky a také věděla, že se má v případě potřeby na koho obrátit. Praxe také ukázala, že je třeba aby, rodina byla podpořena nejen ze strany sociálního pracovníka, ale aby také byla podpořena dalšími

⁸³Provázení rodiny jako dlouhodobý proces: *Sborník příspěvků k provázení náhradních rodin*. Praha: Občanské sdružení rozum a Cit, 2013. s. 5-16.

službami, jako je právní poradenství, vzdělávání, setkávání, sdílení, odlehčení, terapie a supervize.

Doprovázení je tedy služba, která se zaměřuje na podporu náhradní rodiny jako systému. Měla by pomáhat náhradním rodičům zorientovat se ve vnitřním světě dětí, nalézt nejvhodnější přístupy k dětem tak, aby jim mohli poskytnout co nejlepší podmínky pro jejich rozvoj a později jim také nabídnout pomoc při hledání jejich místa ve společnosti. Proto se služba zaměřuje na podporu vztahů a komunikace mezi jednotlivými členy rodiny, ale také na jednotlivou komunikaci rodiny s jejím společenským prostředím. Snaží se vést rodinu ke stabilizaci, pozitivnímu vývoji a samostatnosti. Snaží se pomáhat náhradním rodičům zbavovat se obav a nejistot, které je provázejí při výchově dětí. Služba doprovázení může mít také pro rodinu terapeutický účinek a díky podpoře, kterou doprovázení poskytuje rodinám, může působit jako prevence před selháním rodinného systému a návratu dětí zpět do ústavní péče. Zjednodušeně řečeno, cílem doprovázení je naučit rodinu řešit problémy samostatně, předcházet problémům, umět je pojmenovat a v případě, že je již problém pro rodinu neřešitelný, je třeba, aby si rodina uměla říct o pomoc a věděla, na koho se s žádostí o pomoc může obrátit. Než je však cíle doprovázení dosaženo, předchází tomu intenzivní práce klíčového pracovníka s rodinou. Klíčový pracovník musí společně s rodinou a případně s odborníky nalézt příčiny vzniklé problémové situace, musí je pojmenovat a hledat možné řešení. Musí se snažit pochopit způsoby špatně nastavených mechanismů, které pak následně způsobují chybné řešení situací v rodině. Může se jednat o řešení existenčních problémů, komunikaci se sociální pracovníci a s úřady, ale i o vzájemnou komunikaci mezi jednotlivými členy rodiny. Může docházet k nepochopení příčin chování dětí a jejich prožitků⁸⁴.

6.1 Podoby a průběh doprovázení

Jak uvádí autorský kolektiv brožury Občanského sdružení Rozum a Cit, předchozí praxe ukázala, že jsou přibližně čtyři podoby doprovázení, které se v rodině časem postupně prolínají.

- *Doprovázení jako služba podpůrná*, je poskytována v rodinách, které se najednou dostaly do situace, kdy se potýkají s konkrétními, často i existenčními problémy a

⁸⁴Provázení rodiny jako dlouhodobý proces: *Sborník příspěvků k provázení náhradních rodin*. Praha: Občanské sdružení rozum a Cit, 2013. s. 5-16.

neumí se ve své situaci zorientovat ani ji nezvládají řešit. Doprovázející organizace se v těchto situacích snaží být rodině oporou a snaží se nacházet postupy k řešení celé situace a to tím, že pomáhá kontaktovat úřady, zařízení nebo instituce. Zároveň se snaží vést rodinu k samostatnosti a odpovědnosti za její nastalou situaci.

- *Doprovázení jako služba terapeutická* je zaměřena na rodiny, které nepotřebují aktuálně pomoc s konkrétním problémem, ale nevědí, co se v jejich rodině děje, zažívají pocity, které jim brání ve spokojeném životě, cítí, že nezvládají vše řešit. Zde je třeba, aby buď klíčový pracovník, nebo psycholog pracoval terapeuticky s jednotlivými členy rodiny a také s celou rodinou dohromady.
- *Doprovázení jako služba vzdělávací* je často poskytována v rodinách, které pocítují nejistotu v přístupu ke svým dětem ať už přijatým nebo biologickým. Chtějí poradit s problémem a snaží se zjistit o tomto problému informace, které by jim situaci objasnily. Za tímto může být skrytý hlubší problém, a proto je na doprovázejícím, aby rodinu nasměroval k informacím a zároveň se snažil rozkrýt hlubší obtíže.
- *Doprovázení jako služba preventivní* je náhradními rodiči nejčastěji využívána ihned po převzetí dítěte. Hlavní důvody jsou dva. Buď je to rodina, která přijímá své první dítě nebo je to rodina, kde žijí již děti ať už biologické nebo v náhradní rodinné péči. Zde je rolí průvodce hlavně naslouchat, povzbuzovat a předávat informace a kontakty na další odborníky, kteří mohou rodině pomoci překonat první nesnáze, které mohou nastat. Průběh doprovázení by měl být pojatý jako služba s určitým cílem. Dosažení konkrétního cíle v rodině je především postaveno na vztahu mezi klíčovým pracovníkem a rodinou. Bez vytvoření tohoto vztahu, který by měl být založený na důvěře, respektu, přijímání a pocitu bezpečí, nelze dosáhnout stanoveného cíle. Je třeba si také uvědomit, že se jedná o službu terapeutickou, intenzivní a hlavně dlouhodobou. Tomuto tedy odpovídá i samotný průběh práce s rodinou a je třeba mít na zřeteli, že tato práce probíhá v určitých fázích a také musí probíhat podle určitých zásad⁸⁵.

⁸⁵Provázení rodiny jako dlouhodobý proces: *Sborník příspěvků k provázení náhradních rodin*. Praha: Občanské sdružení rozum a Cit, 2013. s. 5-16.

Jednotlivé fáze práce s rodinou

- *Vstupní fáze*, můžeme ji také nazvat úvodní fází a jedná se zde především o vytvoření vztahu mezi průvodcem a rodinou. Vztah musí být založený na důvěře, bez důvěry není možné dosáhnout stanoveného cíle, proto je třeba ji budovat již od první komunikace s rodinou. Průvodce by měl od začátku dávat možnost klientovi zažít pocit respektu, porozumění a přijímání. Důležitou zásadou je nespěchat. V tomto období je třeba seznamovat se s rodinou a mapovat celkovou situaci v rodině. Je třeba počítat také s tím, že u některé rodiny tato fáze proběhne rychleji, někde bude potřeba několik návštěv, než bude získána důvěra. Toto období je velmi náročné pro průvodce, je třeba, aby správně odhadl, zda je důvěra již získána a zda je možné začít s rodinou pracovat a přejít do další fáze.
- *Pracovní fáze* je také někdy uváděna jako fáze léčebná, což znamená odkrývání problémů, obtíží, jejich pojmenování, získání náhledu, hledání zdrojů, způsobů řešení a posilování kompetencí. Zde je třeba si nastavit, co ještě zvládne pro rodinu dělat klíčový pracovník a co by si měla rodina zvládat sama. Je to období, kdy rodina může ke spolupráci přistupovat negativně a odmítat spolupráci, vyhýbat se kontaktu, neplnit podmínky dohody a odmítat navrhovaná témata. Rodina se nachází v tzv. období odporu. Tento stav však není pro celý proces závadný. Je třeba s tímto jevem počítat. Kromě odporu je častý jevem v průběhu spolupráce také závislost na klíčovém pracovníkovi a je opět velmi důležité s tímto počítat. Závislost může mít různé příčiny, buď do ní klient promítá své zkušenosti s komunikací s dalšími osobami, nebo bývá způsobena nedostatkem vztahů v životě klienta, nebo za tím může být nejistota, vyčerpanost atd. Tato fáze klade velké nároky na klíčového pracovníka a musí pečlivě zvažovat jednotlivé kroky, které podniká v rámci spolupráce s rodinou.
- *Hodnotící fáze* je obdobím, kdy klíčový pracovník pozoruje na rodině, že si již dokáže sama poradit. Tato fáze je charakteristická určitým klidem. Klíčový pracovník by měl svoji práci zrekapitulovat a postupně uzavírat témata a ověřit si zda probíhá odpoutání rodiny od jeho osoby⁸⁶.

⁸⁶Provázení rodiny jako dlouhodobý proces: *Sborník příspěvků k provázení náhradních rodin*. Praha: Občanské sdružení rozum a Cit, 2013. s. 5-16.

- V této fázi je také rodině zdůrazněno, že spolupráce není ukončena, ale že i nadále bude poskytována podpora a bude probíhat v případě potřeby další spolupráce.
- *Fáze monitorovací*, probíhá v době uzavření konkrétních problémů, které byly vyřešeny. V této době je klíčový pracovník s rodinou v kontaktu buď telefonicky, nebo osobně, aby zjistil, v jaké stavu se rodina nachází.

Během doprovázení je třeba dodržovat určité zásady, které by neměly být ze strany klíčového pracovníka porušovány. V první řadě je to vyjadřování respektu vůči rodině a to tím, že rodinu nehodnotíme, nekritizujeme a netlačíme ji do témat, která nechce řešit. S profesionálním přístupem k rodině také souvisí potřeba vymezit hranice možností klíčového pracovníka. Mohou nastat chvíle, kdy si klíčový pracovník musí uvědomit, kam sahají jeho možnosti a pak je třeba, aby zajistil vhodného odborníka a komunikaci s ním. Dalšími zásadami, kterými by se měl klíčový pracovník řídit, jsou tyto: negeneralizuje problémy rodiny, neinterpretuje výtvarné práce, rodinu podporuje v jejích kompetencích, pohotově a účinně reaguje na potřeby rodiny a stále se snaží udržet si pozitivní přístup k rodině.

6.2 Osoba průvodce - klíčový pracovník a jeho role

Jestliže si uvědomíme, jaký je cíl doprovázení, je třeba také vědět, jaké požadavky jsou kladeny na klíčového pracovníka. Jaké by měl mít schopnosti, znalosti a kompetence. Měl by mít především schopnost naslouchat, povzbudit, porozumět, vcítit se. Jednoduše řečeno měl by být empatický a schopný se zorientovat v rodinné situaci. Po stránce odborné by měl zvládat základní sociální poradenství a mít povědomí o tom, kde je možné hledat odbornou pomoc. Když bychom chtěli zmínit konkrétní témata, se kterými klíčový pracovník v rodinách pracuje, zjistíme, že témata jsou neomezená. Řeší se jak výchovné problémy přijatých i biologických dětí, komunikační obtíže, manželské problémy, přetíženost, vyčerpanost, vyrovnávání se dětí s tíživou minulostí, se ztrátou a nezájmem rodičů, jak komunikovat s biologickými rodiči, jak vychovávat a řešit obtíže dětí romského a jiného etnika, jak řešit krádeže, agresi, nerespektování pravidel, jak zvládnout pubertu a období dospívání. Dále je třeba s rodinou pracovat na přijetí dítěte, na jeho připoutání k celé rodině. A specifickou skupinou se specifickými a ojedinělými tématy jsou pěstouni prarodiče⁸⁷.

⁸⁷Procházení rodiny jako dlouhodobý proces: *Sborník příspěvků k provázení náhradních rodin*. Praha: Občanské sdružení rozum a Cit, 2013. s. 5-16.

Vzhledem k tomu, že práce průvodce je pro pracovníka velmi zatěžující, měl by mít zajištěnou podporu ze strany organizace, pro kterou doprovázení vykonává a to formou konzultací s týmem spolupracovníků, ale také podporu formou pravidelných supervizí. Každý průvodce je osobnost, která kromě výše uvedených vlastností má také své specifické a jedinečné charakterové vlastnosti a dovednosti, má různé pracovní zkušenosti a jeho přístup k rodinám je specifický.

Z praxe opět vyplynulo, že se v průběhu existence služby doprovázení vyprofilovaly tři základní typy průvodců.

- *Průvodce manažer*, který je rodině oporou, rozpozná její problémy a umí naslouchat. Více mu vyhovuje práci v rodinách koordinovat a doporučovat pro řešení obtížných situací další odborníky, sám se do řešení konkrétních obtíží nezapojuje.
- *Průvodce manažer a terapeut*, který je schopný dle povahy problému v rodině pracovat jako manažer. Rodinu nasměruje k patřičným následným službám, pokud vyhodnotí, že daná problematika již přesáhla jeho kompetence. Ale když zváží, že je schopen problém vyřešit, pracuje s členy rodiny na vyřešení problému.
- *Průvodce terapeut a konzultant*, což je člověk, který má terapeutickou odbornost a sám pracuje terapeuticky na řešení problémů rodiny. Na péči o dítě, které vyrůstá v náhradní rodině, se vždy podílí více osob a také institucí, proto je úkolem klíčového pracovníka s těmito osobami a institucemi spolupracovat. Nejčastěji je klíčový pracovník v kontaktu se školou, rodiči a širším příbuzenstvem dítěte, pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče, dětským domovem, kojeneckým ústavem, diagnostickým ústavem, domovy pro osoby se zdravotním postižením, krajským úřadem, krizovým centrem a v neposlední řadě s lékaři, terapeuty, psychology a speciálními pedagogy. Jeho spolupráce se řídí principy case-managmentu, kdy klíčový pracovník využívá návazné či doplňkové služby ke službě doprovázení tak, aby se dítěti a rodině dostaly všechny služby, které potřebují. V případě, kdy péči o dítě poskytuje více osob a subjektů, je vhodným nástrojem ke koordinaci všech těchto služeb rodině případová konference⁸⁸.

⁸⁸Provázení rodiny jako dlouhodobý proces: *Sborník příspěvků k provázení náhradních rodin*. Praha: Občanské sdružení rozum a Cit, 2013. s. 5-16.

Jak uvádí Bechyňová⁸⁹, „případové konference jsou plánovaná a koordinovaná multidisciplinární setkání odborníků, kteří s rodinou a ohroženým dítětem pracují ve své každodenní praxi. Tito odborníci jsou vědomě nebo automaticky průvodci rodiny a dítěte v obtížné situaci. Realizaci případových konferencí vytvoří společně multidisciplinární tým, znamenající pro rodinu podpůrnou síť. Nejčastěji se jedná o pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí, pracovníka sociálních služeb, třídního učitele a/nebo výchovného poradce, pracovníka speciálně pedagogického centra, lékaře nebo zdravotní sestru, ředitele a/nebo pracovníka zařízení pro výkon ÚV apod. Případové konference, nebo její části, se mohou zúčastnit rodiče dítěte a dítě, kterého se případová konference týká. Rodina a/nebo dítě mají právo si k této účasti přizvat jednu osobu jako sociální oporu.“

6.3 Techniky používané v rámci doprovázení při práci s dítětem a rodinou

Techniky ke zmapování informací o rodině a jejím sociálním okolí

- *Ekomapa* je využívána zejména pro seznámení s rodinou a je možné ji využít například v situaci, kdy se rodina ocitá ve velké zátěži. V tomto případě se využívá ke zvědomění zdrojů a pomáhá pěstounům uvědomit si, o koho se mohou opřít a kde naopak oporu nenajdou.
- *Rodokmen* je technika, která nám pomůže získat informace o historii rodiny, o rodinném systému, o souvislostech vývoje rodu apod. Rodokmen je možné také využít v době, kdy se rodina rozroste o další členy a cílem je pak znázornit vzájemné vztahy a pomoci jednotlivým členům uvědomit si, že každý má své kořeny a je třeba je respektovat. Další použití je možné v případě kontaktu dítěte s příbuznými, a tím podpořit vztah dítěte a příbuzného. Rodokmen bývá také důležitou součástí knihy života dítěte⁹⁰.

⁸⁹ BECHYŇOVÁ, Věra. *Případová konference: Praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Praha: Portál, 2012. s. 11.

⁹⁰SEMERÁDOVÁ, Monika; ČERNÁ, Ria a ZACHAŘOVÁ, Barbora. *Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. Chrudim: Amalthea o. s., 2013. s. 32-61.

- *Projektivní techniky* jsou vhodné pro seznámení s rodinou a zjištění vzájemných vztahů a postavení jednotlivých členů v rodině. Je to například kreslení začarované rodiny, společné kreslení na určité téma, sestavování rodiny z různých materiálů, hraní scének nebo konkrétních životních situací dítěte s loutkami a jiné. Tyto techniky však neslouží k diagnostice rodiny ani dítěte, ale k podpoře rodiny a k posílení vzájemného propojení.
- *Pozorování* je využíváno vždy při každém kontaktu, zejména ve stádiu seznamování se s rodinou. Je třeba se zaměřit na vnímání celkové atmosféry v rodině, na způsob komunikace a interakce mezi členy rodiny. Výsledky pozorování slouží jako podklad pro další práci s rodinou.
- *Dotazníky* může průvodce navázat na svá pozorování. Je třeba dotazník vytvořit dle aktuálních potřeb a dle nastavení rodiny.

Individuální práce s dítětem – vyhodnocení situace dítěte

Pokud se klíčový pracovník podílí na vyhodnocení situace dítěte, snaží se vždy o maximální zapojení dítěte, neboť dítě samo je nejdůležitějším zdrojem informací o sobě a svém životě. Dítěti je třeba vysvětlit, na co bude společná práce zaměřena a je důležité ujasnit, že informace, které sdělí, jsou důvěrné a že mu to neublíží. Ke zjištění informací může pracovník využít rozhovor, dotazník, ekomapu, rodokmen, knihu života a projektivní techniky.

Individuální práce s dítětem – podpora tvorby pozitivní identity (práce s knihou života)

Kniha života, která zobrazuje životní příběh dítěte, je často využívanou technikou pro podporu tvorby pozitivní identity. Práce s životním příběhem se snaží o to, aby si děti, které žijí odděleně od svých vlastních rodin, uvědomily svoji minulost. Na práci s životním příběhem neexistuje žádný jednoduchý návod, klíčem je vždy dítě, které udává i tempo práce. Součástí knihy života by mělo být zjištění, odkud dítě pochází, jeho rodný list a určení, kdo je kdo v jeho rodině. V pozadí práce s životním příběhem je možné využít i další techniky jako je třeba komunikace prostřednictvím her, maňásci, panenky hrají lidi, prázdná židle, telefon nebo hra na role ⁹¹.

⁹¹SEMERÁDOVÁ, Monika; ČERNÁ, Ria a ZACHAŘOVÁ, Barbora. *Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. Chrudim: Amalthea o. s., 2013. s. 32-61.

Analýza potřeb dle Pessoboyden System Psychomotor

Pessoboyden Systém Psychomotor je psychoterapeutická metoda, která pracuje s pěti potřebami: místo, výživa (péče), ochrana, podpora a limity. Tyto potřeby jsou naplňovány, jak na konkrétní úrovni, tak na symbolické úrovni. Při vyhodnocování hledáme ve vývoji dítěte, jakým způsobem byly jeho základní potřeby doposud naplňovány, a zaměřujeme se na potřeby, které nebyly dostatečně uspokojovány v raném dětství dítěte.

Příprava jednotlivých účastníků na kontakt s vlastní rodinou dítěte

Při přípravě na kontakt je možné využít cvičení v oblasti práv rodičů a práv pěstounů. Toto cvičení pomáhá pěstounům si uvědomit, o čem konkrétně mohou rozhodovat oni a kde se mohou rodiče cítit vyřazení z výchovy dětí. Dalším vhodným cvičením je cvičení nazvané "Jak se cítím v roli pěstouna (rodiče, dítěte)". Pomáhá uvědomit si pocity všech zúčastněných a umožní se podívat na situaci očima toho druhého.

Zajištění kontaktu dítěte s vlastní rodinou

Také při zajišťování samotného kontaktu dítěte s vlastní rodinou může průvodce využít různé techniky, které slouží k vytvoření příjemné a otevřené atmosféry a které podporují vzájemné vztahy mezi účastníky. Může to být kniha života, moje album, rodokmen, stolní hry, hudba, výtvarné aktivity, ale i hračky, skákací míče a polštáře.

Metody zaměřené na předání informací o minulosti dítěte a podporu kontinuity životního příběhu dítěte

Často se stává, že dítě nezná dobře svůj životní příběh. Některé informace mu nebyly předány nebo si je nepamatuje, případně jim nerozumí. Je vhodné a pro dítě důležité, aby informace o své minulosti znalo. Průvodce pomáhá rodině najít vhodný způsob, jak s životním příběhem dítěte pracovat. Opět je možné využít knihu života, ekomapu, rodokmen, ale také příběhové techniky, při kterých se vytvářejí terapeutické příběhy, tak aby dítě pochopilo okolnosti svého života⁹².

⁹²SEMERÁDOVÁ, Monika; ČERNÁ, Ria a ZACHAŘOVÁ, Barbora. *Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. Chrudim: Amalthea o. s., 2013. s. 32-61.

Je třeba zde brát zřetel na věk a zkušenosti dítěte a také na aktuální naladění dítěte. Dítě nelze do příběhu nutit. V současné době je možné již využít i existující příběhy například Šiška pro štěstí⁹³ nebo Maminka ve vězení⁹⁴.

Podpora vytváření vazby (attachmentu)

Děti, které byly odloučeny od své vlastní rodiny a strávily nějaký čas v ústavní péči, mají zpravidla omezenou schopnost navázat k blízké osobě vazbu a tento vztah udržet. Toto se pak projevuje na konkrétním jednání dítěte. Úlohou průvodce v této situaci je pomoci náhradním rodičům porozumět tomu, proč se dítě tak chová a doporučit konkrétní postup pro práci s dítětem. U dítěte může dojít k vytvoření buď bezpečného, zdravého citového pouta nebo k vytvoření vyhýbavého pouta, ambivalentního citového pouta nebo dezorganizovaného citového pouta.

Kognitivně behaviorální techniky používané při řešení výchovných problémů dítěte

Tento typ práce je využíván hlavně v případech, kdy je třeba dítě naučit novým způsobům chování nebo je odnaučit nevhodné chování. Základními rysy těchto metod jsou krátkodobost; strukturovanost, převážná direktivita; zaměření na řešení současných, ohraničených problémů; stanovení konkrétních, funkčních, dosažitelných cílů; zaměření na konkrétní změny v životě, je edukativní, směřuje k soběstačnosti člověka. Můžou být využity například tyto techniky: behaviorální analýza, nácvik vhodných způsobů chování a dovedností, podpora správných způsobů chování, metody zaměřené na ovlivnění tělesných příznaků, metody zaměřené na ovlivnění kognitivních procesů a metody zaměřené na ovlivnění emočních procesů.

Systemické metody používané k zapojení dítěte do řešení problému

Tyto metody jsou velmi efektivní při řešení problémů, které dítě má a to v případě, že ho co nejvíce do řešení problému zapojíme⁹⁵.

⁹³FARNAM, Julie. *Šiška pro štěstí*. [on line], 24 s. Dostupné z: http://vzd.bible-online.cz/sites/default/files/Siska_pro_stesti.pdf

⁹⁴*Maminka ve vězení*. [on line], 17 s. Dostupné z: http://www.helcom.cz/dokumenty/publikace/Maminka-ve-vezeni_publicace.pdf

⁹⁵SEMERÁDOVÁ, Monika; ČERNÁ, Ria a ZACHAŘOVÁ, Barbora. *Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. Chrudim: Amalthea o. s., 2013. s. 32-61.

Vhodné jsou zejména metody práce ze systemiky, které vycházejí z těchto východisek: všechno souvisí se vším; více popisů je vždy lepší než jeden popis; to, co se děje, nemá jednu příčinu v minulosti, příčin je vždy více a navzájem souvisí; práce s dítětem je vždy individuální; pracovník není osoba, která ví, jak má dítě žít, aby mu bylo lépe, ale osoba, která dokáže v dítěti podněcovat nový způsob myšlení; pracovník se nesnaží zjistit toho co nejvíc o klientovi, protože nehledá řešení v minulosti. Příkladem vhodných technik je externalizace, plánování, škálování a vytváření příběhů.

Techniky vedoucí k uvědomění si příčin problémového chování

Zde je vhodné vedení deníku, který může pomoci pěstounovi porozumět projevům dítěte, nebo je zde vhodné využít techniku zvanou traumatická hlava. Při této technice se pěstoun spolu s pracovníkem zamýšlejí nad tím, co dítě prožilo v minulosti a jak to ovlivňuje jeho současné chování.

Techniky využívané k tréninku reakcí na problémové chování

Je to nácvik komunikace, osvědčují se zásahy respektující komunikace. Další technikou může být tzv. semafor, kdy pěstoun do připravené tabulky zakresluje, jak vnímá chování dítěte. Dále je možné využít modelových kasuistik, na kterých pracovník hledá spolu s pěstounem vhodné postupy jak nastalou situaci řešit.

Dotykové techniky

Vzhledem k tomu, že mnoho dětí v pěstounské péči nedostalo příležitost prožít si v raném dětství přirozený kontakt s rodičem v podobě hlazení a dotyků, mohou být dotyky ze strany náhradních rodičů pro ně léčivé. Masáže a dotyky se mohou pro pěstouny stát skvělým prostředkem na cestě k dítěti.

Filiální terapie (trénink a posílení rodičovských dovedností)

V tomto případě, jde o speciální 10 - týdenní program pro rodiče, který pomáhá posilovat vztah mezi rodičem a dítětem a to použitím herní půlhodinky jednou týdně. Jedná se o 30 minut speciální hry rodiče s dítětem, kde dítě udává směr a rodič ho následuje⁹⁶.

⁹⁶SEMERÁDOVÁ, Monika; ČERNÁ, Ria a ZACHAŘOVÁ, Barbora. *Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. Chrudim: Amalthea o. s., 2013. s. 32-61.

6.4 Techniky používané v rámci doprovázení ve vztahu k pěstounům

Vzdělávací plány náhradních pečovateli

Cílem vzdělávacích plánů je zmapovat vzdělávací potřeby náhradních pečovateli a sledovat ztotožnění náhradního pečovatele se svojí rolí, případně tomuto ztotožnění dalším vzděláváním a podporou napomoci. Současně klíčový pracovník mapuje oblasti vzdělávání, které by pěstouny oslovily do budoucna. Kompetence pěstouna jsou mapovány ve čtyřech základních oblastech. Je to péče o děti, zajištění bezpečného a láskyplného prostředí, schopnost týmové spolupráce a vlastní rozvoj pěstouna.

Cvičení a kasuistiky z pracovní knihy Příprava k pěstounství

Tato kniha nabízí řadu konkrétních kasuistik a cvičení, které mohou pěstounům napomoci při řešení problémových situací, které řeší s přijatými dětmi. Využití knihy je také vhodné v době před přijetím dítěte do rodiny, kdy se pěstouni ještě nesetkávají s konkrétními problémy u dětí, ale stále se na pěstounství připravují a kasuistiky jim tak nabízejí praktické příklady⁹⁷.

6.5 Práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče

Z výše uvedené praxe z přechodných let a na základě poznatků sociálních pracovníků pracujících v terénu, vznikl základ podoby doprovázení. Práva a povinnosti osoby pečující, jsou od roku 2013 pevně zakotvena v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí. Tato práva a povinnosti jsou uvedena v dohodě o výkonu pěstounské péče, jejíž forma a náležitosti jsou také pevně stanoveny v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí.

Dohoda o výkonu pěstounské péče

Dohoda o výkonu pěstounské péče byla zavedena jako nový právní institut upravující podrobnosti ohledně výkonu práv a povinností v souvislosti s výkonem pěstounské péče. Je základem vztahu mezi pěstounem a doprovázející organizací a je uzavírána s každou osobou pečující, což je pěstoun, osobně pečující poručník a případně osoba, které je dítě svěřeno do předpěstounské péče nebo do péče předcházející péči poručníka, dále je to osoba v evidenci, tedy pěstoun na přechodnou dobu⁹⁸.

⁹⁷SEMERÁDOVÁ, Monika; ČERNÁ, Ria a ZACHAŘOVÁ, Barbora. *Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. Chrudim: Amalthea o. s., 2013. s. 32-61.

⁹⁸NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014. s. 320-321.

Oprávnění k uzavření dohody mají všechny obecní úřady, krajské úřady a také fyzické a právnické osoby, které mají pověřením k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče. Udělení pověření je podmíněno tím, že organizace musí poskytovat pěstounům výchovnou a poradenskou činnost a sledovat naplňování uzavřené dohody o výkonu pěstounské péče. Každá dohoda by měla zohledňovat skutečnost, že každé dítě v náhradní rodinné péči je jiné a stejně tak jsou odlišné podmínky a potřeby každé pěstounské rodiny. Dohoda, by tedy měla tvořit základ pro nastavení zajištění podpory a potřebných služeb specificky pro každou rodinu. Dohoda je právním základem nastavené spolupráce. Na dohodu by měly navazovat další dokumenty, které doprovázející organizace během své služby ve spolupráci s pěstounskou rodinou zpracovávají a ve kterých jsou již uvedeny podrobnosti ohledně služeb, které budou konkrétní rodině poskytovány. Z výše uvedených dokumentů to je plán průběhu pěstounské péče, plán dalšího vzdělávání pěstounů nebo individuální plán ochrany dětí⁹⁹.

„Individuální plán ochrany dítěte (IPOD) není zcela nový nástroj, existoval již před přijetím novely. Z našeho pohledu se však jedná o nástroj, u kterého je vidět největší rozdíl mezi očekáváním a realizací v praxi. Co to tedy IPOD je? IPOD by měl být vypracován na základě komplexního zhodnocení dítěte či rodiny. Mohli bychom říci, že se jedná o strategický plán pomoci dítěti. Měl by obsahovat cíle a postupy, jak těchto cílů dosáhnout. Zároveň by měl obsahovat popis toho, jak poznáme, že jsme cílů dosáhli. Podobné postupy jsou používány v řízení a plánování firem, v sociální oblasti s nimi pracovníci zatím nemají velké zkušenosti“¹⁰⁰.

Individuální plán ochrany dítěte je dokument, který je pravidelně vyhodnocován a průběžně je měněn. Sociální pracovník města prostřednictvím plánu koordinuje sociální práci s dítětem a z toho plyne jeho závaznost i pro ostatní zúčastněné subjekty.

⁹⁹ NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014. s. 320-321.

¹⁰⁰ Sborník: *Praxe novely o sociálně-právní ochraně dětí – s rozumem a citem*. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit, z. s., 2015. s. 31.

Dohoda o výkonu pěstounské péče je veřejnoprávní smlouvou, která se až na malé odchylky řídí správním řádem. V některých případech je dohoda nahrazována správním rozhodnutím obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který upravuje práva a povinnosti pěstouna. Tato situace může nastat, když je dohoda o výkonu pěstounské péče vypovězena z důvodu neplnění povinností ze strany pěstouna. Dohoda nesmí být v žádném případě zaměňována s pracovně-právní smlouvou a výkon pěstounské péče nelze považovat za závislou činnost, i když je odměna pěstouna v zákonem vymezených případech posuzována jako příjem ze závislé činnosti, neboť zde dochází ke zdanění a odvodům na sociální a zdravotní pojištění.

Uzavření dohody o výkonu pěstounské péče

Přímo danou povinnost uzavřít dohodu a předložit její návrh pěstounovi má v zákoně obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má pěstoun trvalý pobyt. Je však na vůli pěstouna zda dohodu uzavře s obecním úřadem nebo si vybere jiný doprovázející subjekt. Podmínkou je však předchozí souhlas zmíněného obecního úřadu s tím, že bude pěstouna doprovázet jiná organizace. V případě souhlasu je povinna doprovázející organizace po podpisu dohody o výkonu pěstounské péče doručit opis dohody úřadu, který souhlas vydal. Souhlas s doprovázením má charakter vyjádření dle správního řádu a je zde možný přezkum řízení, pokud by některý z účastníků nebyl s tímto vyjádřením spokojen. Nesouhlas s uzavřením dohody je možné udělit pouze ze zákonných důvodů. A to v případě, že je návrh v rozporu se zákonem nebo individuálním plánem ochrany dítěte. Když jsou na místě pochybnosti o naplnění práva a povinností, což může nastat v případě, že probíhá řízení o odnětí pověření. Doprovázející organizace může také sama o sobě odmítnout uzavření dohody o výkonu pěstounské péče. Důvody však nesmí být diskriminační a je třeba, aby byly pevně ukotveny a zveřejněny, tak jak je uvedeno ve standardech kvality sociálně-právní ochrany dětí. Zpravidla se může jednat o kapacitní důvody organizace nebo o určitou lokalitu, kde organizace působí, v neposlední řadě také o cílovou skupinu¹⁰¹.

¹⁰¹ NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014. s. 320-321.

Dohoda o výkonu pěstounské péče se uzavírá pouze jednou, bez ohledu na to, zda je pěstoun zároveň pěstounem na přechodnou dobu. Jedinou výjimkou je situace, kde má každý z manželů pěstounů svěřeny jednotlivé děti přímo do své péče a tito manželé po dobu delší tří měsíců žijí odděleně v samostatných domácnostech. V tomto případě jsou pak uzavřeny dvě dohody a to s každým z manželů zvlášť.

Co je obsahem dohody

Každá dohoda musí obsahovat základní náležitosti smlouvy. To je označení smluvních stran dohody, uvedení dětí svěřených do péče pěstouna atd. Hlavním obsahem dohody o výkonu pěstounské péče je ujednání o způsobu naplňování práv a povinností pěstouna, která vyplývají ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Dohoda by měla především řešit systém vzájemné spolupráce. Z praxe vyplynulo, že příliš podrobná dohoda může vytvářet pro doprovázející organizaci velkou administrativní zátěž, neboť každá změna v dohodě musí být ošetřena uzavřením dodatku a je nutné znovu žádat o předchozí souhlas příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí. Proto není nutné formou dohody řešit všechny podrobnosti týkající se doprovázení, ale je dobré podrobnosti spolupráce přenést do jiných typů dokumentů, což může být například plán spolupráce, který vytváří pověřená osoba během doprovázení ve spolupráci se svěřeným dítětem, pěstouny a orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Zde lze podrobně popsat potřeby rodiny a dítěte a také formy pomoci. Vše musí být vždy v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte, který zpracovává orgán sociálně-právní ochrany dítěte a to v případě, že je tento plán zpracován. Neboť povinnost vytvářet individuální plán ochrany dítěte vznikla až u dětí zařazených do evidence orgánu sociálně-právní ochrany po 1. lednu 2013. Dohoda a celý průběh doprovázení musí z plánu vycházet a respektovat ho. Dohoda neumožňuje pěstounovi vzdát se nároků, které vyplývají ze zákona. Například nelze se vzdát nároku na odlehčovací péči nebo snížit povinný rozsah vzdělávání. Při přípravě dohody je třeba, aby si doprovázející organizace byla vědoma toho, že ne všechny služby lze hradit prostřednictvím státního příspěvku na výkon pěstounské péče. Takovou to službou může být zajištění doučování dítěte. Úhrada za tuto službu musí být hrazena z vlastních zdrojů organizace¹⁰².

¹⁰²NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014. s. 320-321.

Kdy je ukončena dohoda o výkonu pěstounské péče

Dohoda trvá stejně, jako trvá pěstounské nebo poručenské péče. Pěstounská a poručenská péče končí buď pravomocným rozhodnutím soudu, nabytím zletilosti svěřeného dítěte nebo nabytím svéprávnosti dítěte a to v případě, že se jedná o dítě starší 16 let, které za podmínek stanovených občanským zákoníkem může nabýt svéprávnosti uzavřením manželství nebo rozhodnutím soudu. Specifická situace může nastat při změně bydliště pěstouna nebo poručníka a to spolu s dítětem mimo území ČR. Tato změna však může proběhnout pouze vždy za souhlasu zákonného zástupce nebo soudu, neboť se jedná o významnou záležitost v životě dítěte. Tento důvod je specifický v tom, že orgán sociálně-právní ochrany vykonává svou činnost pouze na území ČR a proto by dohoda nemohla být naplňována. Smluvní strany nemohou sjednat jinou dobu trvání dohody. Dohodu lze také ukončit po vzájemné dohodě obou stran. V případě, že o ukončení dohody usiluje doprovázející organizace a rodina s tímto nesouhlasí, může doprovázející subjekt využít postup dle správního řádu, dle něhož je možné druhé straně navrhnout ukončení veřejnoprávní smlouvy, změní-li se podstatně poměry. Z tohoto důvodu nelze plnění smlouvy spravedlivě požadovat.

Pokud však pěstoun tuto výzvu odmítne, může se organizace obrátit na krajský úřad se žádostí o zrušení dohody. Takto lze také postupovat v případě, že se pěstoun odstěhuje mimo region, pro který je vydáno pověření. Dohoda může zaniknout také výpovědí ze strany pěstouna a to bez udání důvodů nebo výpovědí ze strany doprovázejícího subjektu. V tomto případě jsou přímo v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí uvedeny výpovědní důvody. Je to závažné nebo opakované porušování smluvních povinností, opakované maření sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a u pěstounů na přechodnou dobu je to odmítnutí přijetí dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu bez vážných důvodů. Po vypovězení dohody musí příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností vydat správní rozhodnutí, kterým upraví práva a povinnosti pěstounů. Výpověď dohody musí být učiněna písemně a doručením výpovědi druhé smluvní straně začíná běžet výpovědní lhůta, která je zákonem stanovena na 30 dnů. Dohoda však nekončí dříve, dokud není uzavřena nová dohoda nebo nenabyde právní moci správní rozhodnutí, které dohodu nahrazuje¹⁰³.

¹⁰³NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014. s. 320-321.

6.6 Služby pro pěstounské rodiny

Zákon o sociálně-právní ochraně definuje druhy pomoci a služeb, na které má dítě svěřené do pěstounské péče a pěstoun nárok. Mimo tyto služby mají pěstounské rodiny také nárok na poskytování základního i odborného poradenství a zároveň mají povinnost umožnit provádět dohled nad dodržováním dohody o výkonu pěstounské péče. Na úhradu nákladů s těmito činnostmi je určen státní příspěvek na výkon pěstounské péče, který činí 48 000 Kč ročně na jednu uzavřenou dohodu. Tento příspěvek je vyplácen doprovázející organizaci, s níž má pěstoun uzavřenou dohodu.

Účelová odlehčovací péče

Jak je uvedeno v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí, jde o „*právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě; tato pomoc spočívá zejména v zajištění krátkodobé péče*

1. *po dobu, kdy je osoba pečující nebo osoba v evidenci uznána dočasně práce neschopnou nebo při ošetřování osoby blízké,*
2. *při narození dítěte,*
3. *při vyřizování nezbytných osobních záležitostí,*
4. *při úmrtí osoby blízké“¹⁰⁴.*

Vzhledem k tomu, že je tato povinnost dána zákonem, je možné ji označit jako účelovou odlehčovací péči. Je vždy nutné zvážit, zda se jedná o situaci, která znemožňuje nebo výrazně ztěžuje péči o svěřené dítě. Osobní péči o dítě ze strany doprovázející organizace lze zajistit různými způsoby. Mohou to být registrovaní poskytovatelé služeb, ale i rodinná centra, agentury péče o dítě i další fyzické osoby. Péče musí být volena vždy tak, aby odpovídala potřebám dítěte. Odpovědnost za dítě v době péče nese pečující osoba, která nad dítětem provádí dohled. V tomto případě, lze ze státního příspěvku na výkon pěstounské péče hradit osobní náklady osoby zajišťující péči o dítě; poměrnou část nákladů na prostory, kde péče probíhá a hodinovou nebo denní sazbu poskytovatele služby. Jestliže se jedná o skupinovou péči, je možné hradit také náklady na materiál, který je třeba k aktivitám dětí, které jsou s nimi provozovány

¹⁰⁴ NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014.s. 320.

Neúčelová odlehčovací péče

Jde o „právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti, která je přiměřená věku dítěte, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, jestliže svěřené dítě dosáhlo věku alespoň 2 let“¹⁰⁵.

Tato služba plní hlavně funkci psychohygieny pěstouna, při výkonu jeho činnosti. I když zákon stanoví minimálně 14 kalendářních dnů, může být pěstounovi poskytnuta pomoc i ve větším rozsahu. Není třeba čerpat odlehčení vcelku, je možné jej poskytnout i v kratších intervalech. Za minimální rozsah poskytnutí pomoci je považována polovina dne. Ze státního příspěvku je možné hradit v této oblasti osobní náklady osoby zajišťující péči o dítě; poměrnou část nákladů na prostory, kde péče probíhá, včetně nákladů na materiál na aktivity, které probíhají v případě skupinové péče; náklady na dopravu, stravu a ubytování osob, které zajišťují péči a účastnický poplatek za pobyt pro děti.

Odborná pomoc

Odbornou pomocí se rozumí „právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců“¹⁰⁶.

Odborná pomoc by měla být poskytována průběžně v rámci poradenství. V případě řešení složitějších problémů má pěstoun nárok na pomoc ve formě terapie, psychologické a jiné odborné pomoci, kterou zajišťuje doprovázející organizace a v odůvodněných případech ji může i uhradit. Je třeba vždy pečlivě zvážit, zda se poskytnutí odborné pomoci přímo dotýká poskytování pěstounské péče. Odborná pomoc by tedy měla být poskytována nejčastěji v těchto životních situacích: při zpracování ztráty v případě odloučení dítěte od rodičů a dalších osob blízkých; při navázání bezpečné citové vazby s pečující osobou, při řešení identity dítěte; když jsou řešeny vztahy s rodiči a dalšími blízkými osobami, při řešení různých traumat způsobených týráním, zneužíváním atd. U pěstounů to může být situace při překonávání náročných situací, souvisejících s péčí o dítě. Odbornou pomoc mohou poskytovat jak zaměstnanci doprovázející organizace, tak i odborníci zprostředkování organizací. Ze státního příspěvku je zde možné hradit například náklady na konzultaci s odborným pracovníkem, účast na terapii, externí odborné poradenství a jiné.

¹⁰⁵NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014.s. 321.

¹⁰⁶NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014, s. 798, ISBN 978-80-7263-914-4. s. 320

Vzdělávání

Jak uvádí zákon o sociálně-právní ochraně, jde o „*právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti,*“ toto právo je propojeno s povinností upravenou v témže zákoně a to „*zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích*“¹⁰⁷.

Pokud je dítě svěřeno do společné péče pěstounů, platí tato povinnost pro oba dva pěstouny. Naplnění povinnosti je sledováno ode dne uzavření dohody. Forma a témata vzdělávání jsou popsána v následném vzdělávacím plánu, který je zpracován pověřenou osobu ve spolupráci s pěstouny. Plán by měl vycházet z potřeb svěřeného dítěte a zaměřovat se hlavně na rozvoj kompetencí pěstouna a na zvyšování kvality výkonu pěstounské péče. Kromě klasické účasti pěstounů na kurzech jsou možné i další formy vzdělávání, jako je e-learning, samostudium nebo vzdělávání prováděné přímo zaměstnanci doprovázející organizace. Organizace má za povinnost sledovat a také v případě kontroly doložit skutečný rozsah vzdělávání a to například osvědčení o absolvování kurzu atd. náklady; drobné občerstvení; ubytování; výdaje na nákup odborné literatury a zajištění e-learningového vzdělávání z možností forem vzdělávání je také možnost účastnit se na několikadenním, zpravidla víkendovém pobytu. Ze státního příspěvku je možné hradit účastnický poplatek za vzdělávací akci; mzdové náklady lektorů; pronájem školících místností a technického vybavení; materiální náklady; drobné občerstvení; ubytování; výdaje na nákup odborné literatury a zajištění e-learningového vzdělávání atd.¹⁰⁸.

Podpora vztahu s rodiči a dalšími blízkými osobami

V tomto případě jde o právo na pomoc při plnění povinností pěstouna „*v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména rodiči, a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak,*“ tato pomoc obsahuje také „*zajištění místa*

¹⁰⁷NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014, s. 798, ISBN 978-80-7263-914-4. s. 321

¹⁰⁸NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014, s. 798, ISBN 978-80-7263-914-4. s. 320

*pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a zajištění asistence při tomto styku*¹⁰⁹.

Kontakt dítěte s biologickými rodiči může být upraven nebo omezen pouze soudem, jestliže tato úprava neproběhla, může být kontakt poměrně intenzivní. Doprovázející organizace poskytuje pomoc v případech, kdy tento kontakt vyžaduje asistenci, odbornou přípravu zúčastněných stran nebo i zajištění prostoru pro uskutečnění kontaktu¹¹⁰.

Jak uvádí Vlčková a kol.¹¹¹ „*možnost pravidelného, pozitivního a bezpečného kontaktu s biologickými rodiči umožňuje dítěti realisticky zpracovávat svou historii, opouštět fantazijní představy o rodičích a lépe chápat svou současnou situaci.*“

Osobní styk mezi rodiči a dítětem je založen, jak na právu rodiče, tak i na právu dítěte být v kontaktu se svými blízkými. Ze státního příspěvku na výkon pěstounské péče je možné hradit osobní náklady pracovníka, který připravuje asistovaný kontakt; pronájem prostor, kde kontakt proběhne a také náklady na dopravu dítěte a pěstounů na místo kontaktu.

Poradenství

Jak uvádí prováděcí vyhláška zákona o sociálně-právní ochraně dítěte¹¹² „*osobě pečující a osobě v evidenci při péči o svěřené dítě poskytuje nebo zprostředkuje poradenství:*

- a) při řešení sociálních nebo psychických problémů,*
- b) při řešení problémů souvisejících s péčí o dítě, zdravím dítěte a s výchovou dítěte,*
- c) při zabezpečení péče o dítě se zdravotním postižením,*
- d) v oblasti vzdělávání dítěte, při výběru a hodnocení možnosti další přípravy dítěte na budoucí povolání a při výběru vhodného zaměstnání,*
- e) v oblasti nabídky kulturní, sportovní a jiné zájmové činnosti svěřeného dítěte,*
- f) při uplatňování nároků osoby pečující nebo osoby v evidenci a svěřeného dítěte v oblasti nemocenského pojištění, důchodového pojištění, podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci, státní sociální podpory, dávek pomoci v hmotné nouzi, dávek*

¹⁰⁹ NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014, s. 798, ISBN 978-80-7263-914-4. s. 321

¹¹⁰ VLČKOVÁ, Helena a kol. *Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou*. Občanské sdružení Rozum a Cit, z.s., 2015. s. 1.

¹¹¹ VLČKOVÁ, Helena a kol. *Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou*. Občanské sdružení Rozum a Cit, z.s., 2015. s. 2.

¹¹² NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014. s. 778-779.

pro osoby se zdravotním postižením, veřejného zdravotního pojištění a při uplatňování jiných nároků a pohledávek,

- g) při využívání sociálních služeb,*
- h) v období přijetí dítěte do rodiny osobou pečující nebo osobou v evidenci,*
- i) v období návratu svěřeného dítěte do původní rodiny,*
- j) při přípravě svěřeného dítěte na odchod z náhradní rodinné péče a při zabezpečení bydlení pro svěřené dítě odcházející z náhradní rodinné péče, při poskytování pomoci dítěti při vyřizování úředních záležitostí, hledání zaměstnání, při hospodaření s finančními prostředky a řešení dalších otázek spojených se vstupem dítěte do samostatného života,*
- k) při jednání s rodiči nebo jinými osobami blízkými dítěti a rozvíjení kontaktů dítěte s rodiči nebo jinými osobami blízkými,*
- l) při doplňování jejich odborných znalostí a dovedností.“*

Poradenství je jedna z nejdůležitějších složek doprovázení. Je to jedna z nejčastějších činností doprovázející organizace a nastavuje základní preventivní mechanismy proti předčasnému ukončení pěstounské péče. Na žádost pěstouna je doprovázející organizace povinna poskytnout poradenství. Toto poradenství musí poskytnout odborně způsobilý zaměstnanec organizace. Ze státního příspěvku je možné hradit osobní náklady pracovníka, který poskytuje poradenství a další s tím související věcné a provozní náklady¹¹³.

Dohled nad naplňováním dohody o výkonu pěstounské péče

Tento dohled je nedílnou součástí doprovázení. Toto probíhá prostřednictvím osobního kontaktu zaměstnance doprovázející organizace s pěstouny a jejich svěřenými dětmi a to nejméně jednou za dva měsíce. Dále je o průběhu výkonu pěstounské péče pravidelně jedenkrát za šest měsíců zpracována zpráva, která je určena pro obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má pěstoun trvalý pobyt. Zpráva by měla obsahovat informace o průběhu pěstounské péče, naplňování dohody, o poskytovaných službách, plánu vzdělávání atd. Osobní kontakty pracovníka organizace a pěstouna mohou probíhat v domácnosti pěstouna. Zde je třeba mít na paměti, že pověřená osoba, tento úkon může činit pouze se souhlasem pěstouna¹¹⁴.

¹¹³NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014. s. 778-779.

¹¹⁴*Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin*. Praha: Nadační fond J&T, 2013. s. 1-23.

Z výše uvedených skutečností je zřetelně vidět, že doprovázení je služba, která by měla být nadále zdokonalována, aby plnila účel, pro který byla zřízena. Tedy zajistila klidný průběh pěstounské péče. Z tohoto důvodu se v navazující praktické části této práce zabývám otázkou, zda doprovázení pěstounských rodin klíčovým pracovníkem doprovázející organizace ovlivňuje a usnadňuje průběh pěstounské péče a zda jsou pěstouni s touto službou spokojeni.

7 Praktické šetření

V předchozích kapitolách byl podrobně popsán institut náhradní rodinné péče se zaměřením na pěstounskou péči a doprovázení těchto pěstounů pověřenou organizací. Také zde byl zmíněn historický vývoj pěstounské péče v Čechách, byl uveden profil pěstouna a dětí svěřených do pěstounské péče včetně jejich specifik. Dále zde bylo uvedeno právní a finanční zajištění pěstounské péče. Výzkumná část práce navazuje na její část teoretickou a budu se zde zabývat výzkumným problémem, odůvodněním zvoleného typu výzkumu, popíši vybrané výzkumné metody a uvedu přehled otázek polostrukturovaného rozhovoru, který byl využit pro sběr dat. Na toto bude navazovat formulace hlavního cíle a dílčích výzkumných otázek, které vyplynuly z praktického šetření. Dále se zaměřím na popis výběru a charakteristiku respondentů a v neposlední řadě bude v dalších podkapitolách popsán samotný průběh a vyhodnocení praktického šetření.

Jak již bylo uvedeno v úvodu a v teoretické části méj diplomové práce, v současné době je náhradní rodinná péče výrazně podporována ze strany státu i odborníků. Snahou je, aby děti umístěné v náhradní rodinné péči byly spokojené a jejich pěstouni nebo poručníci zvládali péči o tyto děti bez velkých problémů. Z těchto důvodů jsem si cíl méj diplomové práce stanovila následovně „ **Popsat institut náhradní rodinné péče se zaměřením na doprovázení pěstounských rodin a zjistit, zda doprovázení pěstounských rodin klíčovým pracovníkem doprovázející organizace ovlivňuje a usnadňuje průběh pěstounské péče**“.

Pokud chceme zjistit, zda doprovázení pěstounů klíčovým pracovníkem ovlivňuje a usnadňuje průběh pěstounské péče, musíme mít dostatek informací od pěstounů, znát jejich názory na doprovázení. Potřebujeme získat co nejpřesnější informace o jejich kontaktu s klíčovým pracovníkem, o tom, zda k němu mají důvěru, zda je jejich návštěva neobtěžuje a další důležité informace. Toto mě vedlo k tomu, že jsem zvolila pro své praktické šetření kvalitativní výzkum.

7.1 Projekt výzkumu

Výzkumný problém

Jak již vyplynulo z teoretické části této práce, doprovázení pěstounů je v naší zemi relativně novou službou poskytovanou pěstounům. Během praxe stále vyvstávají otázky, zda je tato služba poskytována v plném rozsahu, zda je kvalitní a zda naplňuje očekávání ze strany pěstounů. Ve výzkumném šetření tedy budou hledány odpovědi na otázky, jak hodnotí pěstouni doprovázení, zda je pro ně přínosné, jaký mají vztah ke klíčovému pracovníkovi a zda je podpora státu vůči pěstounům dostatečná. Výzkumný problém bude zkoumán prostřednictvím rozhovorů s pěstouny, kteří jsou doprovázeni klíčovým pracovníkem pověřené organizace.

Cíl výzkumného šetření

Cílem praktické části této práce je na základě rozhovorů zmapovat názory pěstounů na službu doprovázení pěstounských rodin. Zjistit, zda tato činnost pověřených organizací je pěstounům ku prospěchu a zda jim pomáhá a ulehčuje jejich činnost v oblasti pěstounství. K realizaci výzkumného šetření byla stanovena jedna hlavní otázka, která je širší a obecnější a dále byly stanoveny čtyři otázky dílčí. Výzkumné otázky jsou následující:

Hlavní výzkumná otázka:

Jak respondenti hodnotí doprovázení pěstounských rodin?

Dílčí výzkumné otázky:

Jaká je finanční podpora státu vůči pěstounským rodinám?

Jaký vliv mají na další průběh pěstounské péče poskytované služby?

Jak povinné vzdělávání ovlivňuje průběh pěstounské péče?

Jaká je role klíčového pracovníka v rodině pěstouna?

Výzkumná strategie

Pro účely této práce byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Jak uvádí Chráska¹¹⁵, při kvalitativním přístupu musíme získat konkrétní obraz skutečnosti, který však může být ovlivněn zkušenostmi a názory badatele. Při kvalitativním přístupu se zaměřujeme na jedinečnost různorodých prvků a to na rozdíl od kvantitativního přístupu, kde se postihují četnosti stejnorodých prvků.

Když srovnáme kvalitativně a kvantitativně orientované výzkumy a to dle filosofického východiska, existence reality, cíle výzkumu a přístupu zjistíme, že kvantitativní výzkum vychází z pozitivismu, je zde jedna realita, cílem je vysvětlení jevu a výzkum je orientovaný na číslo, velké skupiny osob, na zobecnění a odstup. Oproti tomu kvalitativní výzkum vychází z fenomenologie, je zde více realit, cílem je porozumění smyslu a je orientovaný na slovo, význam, na malé skupiny osob, jedinečnost a vcítění se¹¹⁶.

Každý člověk je jedinečnou osobností a každý z nás má různou povahu, temperament a jinak prožíváme realitu a události, které jsou okolo nás a které se nás dotýkají. Proto každý z nás reaguje jinak na vzniklou situaci nebo na interakci s jiným člověkem, jinak se ho to dotýká, jinak to vnímá. A právě proto jsem zvolila kvalitativní výzkum, protože každý pěstoun nebo poručník je jiný a jinak vnímá proces doprovázení v rámci pěstounství klíčovým pracovníkem doprovázející organizace. Chtěla jsem od respondentů slyšet jejich konkrétní názory, pochopit příčiny a znát jejich důvody případné nespokojenosti s nabízenou službou.

„V typickém případě kvalitativní výzkumník vybírá na začátku výzkumu téma a určí základní výzkumné otázky. Otázky může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat. Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za emergentní nebo pružný typ výzkumu. V jeho průběhu nevznikají pouze výzkumné otázky, ale také hypotézy i nová rozhodnutí, jak modifikovat zvolený výzkumný plán a pokračovat při sběru dat i jejich analýze. Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva¹¹⁷“.

¹¹⁵CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha : Grada, 2007. s. 237

¹¹⁶CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha : Grada, 2007. s. 33

¹¹⁷ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. s. 55

Disman¹¹⁸ spatřuje přednosti kvalitativního výzkumu především v tom, že kvalitativní výzkum může minimalizovat mnohá zkreslení než výzkum kvantitativní. Data nejsou sešněrována do předem připravených kategorií a hypotéz. Což znamená, že redukce dat v kvalitativním výzkumu je slabší a data procházejí mnohem menším počtem transformací oproti kvantitativnímu výzkumu. Kvalitativní výzkum má tedy větší naději předejít kontaminaci dat výzkumem samotným.

Metoda sběru dat

Ke sběru dat jsme vybrala metodu polostrukturovaného rozhovoru, který vycházel z předem připraveného seznamu otázek. Tento seznam otázek jsem vytvořila na základě vlastních zkušeností z praxe a také na základě mých teoretických znalostí z této oblasti. Výhodu této metody vidím mimo jiné v tom, že během komunikace je možné sledovat také neverbální komunikaci a na základě tohoto pozorování je možné se doptávat a pružně reagovat na změny směru hovoru, které aktuálně probíhají.

Miovský¹¹⁹ tuto metodu sběru dat nazývá jako polostrukturované interview, které je dle něho nejrozšířenější metodou, neboť dokáže řešit nevýhody jak nestrukturovaného, tak plně strukturovaného interview. Při této metodě si vytváříme určité schéma, které je pro nás závazné. Toto schéma je obvykle soubor otázek, na které se účastníků ptáme. Pořadí otázek můžeme zaměňovat a dle možností a potřeb je během rozhovoru upravovat tak, abychom tím z rozhovoru vytěžili co nejvíce informací. Je možné také využít následné dotazování, abychom si upřesnili a vysvětlili, jak respondent danou věc myslí. Je dobré mít stanovené tzv. jádro interview, což je minimum témat a otázek, které chceme s respondentem probrat. Tím máme danou určitou jistotu v tom, že všechna témata budou probrána.

Švaříček a kol.¹²⁰ uvádějí, že výzkumné otázky mají tvořit jádro výzkumného projektu a mají plnit dvě základní funkce. Za prvé zaostřit výzkum tak, aby poskytl výsledky v souladu se stanovenými cíli, za druhé mají ukazovat cestu, kam má výzkum vést.

¹¹⁸ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha : Karolinum, 2009. s 298.

¹¹⁹ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha : Grada, 2006. s. 159-160.

¹²⁰ ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĎOVÁ Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2014. s.69

Před realizací rozhovorů s pěstouny, byl proveden předvýzkum, kterého se zúčastnila jedna pěstounka, která je doprovázena klíčovým pracovníkem. Předvýzkum měl ověřit, zda jsou otázky pro respondenty srozumitelné, a zda opravdu povedou k tomu, že budou výzkumné otázky naplněny. Také tím byla ověřena funkčnost nahrávací techniky – diktafonu, také to byla příležitost k tomu, aby byl vedený rozhovor s tazatelem procvičen před zahájením samotného výzkumného šetření.

Výběr respondentů

S ohledem na kvalitativní výzkum a na téma diplomové práce jsem zvolila záměrný výběr respondentů.

Dle Gavory¹²¹ je třeba volit u kvalitativního výzkumu výběr záměrný a tudíž nikdy nepoužívat náhodný výběr. „Záměrný výběr se uskutečňuje na základě určení relevantních znaků, tj. těch znaků základního souboru, které je důležité pro dané zkoumání. Při tom se výzkumník opírá o pedagogickou teorii, své zkušenosti, vědomosti a úsudek. Jeho postup je kvalifikovaný, protože se opírá o určitou erudici a případy, které dobře zná“.

Respondenty jsem tedy volila záměrným výběrem a to přes instituce. Sběr dat mi byl umožněn v rámci mé pracovní činnosti u neziskové organizace, kde pracuji jako koordinátor pěstounské péče. Cílovou skupinou v této oblasti činnosti jsou právě pěstouni, kteří vykonávají pěstounskou péči.

Dle Miovského¹²² je metoda záměrného výběru zřejmě nejrozšířenější metodou výběru, se kterou se při kvalitativním výzkumu setkáváme. Pracujeme zde s užším pojetím termínu, kdy za záměrný výběr výzkumného vzorku označujeme postup, kdy cíleně vyhledáváme účastníky podle jejich určitých vlastností. Což znamená, že na základě stanoveného kritéria cíleně vyhledáváme pouze ty respondenty, kteří toto kritérium splňují a současně jsou ochotni se zapojit do výzkumu.

¹²¹GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno : Paido, 2000, s. 64

¹²² MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha : Grada, 2006. s. 135.

Popis výběrového souboru

Pro účely této práce byli jako respondenti zvoleni pěstouni, kteří vykonávají pěstounskou péči již několik let. Jedná se z větší části o pěstouny, kteří vykonávají pěstounskou péči příbuzenskou. Výzkumné šetření bylo provedeno prostřednictvím záměrného výběru. Všichni respondenti působí ve Středočeském kraji. Jednalo se o tyto účastníky:

Respondent 1:

- Pěstounka od 22. 9. 2014
- Pěstounka je doprovázena od 22. 10. 2014
- Věk pěstounky 42 let
- Věk svěřeného dítěte 2 roky
- Počet vlastních dětí 6
- Počet dětí svěřených do pěstounské péče 1
- Vztah pěstounky k svěřenému dítěti – babička ze strany matky dítěte
- Rodiče dítěte- otec v RL neuveden, matka psychicky nemocná

Využité služby po dobu doprovázení

- Základní sociální poradenství – nepojistné sociální dávky pro děti i osoby zdravotně postižené, roční zúčtování daní, sepsání sdělení pro okresní soud
- Odborné sociální poradenství – zprostředkována schůzka s právníkem a psychologem
- Odlehčovací pobyt – účast na akcích pořádaných doprovázející organizací
- Vzdělávání v prostorách doprovázející organizace

Respondent 2:

- Pěstounka od 10. 5. 2012
- Pěstounka je doprovázena od 29. 5. 2013
- Věk pěstounky 39 let
- Věk svěřených dětí 14 a 12 let
- Počet vlastních dětí 0
- Počet dětí svěřených do pěstounské péče 2
- Vztah pěstounky k svěřenému dítěti – teta ze strany matky dětí
- Rodiče dítěte: otec ve výkonu trestu, matka psychicky nemocná

Využité služby po dobu doprovázení

- Základní sociální poradenství – nepojistné i pojistné sociální dávky pro děti i osoby zdravotně postižené, výpočet příspěvku na bydlení
- Odborné sociální poradenství – zprostředkována schůzka s právníkem a psychologem organizace, proplaceno 10 lekcí EEG-biofeedback
- Odlehčovací pobyt – účast na akcích pořádaných doprovázející organizací, zprostředkování a proplacení pobytu dětí na letních táborech, na škole v přírodě
- Vzdělávání v prostorách doprovázející organizace

Respondent 3:

- Pěstounka od 30. 10. 2015
- Pěstounka je doprovázena od 30. 11. 2015
- Věk pěstounky 61 let
- Věk svěřeného dítěte 13
- Počet vlastních dětí 2
- Počet dětí svěřených do pěstounské péče 1
- Vztah pěstounky k svěřenému dítěti – babička ze strany otce dítěte
- Rodiče dítěte: otec ve výkonu trestu, matka není schopna zajistit dítěti základní podmínky k životu, psychicky nemocná

Využité služby po dobu doprovázení

- Základní sociální poradenství – nepojistné sociální dávky pro děti, osoby zdravotně postižené, výpočet příspěvku na bydlení, roční zúčtování daní, řešeny krádeže peněz v domácnosti ve spolupráci se školou vnuka a s OSPOD, zprostředkování a doprovod pěstounky do PPP
- Odborné sociální poradenství – zprostředkována schůzka s psychologem organizace
- Odlehčovací pobyt – zprostředkování a proplacení pobytu na letním táboře
- Vzdělávání v prostorách doprovázející organizace

Respondent 4:

- Pěstounka od 30. 5. 2014
- Pěstounka je doprovázena od 23. 6. 2014
- Věk pěstounky 56 let
- Věk svěřeného dítěte 6
- Počet vlastních dětí 2
- Počet dětí svěřených do pěstounské péče 1
- Vztah pěstounky k svěřenému dítěti – babička ze strany matky dítěte
- Rodiče dítěte: otec není uveden v rodném listu, matka závislá na drogách

Využití služby po dobu doprovázení

- Základní sociální poradenství – nepojistné sociální dávky pro děti, osoby zdravotně postižené, výpočet příspěvku na bydlení, roční zúčtování daní, řešena ubytovna pro matku dítěte
- Odborné sociální poradenství – 2 x 10 lekcí EEG biofeedback pro vnuka, konzultace s psychologem
- Odlehčovací pobyt – zprostředkování a proplacení pobytu na letním táboře, hlídání vnuka jinou osobou - proplaceno
- Vzdělávání v prostorách doprovázející organizace

Respondent 5:

- Pěstounka od 5. 1. 2015
- Pěstounka je doprovázena od 29. 1. 2015
- Věk pěstounky 51 let
- Věk svěřeného dítěte 3
- Počet vlastních dětí 2
- Počet dětí svěřených do pěstounské péče 1
- Vztah pěstounky k svěřenému dítěti – cizí pěstounská péče (syn pěstounky žil s matkou dítěte v době, když se dítě narodilo - není otec, v současné době jsou oba dva ve výkonu trestu)

Využité služby po dobu doprovázení

- Základní sociální poradenství – nepojistné sociální dávky pro děti, zprostředkování organizace, která zaměstnává propuštěné vězně, jednání se zdravotní pojišťovnou
- Odborné sociální poradenství – zprostředkována schůzka právníkem organizace
- Odlehčovací pobyt – pravidelná účast pěstounky i svěřeného dítěte na odlehčovacích pobytech pořádaných organizací
- Vzdělávání v prostorách doprovázející organizace

Tito konkrétní účastníci byli zvoleni proto, že disponovali dostatkem zkušeností v oblasti pěstounské péče.

Průběh sběru dat

Jednotlivé rozhovory probíhaly osobně v domácnostech respondentů a to vždy s ohledem na to, aby podmínky byly pro respondenta příjemné a aby mu vyhovoval i určený čas rozhovoru a nebylo tím narušeno jeho soukromí. Rozhovory byly realizovány individuálně v měsíci říjnu 2016.

Před každým rozhovorem bylo respondentovi sděleno, za jakým účelem výzkumné šetření probíhá a také byl každý respondent ujištěn o anonymitě rozhovoru, který s ním bude veden. Dále byl každý účastník výzkumu požádán o ústní souhlas s tím, že s výzkumným šetřením dobrovolně souhlasí a že respektuje to, že rozhovor bude nahrávaný na diktafon. Nahrávání rozhovoru bylo nutné k tomu, aby mohl být později proveden doslovný přepis rozhovoru. Všichni účastníci výzkumu s nahráváním na diktafon souhlasili. Délka rozhovorů se pohybovala okolo 30 až 50 minut. Během rozhovoru bylo průběžně zjišťováno, zda respondenti kladeným otázkám rozumí. V případě potřeby byly kladené otázky během rozhovoru upřesňovány. V příloze A je uveden přehled otázek, které byly respondentům v základu pokládány. V závorce jsou uvedeny možné doplňující otázky, které vyplynuly během rozhovoru. V závěru rozhovoru bylo respondentům poděkováno a byla oceněna jejich vstřícnost vůči tazateli. Po realizaci jednotlivých rozhovorů následoval jejich doslovný přepis. V příloze B je uveden jeden z doslovných přepisů a to s respondentem 1. Ostatní přepisy rozhovorů jsou k nahlédnutí u autorky této práce.

Analýza kvalitativních dat

Přepsané rozhovory byly analyzovány a to skrze otevřené kódování. Jak uvádí Švaříček a kol.¹²³ „Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dál pracuje.“

Dle Miovského¹²⁴ je otevřené kódování první fází procesu kódování. Je třeba vytvořit významové jednotky, které jsou složeny z pojmů, které označují jednotlivé události. Z těchto pojmů je třeba vytvořit kategorie, což je třída pojmů, která vzniká vzájemným porovnáním a tříděním významové jednotky a snažíme se zjistit, zda náleží jinému podobnému jevu nebo jinému významovému jevu nenáleží a tvoří tedy samostatný odlišitelný celek. Tímto způsobem jsou pojmy seskupovány do abstraktnějšího pojmu, který nazýváme kategorie.

Kódováním jsem dospěla k vytvoření kategorizovaného seznamu kódů, které byly následně seskupeny podle podobnosti nebo jiné vnitřní souvislosti. Kódy, které se vztahovaly k příslušnému jevu, byly sloučeny a zařazeny pod příslušně pojmenovanou kategorii.

Švaříček a kol.¹²⁵ konstatují, že technika kódování směřuje k detailní a hloubkové práci s textem, který rozkryje významy, které nemusí být prvotně vidět a zároveň se mohou stát nepředpokládané a překvapující.

7.2 Analýza výsledků výzkumného šetření

Přepisy rozhovorů byly podrobeny analýze textu. Na základě této analýzy bylo sestaveno celkem 6 kategorií, které byly naplněny kódy, které se vztahovaly k výzkumným otázkám této práce. Ve výsledcích výzkumného šetření jsou částečně uvedeny přímé citace respondentů, kteří se účastnili výzkumu.

¹²³ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2014. s 211

¹²⁴MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha : Grada, 2006. s. 228-229.

¹²⁵ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2014. s 222

Kategorie byly stanoveny takto:

Kategorie 1: Spokojenost s prací klíčového pracovníka

Kategorie 2: Finanční zabezpečení ze strany státu

Kategorie 3: Služby zprostředkované klíčovým pracovníkem

Kategorie 4: Význam vzdělávání a podmínky pro ně zajištěné doprovázející organizací

Kategorie 5: Výskyt rizikového chování u dětí svěřených do pěstounské péče

Kategorie 6: Pokračování pěstounské péče do budoucna

Kategorie 1: Spokojenost s prací klíčového pracovníka

Kód

- Spokojenost
- Pohodlí
- Kamarádský vztah
- Důvěra pěstouna
- Důvěra dítěte
- Podpora
- Pomoc
- Poskytnutí informací

Tato kategorie vyplynula z vyjádření pěstounů k otázkám, které směřovaly k jejich spokojenosti se servisem, který poskytuje organizace skrze klíčového pracovníka, také když se vyjadřovali, zda mají oni i děti jim svěřené do péče důvěru ke klíčovému pracovníkovi a zda jim pravidelné návštěvy klíčového pracovníka v rodině nevadí a neobtěžují je.

Respondentka 1 uvedla: „...já jsem **spokojená**, nemůžu si ztěžovat...“, „...**jsem ráda, že Vás mám, protože, když potřebuju pomoci, tak mi pomůžete** vždycky...“, „...já si myslím, že asi má k Vám **důvěru**, i když je malinkoj, protože se Vás vůbec **nebojí**...“, „...vůbec ne, mám Vás **pozdravovat od manžela**, protože je mu líto, že tady není, **protože se na Vás hrozně těšil**...“

Respondentka 2 uvedla: „...ale jo, **člověk si popovídá, je tam i rada...**“, „...že Vám můžu **kdykoliv zavolat, poradíte...**“, „...my jsme hodně ukecená rodina, **nám návštěvy nevadí...**“

Respondentka 3 uvedla: „...ne, ne já jsem velice **spokojená...**“, poskytujete mi **velké množství informací, je to znát...**“, vy jste **důvěryhodnej člověk, takže určitě...**“, „...nebojí se, **důvěru má určitě, ví, že když se něco stane, že to můžeme řešit...**“, „...neobtěžuje, já jsem **spokojená, nenarušuje mi to režim, vždycky se domluvíme...**“

Respondentka 4 uvedla: „...určitě **jsem spokojená, jsem spokojená, vždycky když se na Vás obrátím, to se snažíte pomoci...**“, „...ne **pohoda, dobrý...**“, „...je to **Vaše práce, určitě Vám nepochlebuju, zařídíte co je potřeba, a řeknu Vám všechno jako třeba kamarádce, nic nezatajím, mně to nevadí...**“

Respondentka 5 uvedla: „...no jak to říct, **jsem spokojená...**“, „...vůbec, **popovídáme, nevadí vůbec, dá se to zvládnout...**“, „...určitě **ne, říká, přijede paní, nebojí se, neutíká...**“

Z výše uvedeného vyplývá, že oslovené pěstounky, nepocitují návštěvy klíčového pracovníka doprovázející organizace jako zátěž, berou to jako možnost popovídání a vyřešení konkrétních problémů, které nastaly v rodině. Oceňují také množství informací, které jim může klíčový pracovník předat a díky tomu, může lépe probíhat výkon pěstounské péče v jejich rodině. Je zde také zřetelně vidět, že jak pěstounky, tak děti jim svěřené do péče nemají z návštěv klíčového pracovníka obavy, důvěřují mu a vědí, že ho mohou kdykoliv požádat o radu nebo zprostředkování odborné pomoci.

Kategorie 2: Finanční zabezpečení ze strany státu

Kód:

- Všeho dostatek
- Obavy z finančního zabezpečení do budoucna
- Skromnost
- Příbuzenský poměr
- Výkon pěstounské péče i bez finančního zabezpečení státu
- Finanční zabezpečení ze strany státu
- Pěstounství jako překážka při výdělečné činnosti

Tato kategorie vyplynula z vyjádření pěstounů k otázkám, jak hodnotí ze svého pohledu finanční stránku pěstounské péče, zda mají pocit, že je tato činnost dostatečně finančně ohodnocena ze strany státu a zda by i bez této podpory zvládli svěřeným dětem zajistit vše potřebné a to pouze z jejich příjmu.

Respondentka 1 uvedla: „...**stačí nám, proč by nám to nestačilo, zabezpečíme mu všechno, co potřebuje, uvidíme, až bude větší, jestli mu to bude stačit...**“

Respondentka 2 uvedla: „...**my jsme skromný, záleží na úhlu pohledu, nám to stačí, co dětem potřebuju zajistit, na to to stačí, já to používám hlavně pro děti, je výborná věc, že to stát podporuje, protože já když bych je měla živit ze svého, tak je neuživím ani omylem...**“

Respondentka 3 uvedla: „...**mně to stačí, dokážu mu vše, co potřebuje koupit a nedělám to hlavně kvůli penězům, že jo, ale jsem babička a dá se to zvládnout...**“

Respondentka 4 uvedla: „...**no peněz je furt málo, je to tím, že nemůžu do práce, když bych si mohla přivydělat, ale je to tím, že já tady mám toho dědu na starosti, takže si nemůžu dovolit být celý den pryč...**“, „...**no jo, ale je to můj problém, že jo, když bych mohla do práce, bylo by to lepší...**“, **no když by to s jeho věkem bylo finančně lepší, byla bych radši, platím různé kroužky...**“

Respondentka 5 uvedla: „...**tak zatím jo, a tím, že já i děda pracujeme, tak je to v pohodě, koupím jí, co potřebuje...**“

Tato kategorie se dotýká finančního zabezpečení pěstounů ze strany státu. Podrobný přehled finančního zajištění pěstounské péče je uveden v 5. kapitole této práce. Z výše uvedených odpovědí pěstounů vyplývá, že většina z nich je spokojena s finančním zabezpečením ze strany státu. U některých však panují obavy z budoucnosti, neboť nyní se starají o předškolní děti a mají strach, zda zvládnou finančně zabezpečit tyto děti i době, kdy budou navštěvovat základní nebo i střední školu.

Kategorie 3: Služby zprostředkované klíčovým pracovníkem

Kód:

- Spokojenost s pomocí
- Pomoc na požádání
- Univerzálnost pomoci
- Odborné sociální poradenství
- Základní sociální poradenství

- Odlehčovací pobyty

Kategorie 3 vznikla v souvislosti s otázkami, k jakým změnám došlo v rodině od doby, kdy je doprovázena klíčovým pracovníkem, v jaké oblasti služeb bylo rodině konkrétně pomoheno a zda poskytnuté služby napomohly zlepšení výkonu pěstounské péče.

Respondentka 1 uvedla: „...*pomáháte se vším, s dávkami, vše co je potřeba zprostředkovat, vždycky to zvládneme...*“

Respondentka 2 uvedla: „...*rady, sociální dávky, zprostředkujete službu, právníka, psychologa a tak co je třeba...*“

Respondentka 3 uvedla: „...*zprostředkovali jste tábor, to jsem byla hrozně ráda, že tam byl, mrzeli ho ty koně, tenhle tábor už nestihl, vždyť každou chvíli mám od Vás nějakou pozvánku, že může jet na výlet, to spíš on nechce...*“

Respondentka 4 uvedla: „...*vždycky, když se na Vás obrátím, tak se snažíte pomoci, vždyť nás je tolik s takovými specifickými problémama...*“

Respondentka 5 uvedla: „...*asi to vzdělávání, dávky, pomohla jste nám se zdravotní pojišťovnou, teď už mě nic nenapadá...*“

Tato kategorie se dotýká služeb, které jsou ze zákona pěstounským rodinám poskytovány skrze klíčového pracovníka doprovázející organizace. Služby pro pěstounské rodiny jsou podrobně popsány v kapitole 6 této práce. Z této kategorie je také jasně vidět, že klíčový pracovník musí být člověk se všeobecným přehledem a se znalostí zákonů. Musí mít přehled o službách navazujících na jeho práci, musí být schopný tyto služby buď zajistit, nebo doporučit. Osoba klíčového pracovníka, jeho kompetence a znalosti jsou také podrobně zmíněny v kapitole 6 této práce.

Kategorie 4: Význam vzdělávání a podmínky pro ně zajištěné doprovázející organizací

Kód:

- Spokojenost s vybavením vzdělávací místnosti
- Vzdělávání vedené psychologem organizace
- Vzdělávání jako terapie
- Společné problémy
- Odpočinek
- Délka povinného vzdělávání

- Zdravotní stav pěstounů

Kategorie 4 úzce souvisí s otázkami typu, jak byste zhodnotila vybavení a prostory, které má doprovázející organizace k dispozici, jaký je Váš pohled na povinné vzdělávání pěstounů, je pro Vás přínosné, využijete poznatky načerpané při vzdělávání v praxi.

Respondentka 1 uvedla: „...**koutek pro děti** jsem nevyužila, Kuba je malý, během školení ho hlídá švagrová, **takže nehodnotím**, já jdu raději dolů, kde je možné kouřit, **prostory na vzdělávání mi připadají normální...**“, „...**no jsem spokojená**, samozřejmě, že něco vím, že když je něco horký, tak to dám na stranu, ale hlavně moje dcera, **tam se hlavně vypovídáme** z toho, protože ta moje dcera se doma moc neukazuje, s tím mi pomůže Vaše **paní psycholožka**, ona dcera není schopná za Kubou dojet, **to vypovídání mi hlavně pomůže, nezdá se mi to zbytečný...**“

Respondentka 2 uvedla: „...**židle na těch osm hodin, je to nepohodlné**, pro mě je to problém, **mám nemocné kyčle...**“, „...**podle mě je to hodně dobrý**, ale zdá se mi to na ten **den dlouhý**, pět hodin by úplně stačilo...“, „...**je to dobrý** v tom, že se školí většinou dopoledne a pak už si povídáme, **což je pro mě taková terapie...**“

Respondentka 3 uvedla: „...**vyhovuje, je to dostatečný, velký, pohodlný...**“, „...**nezdržuje, přínosný to je**, akorát, že já **mám problém s očima** a o to je to pro mě náročný, ale když využiju ten Váš servis, že mě přivezete a odvezete, tak je to fajn, **je to pro mě i trochu relax...**“

Respondentka 4 uvedla: „...**pohoda, dobrý, je to dobrý, člověk si tam odpočine...**“, „...**pomůže mi, že se tam ozejevají i ostatní** a jsou tam i ty jejich problémy, **člověk si vyslechne různé věci**, vím, že v tom nejsem sama, i **paní psycholožka se snaží**, ale někdy je to už dlouhý, ona dělá přestávky, **ale je to dlouhý**, člověk už kouká, aby byl támhle a tak, ve školce, **ale přínosný to je určitě...**“

Respondentka 5 uvedla: „...**je to tam dobrý**, Míša je zatím malá, já z **psychologie nic nevyužiju**, zatím ne, uvidím do budoucna, jestli bude takový kvítko jako máma, tak bych využila **rady od psycholožky**, tak uvidíme, až nastoupí do školy...“

Tato kategorie se dotýká tématu povinného vzdělávání pěstounů, jejich spokojenosti se zajištěným vzděláváním, s prostory kde probíhá vzdělávání, s tématy vzdělávání a v neposlední řadě také lektorů, kteří zajišťují vzdělávání. Vše ohledně povinného vzdělávání je podrobně popsáno v kapitole 6 této práce. Z výše uvedených reakcí pěstounů vyplynulo, že povinné vzdělávání je pro ně přínosné, témata je většinou zajímají. Kladně hodnotí lektora, kterým je u většiny kurzů psycholožka doprovázející organizace. Je zde

také zřetelně vidět, že vzdělávání v prostorách organizace pojmají i jako určitou formu terapie a odpočinku. Pomáhá jim to překonávat jejich problémy s pěstounskými dětmi a jejich biologickými rodiči, neboť se mají s kým podělit o své starosti a problémy. Jedinou výhradou, která z výše uvedeného vyplývá, je, že délka školení, která je nastavena standardně na 8 hodin, je pro většinu pěstounů dlouhá, velkou roli zde hraje také zdravotní stav některých pěstounů.

Kategorie 5: Výskyt rizikového chování u dětí svěřených do pěstounské péče

Kód:

- Rizikové chování biologických rodičů
- Rizikové chování dětí svěřených do pěstounské péče
- Následky na dětech, způsobené rizikovým chováním biologických rodičů
- Zlepšení chování dětí po příchodu do pěstounské péče
- Nezájem o děti ze strany biologických rodičů
- Důvody odebrání dětí z biologické rodiny

Kategorie 5 je sycena kódy z odpovědí pěstounů na otázku, jaké problémy nebo typy rizikového chování měly děti jim svěřené v biologické rodině a zda tyto problémy přetrvávají i v současné době při výkonu pěstounské péče.

Respondentka 1 uvedla: „...*toto nebylo, je u nás odmalička...*“

Respondentka 2 uvedla: „...*jo to bylo, u kluka to byla agresivita, Monča byla zakřiknutá, bázlivá, Honza utíkal ze školky, tím jak jsou se mnou, tak se to rapidně zlepšilo, hodně pak taky byly s babičkou, dokud žila, ta jim dala první poslední...*“

Respondentka 3 uvedla: „...*on v té době žil s matkou, neměli na bydlení, dokonce máma byla někde přivázaná ve sklepě, nějakým přítelem, takže byl svědek týrání, asi jo, tohle svěřil přítelkyni syna, on i kradl jídlo, přišlo mu to normální, nemá, tak si vezme, proto i teď jsme řešili krádeže, tím že je u nás, tak na tom malinko pracujeme, zlepšuje se, musím ještě pracovat na jeho vztahu k penězům a aby nedůvěřoval všem, s kým se potká, aby si našel jiné kamarády z jiných sociálních vrstev...*“

Respondentka 4 uvedla: „...*neměl zajištěnou základní péči, já jsme přišla z práce, já jsem ho vzala z těch podmínek, ona pořád spala nebo jsem ho měla já, nebo jsem ho tahala do práce, nebo jsem ho měla u kamarádky, buď nebyla doma, nebo spala, protože byla na*“

drogách, takže já jsem přišla domů z práce po dvanáctce a on byl ještě v pyžamu, byl šikovnej, přinesl si nočníček, otevřel si ledničku, byl malinkej...“

Respondentka 5 uvedla: „...*matka se o ní nestarala, neměla bydlení, proto jí vzala sociálka...“*

Tato kategorie se dotýká rizikového chování dětí v pěstounské péči. Dotazovaní však ve většině případů sdělovali, že děti se rizikového chování nedopouštěly ani se v současné době nedopouští. Většina pěstounů však zdůrazňovala rizikové chování biologických rodičů dětí, což byly hlavní důvody, proč byly děti z rodiny odebrány do pěstounské péče. Je to hlavně v případech, kde se jednalo o předškolní děti. Tam, kde děti jsou již starší a zažily s biologickými rodiči rizikové chování, samy se ho stále dopouštějí a to i v pěstounské rodině. Pěstounské rodiny se snaží toto jejich vžitě chování změnit a vysvětlit jim, že toto není normální způsob chování. Je to však velmi těžký úkol jak pro pěstounskou rodinu, tak pro děti do ní svěřené.

Kategorie 6: Pokračování pěstounské péče do budoucna

Kód:

- Odmítání další pěstounské péče
- Přání dovést dítě v pěstounské péči do dospělosti
- Věk pěstouna
- Zdravotní stav pěstouna
- Předání dětí zpět do péče biologické rodiny
- Obavy z reakce dětí na návrat rodičů z výkonu trestu

Kategorie 6 vznikla v souvislosti s otázkou, jak vidíte budoucnost směrem k pokračování pěstounské péče, uvažujete o tom, že budete vykonávat pěstounskou péči i v budoucnu, uvažujete o tom, že přijmete v dohledné době do pěstounské péče další dítě.

Respondentka 1 uvedla: „...*ráda bych Kubu vychovala, tak jako jsem vychovala moje děti a dovedu ho do dospělosti, o další péči určitě neuvažuju...“*

Respondentka 2 uvedla: „...*asi ne, měla jsem takové myšlenky, ale ono už zase to moje zdraví a pozdější věk, takže ne, už o tom neuvažuju, radši budu těmto dětem pomáhat i v dospělosti...“*

Respondentka 3 uvedla: „...*no tak zatím to vidím tak, že Miša bude u nás, tatínek by si po návratu z výkonu trestu chtěl o něj zažádat, ale chce to čas, musí si na sebe pomalu*

zvyknout, ale do budoucna půjde k jednomu z rodičů, o pěstounské další už neuvažuju, už je to věk, je mi přes šedesát...“

Respondentka 4 uvedla: „...**já už jsem stará a právě teď uvažuju, abych jeho vychovala, abych byla vůbec zdravá, abych ho dovedla do dospělosti, protože ta Ivča si teď zvykla, začala trochu fungovat, chodí do práce, ale ona o něj takovej zájem nemá, má svůj život, zájmy, vyspí se, neumím si představit, že by se vrátil k mámě, ona má výkyvy...**“

Respondentka 5 uvedla: „...**no určitě ne, mě stačí tady ten ďábel, chtěla bych ji dovést do dospělosti...**“

Tato kategorie nám dává odpověď na to, zda pěstouni, kteří se zúčastnili výzkumu, uvažují o další pěstounské péči, dále zde nacházíme odpověď na otázku, proč již nechtějí v další pěstounské péči pokračovat. Ve většině případů je to věk a zdraví pěstouna. Také zde zjišťujeme, jaká je jejich představa o tom, kde bude dítě jim svěřené v budoucnu. Část jich doufá, že dovedou dítě do dospělosti sami, neboť nevidí naději v tom, že by dítě mohlo být vráceno do biologické rodiny a část jich doufá, že až pominou nepříznivé podmínky v biologické rodině, dítě se vrátí zpět k rodičům.

7.3 Diskuze výsledků výzkumného šetření

Na začátku mého výzkumného šetření jsem si položila tyto otázky: Jaká je finanční podpora státu vůči pěstounským rodinám? Jaký vliv mají na další průběh pěstounské péče poskytované služby? Jak povinné vzdělávání ovlivňuje průběh pěstounské péče? Jaká je role klíčového pracovníka v rodině pěstouna? Tyto otázky byly zformulovány jako dílčí otázky, které směřovaly k hlavní výzkumné otázce: Jak respondenti hodnotí doprovázení pěstounských rodin? Na základě mého výzkumu bude níže na tyto otázky odpovězeno.

Na otázku, **jaká je finanční podpora státu vůči pěstounským rodinám**, jsem našla tuto odpověď. Většina pěstounů je spokojena s finančním zabezpečením ze strany státu. Ti pěstouni, kteří ještě nejsou důchodového věku, většinou ještě k výkonu pěstounské péče vykonávají výdělečnou činnost. U některých však panují obavy z budoucnosti, neboť nyní se starají o předškolní děti a mají strach, zda zvládnou finančně zabezpečit tyto děti i v době, kdy budou navštěvovat základní nebo i střední školu. Byla ověřena také ta skutečnost, že někteří pěstouni nemají dostatečné informace ohledně možnosti čerpání sociálních dávek. Proto je zde důležitá role klíčového pracovníka, který jim je schopný poradit, na které pojistné i nepojistné sociální dávky mají ze zákona nárok a kde o ně mohou požádat.

Na otázku, **jaký vliv mají na další průběh pěstounské péče poskytované služby**, se mi dostalo této odpovědi. Pěstouni jsou vesměs se službami spokojeni. Z jejich odpovědí vyplynulo, že v době, kdy ještě neměli možnost využívat služeb doprovázející organizace, bylo pro ně složité, ale i drahé některé služby pro sebe i děti v rodině zajistit. Oceňují zejména to, že mohou využívat odborné sociální poradenství a to včetně bezplatné porady od právníka i psychologa doprovázející organizace. Dále oceňují bezplatné základní sociální poradenství ze strany klíčového pracovníka. Starším pěstounům hodně ulehčí v péči o svěřené děti možnost odlehčovacích pobytů, které jim pomůže zařídit klíčový pracovník a které jsou hrazeny státem. Z výzkumu také jasně vyplynulo, že klíčový pracovník musí být člověk se všeobecným přehledem a se znalostí zákonů. Musí mít přehled o službách navazujících na jeho práci, musí být schopný tyto služby buď zajistit, nebo doporučit. Pak doprovázení splňuje účel a ulehčuje pěstounům jejich výkon pěstounské péče.

Na otázku, **jak povinné vzdělávání ovlivňuje průběh pěstounské péče**, jsem zjistila následující. Z reakcí pěstounů vyplynulo, že povinné vzdělávání je pro ně přínosné, témata je většinou zajímají. Kladně hodnotí lektora, kterým je u většiny kurzů psycholožka doprovázející organizace. Je zde také zřetelně vidět, že vzdělávání v prostorách organizace pojímají i jako určitou formu terapie a odpočinku. Pomáhá jim to překonávat jejich problémy s pěstounskými dětmi a jejich biologickými rodiči, neboť se mají s kým podělit o své starosti a problémy. Jedinou výhradou, která z výše uvedeného vyplývá, je, že délka školení, která je nastavena standardně na 8 hodin, je pro většinu pěstounů dlouhá. Velkou roli zde hraje také zdravotní stav některých pěstounů, ať již to jsou potíže se zrakem, sluchem nebo klouby a v neposlední řadě je to také jejich věk. I z těchto důvodů většina pěstounů již neuvažuje o tom, že by do pěstounské péče přijala další dítě. Část jich doufá, že dovedou dítě do dospělosti sami, neboť nevidí naději v tom, že by dítě mohlo být vráceno do biologické rodiny. Část jich doufá, že až pomínou nepříznivé podmínky v biologické rodině, dítě se vrátí zpět k rodičům.

Na otázku, **jaká je role klíčového pracovníka v rodině pěstouna**, oslovené pěstounky sdělily, že nepocítují návštěvy klíčového pracovníka doprovázející organizace jako zátěž, berou to jako možnost popovídání a vyřešení konkrétních problémů, které nastaly v rodině. Oceňují také množství informací, které jim může klíčový pracovník předat a díky tomu, může lépe probíhat výkon pěstounské péče v jejich rodině. Je zde také zřetelně vidět, že jak pěstounky, tak děti jim svěřené do péče, nemají z návštěv klíčového pracovníka obavy, důvěřují mu a vědí, že ho mohou kdykoliv požádat o radu nebo zprostředkování odborné

pomoci. Z odborné pomoci nejvíce hodnotí pomoc psycholožky organizace, která jim může například pomoci pochopit rizikové chování biologických rodičů dětí, ale i dětí jim svěřených. Pěstounské rodiny se snaží toto jejich vžití chování změnit a vysvětlit jim, že toto není normální způsob chování. Je to však velmi těžký úkol jak pro pěstounskou rodinu, tak pro děti do ní svěřené. Toto zjištění opět potvrdilo užitečnost doprovázení pěstounských rodin, neboť rodiny vědí, že mají možnost kdykoliv se obrátit o pomoc na klíčového pracovníka, který je jim schopen dále zprostředkovat odbornou pomoc.

Shrme-li výše uvedené poznatky a směřujeme-li je k odpovědi na hlavní výzkumnou otázku, která zněla, **jak respondenti hodnotí doprovázení pěstounských rodin**, můžeme konstatovat následující. Oslovení respondenti jsou většinou spokojeni s finančním zajištěním, které je jim poskytováno ze strany státu. Většina pěstounů nespolehá pouze na tento příjem, ale pokud jim to věk i zdraví umožňuje, ještě vykonávají výdělečnou činnost. Z reakcí respondentů bylo vyvozeno, že služby, které jim jsou poskytovány skrze klíčového pracovníka doprovázející organizace, jsou pro ně důležité a pomáhají jim lépe zvládnout pěstounskou péči o svěřené děti. Ze služeb nejvíce využívají základní i odborné sociální poradenství a odlehčovací služby pro děti jim svěřené. Reakce na povinné vzdělávání jsou vesměs shodné. Většina z nich bere toto setkávání jako setkání s lidmi, kteří mají stejné starosti i radosti. Sdělují, že je to pro ně něco jako terapie. Vzdělávání jim zprostředkovává důležité informace, které jim mohou pomoci pochopit chování jejich dětí. Pro většinu z nich je vzdělávání v délce osmi hodin dlouhé a to vzhledem k jejich zdravotnímu stavu i věku. Klíčového pracovníka doprovázející organizace respondenti i děti jim svěřené přijímají. Vědí, že je jim připraven pomoci a že se na něho mohou kdykoliv obrátit pro radu. Jeho návštěvy v rodině je neobtěžují, neboť jsou vždy dopředu naplánované.

Vrátíme-li se zpět k mému konkrétnímu hlavnímu cíli, který jsem si vytkla v teoretické části mé práce, což bylo **zjistit, zda doprovázení pěstounských rodin klíčovým pracovníkem doprovázející organizace ovlivňuje a usnadňuje průběh pěstounské péče**, mohu konstatovat následující. Domnívám se, že na základě mého výzkumu mohu sdělit, že tento cíl byl splněn a že zjištěná data potvrdila, že současné nastavení pomoci pěstounským rodinám je účelné. Pěstounské rodiny mají zajištěnu jak podporu finanční tak také podporu ve formě služeb, které jim ulehčují výkon pěstounské péče. Zároveň jsou formou povinného vzdělávání proškoleni k tomu, aby byli plně kompetentní při výkonu pěstounské péče.

Závěr

Tématem mé diplomové práce bylo doprovázení jako nová forma podpory pěstounských rodin. Toto téma jsem si zvolila nejen pro jeho aktuálnost, zajímavost, ale zejména pro to, že úzce souvisí s mojí profesí koordinátora pěstounské péče.

Zpracování teoretické části mi umožnilo získat mnoho nových poznatků, informací a teorií z odborné literatury. Z důvodu návaznosti a provázanosti kapitol bylo nejprve pojednáno o historickém vývoji pěstounské péče v českých zemích a to až do současné doby, včetně popisu forem náhradní rodinné péče. V dalších kapitolách byla popsána charakteristika pěstounů a jejich motivace k přijetí dítěte do pěstounské péče. Dále byla uvedena charakteristika dětí v pěstounské péče, včetně specifík těchto dětí. Další část práce se věnovala právnímu a finančnímu zajištění pěstounské péče. Předposlední kapitola této práce pojednávala o stěžejním tématu – doprovázení jako nové formě podpory pěstounských rodin.

Závěrečná kapitola práce předkládá ucelený popis empirického šetření, včetně analýzy získaných dat. Data byla získána prostřednictvím rozhovorů s pěstouny. Příjemně mě překvapila ochota respondentů k rozhovoru na dané téma. Při polostrukturovaných rozhovorech jsem využívala diktafon. Práce s touto technickou pomůckou mi značně zjednodušila samotný průběh rozhovoru. Respondenti většinou diktafon nevnímali a hovořili zcela přirozeně. Případové studie jsem zpracovávala bez větších problémů, neboť jsem měla k dispozici spisy těchto pěstounských rodin a zejména proto, že v těchto rodinách působím jako klíčový pracovník a pěstouny i děti jim svěřené osobně znám.

Z důvodu realizace kvalitativního výzkumného šetření, které jde do hloubky případu jedince a snaží se hledat více než obecné závěry a příčiny určitých jevů, nelze poznatky takto získané zobecňovat, neboť šetření bylo prováděno na omezeném počtu respondentů. Zjištěné výsledky tak nemohou být aplikovány plošně na celou problematiku doprovázení pěstounských rodin. Přesto se domnívám, že výsledky práce odhalily některá fakta, na kterých je ještě třeba pracovat. Osobně vnímám za důležité nepodceňovat kompetence nově nastupujících klíčových pracovníků. Měli by to být pracovníci již zkušení v sociální oblasti a mít patřičné vzdělání. A to proto, aby pěstouni k nim získali důvěru a mohla jejich spolupráce probíhat k oboustranné spokojenosti.

Domnívám se, že na základě mého výzkumu mohu sdělit, že byl splněn cíl mé práce a že zjištěná data potvrdila, že současné nastavení pomoci pěstounským rodinám je účelné. Pěstounské rodiny mají zajištěnu jak podporu finanční tak také podporu ve formě služeb a

toto jim ulehčuje výkon pěstounské péče. Zároveň jsou formou povinného vzdělávání proškolení, k tomu, aby byli plně kompetentní při výkonu pěstounské péče. Lze tedy konstatovat, že obecný cíl práce byl splněn.

Výsledky diplomové práce budu prezentovat před svými kolegy – klíčovými pracovníky doprovázející organizace, neboť i jim by mohly být přínosem. Na základě mé časté spolupráce se sociálními pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí seznámím i je se svými závěry.

Na závěr je třeba říci, že náhradní rodinná péče je v současné době podporována jak ze strany státu, tak ze strany neziskových organizací, jejichž sociální pracovníci vykonávají doprovod pěstounů. Ale i přes tuto podporu je v současné době stále ještě velký počet dětí, které vyrůstají v ústavní péči a které stále čekají na své náhradní rodiče.

Seznam použitých zdrojů

BARVÍKOVÁ, Jana a POLONCYOVÁ, Jana. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc-umístování dětí, podmínky péče o děti, financování provozu*. Praha : Výzkumný ústav práce a sociálních věcí v. v. i., 2012. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_342.pdf

BECHYŇOVÁ, Věra. *Případová konference: Praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Praha: Portál, 2012. 158 s. ISBN 978-80-262-0181-6.

BŘESKÁ, Naděžda; BURDOVÁ, Eva a VRÁNOVÁ, Lucie. *Státní sociální podpora*. S komentářem a příklady. Olomouc : ANAG, 2012. 224 s. ISBN 978-80-7263-739-3.

BUBLEOVÁ, Věduna; VRÁNOVÁ, Lucie; VÁVROVÁ, Alena a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha : Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. 89 s. ISBN 978-80-87455-01-2.

BUBLEOVÁ, Věduna; VRÁNOVÁ, Lucie a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 1. vyd. Praha : Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. 39 s. ISBN 978-80-87455-03-6.

Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů proděti do tří let a dalších zařízení v roce 2012. [on-line] ÚZIS ČR [cit. dne 15.7.2016]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/category/tematicke-rady/zdravotnicka-zarizeni/kojenecke-ustavy-detske-domovy-dalsi-zarizeni-pro-deti>

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha : Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-0139-7.

FARNAM, Julie. *Šiška pro štěstí*. [on-line] 24 s. Dostupné z: http://vzd.bible-online.cz/sites/default/files/Siska_pro_stesti.pdf

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.

GLASS, Cathy. *Rozbitá. Příběh zneužívaného a odvrženého dítěte*. 1.vyd. Praha : Portál, 2011. 264 s. ISBN 978-80-262-0025-3.

HANUŠOVÁ, Ludmila; JENÍČKOVÁ, Natalie a UHLÍŘOVÁ Veronika. *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství: konferenční příspěvek Mezinárodní konference Problémy současné rodiny a náhradní rodinná péče*. 2009.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2014. 1349 s. ISBN 978-80-7400-503-9.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha : GradaPublishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KLIMEŠ, Jeroným. *Reakce na ambivalentní objekt*. Praha : Univerzita Karlova, 2002. 246 s.

KRÁLOVÁ, Jarmila a RÁŽOVÁ, Eva. *Sociální služba a příspěvek na péči. S komentářem a právními předpisy*. Olomouc : ANAG, 2012. 379 s. ISBN 978-80-7263-748-5.

KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk-prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno : Paido, 2001. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-807-3673-833.

KUCHAŘOVÁ, Věra. *Zmapování ekonomické situace pěstounských rodin a zařízení pro výkon pěstounské péče*. Praha : Výzkumný ústav práce a sociálních věcí v. v. i., 2010

LANGMEIER, Josef. *Náhradní péče o dítě očima psychologa*. Praha : Čs. pediatrie 24, 1969. 870 s. ISBN 978-80-87146-25-5.

Maminka ve vězení. [on-line] Dostupné z:

http://www.helcom.cz/dokumenty/publikace/Maminka-ve-vezení_publicace.pdf

MATĚJČEK, Zdeněk a LANGMEIER, Josef. *Psychická deprivace v dětství*. 4.vyd.Praha : Karolinum, 2011. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče. Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha : Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha : Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

Může se stát pěstounem? Manuál pro pracovníky Úřadu práce ČR. Praha : Nadační fond J&T, 2014. 16 s.

Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte. Metodická příručka. Praha : Nadační fond J&T, 2015. 62 s.

NOSÁL, Igor a kol. *Participace a nové přístupy k práci s ohroženými dětmi a rodinami. Studie inspirované zkušenostmi ze Švýcarska*. Brno: Česko-britská o. p. s., 2014. 138 s. ISBN-978-80-905598-1-3.

NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva a JURKOVÁ, REIDLOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc : ANAG, 2014. 798 s. ISBN 978-80-7263-914-4.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha : Linde, 2012. 94 s. ISBN 978-80-86131-91-7.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Zájemci o náhradní rodinnou péči a jejich motivace*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. 348 s. ISBN 978-80-7421-103-4.

Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin. Praha : Nadační fond J&T, 2013. 26 s.

PEMKOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek a MACELA, Miloslav. *Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat*. Praha : Kruh rodiny o.p.s., 2015. 52 s. ISBN 987-80-87066-05-8.

Provázení rodiny jako dlouhodobý proces: Sborník příspěvků k provázení náhradních rodin. Praha : Občanské sdružení rozum a Cit, 2013. 45 s.

Příručka pro starosty a další členy zastupitelstev obcí. Obec a ochrana dětí. Možnosti systémové podpory ohrožených a náhradních rodin. Praha : Nadační fond J&T, 2015. 18 s.

Průvodce dítěte v jeho měnícím se prostředí. Praha : Šafrán o. s., 2010. 30 s.

PTÁČEK, Radek; KUŽELOVÁ, Hana a ČELEDOVÁ, Libuše. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha : MPSV, 2011. 54 s. ISBN 978-80-7421-040-2.

Praxe novely o sociálně-právní ochraně dětí – s rozumem a citem. Sborník. Praha : Občanské sdružení Rozum a Cit, z. s., 2015.

SEMERÁDOVÁ, Monika; ČERNÁ, Ria a ZACHAŘOVÁ, Barbora. *Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. Chrudim : Amalthea o. s., 2013. 67 s. ISBN 978-80-904801-0-0.

SOLAŘOVÁ, Hana. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Děti v náhradní rodinné péči a jejich potřeby*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. 348 s. ISBN 978-80-7421-103-4.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha : Portál, 2007. 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.

SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. Překlad Irena Strossová. Olomouc : Univerzita Palackého, 2001. 246 s. ISBN-80-244-0249-1.

Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele. [on-line] MŠMT ČR [cit. dne 15.7.2016]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí. MPSV ČR [cit. dne 15.7.2016]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/22668/rocenka_prace_2014.pdf

STRUPEK, David. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Práva dětí v náhradní rodinné péči*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. 348 s. ISBN 978-80-7421-103-4.

ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2014. 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

UHLÍŘOVÁ, Veronika a kol., *Dítě ve výchově příbuzných*. Praha : Občanské sdružení Rozum a Cit, 2010. 60 s.

VLČKOVÁ, Helena a kol. *Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou*. Občanské sdružení Rozum a Cit z. s., 2015. 24 s.

VÁGNEROVÁ, M. Marie. *Zdravotně znevýhodněné dítě v náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha : Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. 52 s. ISBN 978-80-87455-04-03.

VANÍČKOVÁ, Eva; FAIERAJZELOVÁ, Věra; NEJEDLÁ, Marie a VOTAVOVÁ, Jana. *Škola přátelská dětem. Stručný průvodce manuálem UNICEF pohledem nejlepšího zájmu dětí*. 1. vyd. Praha : 3. LF UK, 2012. 100 s. ISBN 978-80-260-2883-3.

VANČÁKOVÁ, Martina. *Dítě jiného etnika v náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha : Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. 32 s. ISBN 978-80-87455-05-0.

VANČÁKOVÁ, Martina. *Romské dítě v náhradní rodině*. Praha : Občanské sdružení Rozum a Cit, 2008.

VANČÁKOVÁ, Martina. *Metodika podpurných aktivit pro náhradní rodinou péče. Podpora pěstounských rodin a osvojitelských rodin s romskými dětmi*. 1. vyd. Praha : Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2012. 109 s. ISBN 978-80-87455-13-5.

VRTBOVSKÁ, Petra. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: Attachment, poruchy attachmentu a léčení*. 1. vyd. Tišnov : Scan, 2010. 123 s. ISBN 80-86620-20-4.

Workingtogether to SafeguardChildren: A guide to inter-agencyworking to safeguard and promotethewelfareofchildren. [cit.dne12.8.2016]. Dostupné z: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130401151715/https://www.education.gov.uk/publications/standard/publicationDetail/Page1/DCSF-00305-2010>

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha : Portál, 2012. 200 s. ISBN 978-80-262-0065-9.

Seznam tematicky souvisejících zdrojů

BECHYŇOVÁ, Věra a KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: Sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha : Portál, 2011. 151 s. ISBN 978-80-262-0031-4.

Bydlení- Janus...společně do samostatného života. [on-line] Brno : Janus o. s., 2015. Dostupné z : http://janus-os.cz/wp-content/uploads/2015/08/Janus_brozura_bydleni_A5_web.pdf

CAIRNS, Kate. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem. Trauma v raném vztahu a psychická odolnost*. Praha : Portál, 2013. 179 s. ISBN-978-80-262-0307-4.

ČERMÁKOVÁ, Monika. *Dítě v náhradní rodinné péči očima pediatra: Informace pro zájemce o NRP a náhradní rodiny*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2012. 54 s. ISBN-978-80-87455-10-4.

Finance - Janus...společně do samostatného života. [on-line] Brno : Janus o. s., 2015. Dostupné z : http://janus-os.cz/wp-content/uploads/2015/08/Janus_brozura_finance_A5_web.pdf

GROHOVÁ, Jana a kol. *Dítě v náhradní rodině potřebuje i vaši pomoc! Informace a pracovní listy pro pedagogy*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. 42 s. ISBN-978-80-87455-06-7.

GUPTA, Anna. *Community Care. The benefitsof long-term foster care*. 2009, ISSN: 0307-5508. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=sih&AN=37795726&lang=cs&site=ehost-live><http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=sih&AN=37795726&lang=cs&site=ehost-live>">The benefitsof long-term fostercare.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha : Portál, 2004. 225 s. ISBN-80-7178-8888-0.

KOCOURKOVÁ, Jana a FRANCÍRKOVÁ, Šárka. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Doprovázení dítěte v jeho měnícím se prostředí včetně přípravy všech zapojených osob*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. 348 s. ISBN 978-80-7421-103-4.

Listina základních práv a svobod

KONEČNÁ, Hana. *O „negenetickém“ rodičovství trochu jinak*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2012. 29 s. ISBN-978-80-87455-11-1.

KOUKOLÍK, František. *Lidský mozek: funkční systémy, norma a poruchy*. Praha : Portál, 2002. 418 s. ISBN 80-7178-632-2.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003. 373 s. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. Praha : Portál, 2007. 299 s. ISBN 978-80-7367-331-4.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Sociální práce v praxi*. Praha : Portál, 2005. 347 s. ISBN 80-7367-002-X.

NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Práce s žadatelem v průběhu zprostředkování*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. 348 s. ISBN 978-80-7421-103-4.

Na cestě ke specializaci pěstounské péče. Praha : Nadační fond J&T, 2015. 40 s.

Obecný komentář č. 14 z roku 2013 k právu dítěte. [on-line] Dostupné z :
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/14309/NSOPD.pdf>

Práce - Janus...společně do samostatného života. [on-line] Janus o. s..Dostupné z :
http://janus-os.cz/wp-content/uploads/2015/08/Janus_brozura_prace_A5_web.pdf

PEMOVÁ, Terezie a PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha : Grada, 2012. 192 s. ISBN-978-80-247-4317-2.

PIAGET, Jean a INHELDEROVÁ, Barbel. *Psychologie dítěte*. Praha : Portál, 1997. 143 s. ISBN 80-7178-146-0.

POKORNÁ, Pavla a kol. *Metodika podpůrných aktivit pro náhradní rodinnou péči*. 1. vyd. Praha : Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2012. 107 s. ISBN 978-80-87455-13-5.

PREKOPOVÁ, Jiřina. *Malý tyran*. Praha : Portál, 1993. 156 s. ISBN 80-7178-095-2.

PTÁČEK, Radek a KUŽELOVÁ, Hana. *Vývojová psychologie pro sociální práci*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2013. 64 s. ISBN-978-80-7421-060-0.

Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Nečastější praktické problémy při výkonu náhradní rodinné péče. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. 348 s. ISBN 978-80-7421-103-4.

TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha : Portál, 2001. 197 s. ISBN-80-7178-503.

Tři kroky k samostatnému životu. Průvodce sociální prací a komunikací s dospívajícím dítětem v náhradní rodinné péči. Praha : Kruh rodiny, o. p. s., 2016. 52 s.

UHLÍŘOVÁ, Veronika. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Specifika práce s dítětem v náhradní rodinné péči*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. 348 s. ISBN 978-80-7421-103-4.

UHLÍŘOVÁ, Veronika. *Vztahový labyrint v náhradní rodině. Vlastní rodina přijatých dětí*. Praha : Občanské sdružení Rozum a Cit, 2013. 34 s.

UHLÍŘOVÁ, Veronika a HANUŠOVÁ, Ludmila. *Přechod dítěte z rodiny do alternativní péče*. Nový Bor : Velký vůz Sever, 2014. 32 s.

UHLÍŘOVÁ, Veronika. *Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou*. Nový Bor : Velký vůz Sever, 2014. 43 s.

UHLÍŘOVÁ, Veronika. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Biologická rodina dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. 348 s. ISBN 978-80-7421-103-4.

Úřady - Janus...společně do samostatného života. [on-line] Brno: Janus o. s., 2015.

Dostupné z : http://janus-os.cz/wp-content/uploads/2015/08/Janus_brozura_urady_A5_web.pdf

Úmluva o právech dítěte: [in-line] Dostupné z:<http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

Ústava České republiky

Všeobecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte. [on-line] Dostupné z : <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha : Portál, 2000. 528 s. ISBN-80-7178-308-0.

Zákon č. 64/1963 Sb., o rodině.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Zákon č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách.

Zákon č. 255/2011 Sb., o kontrole.

Zákon č. 320/2001 Sb., o finanční zákon o místních poplatcích.

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče. Podpora náhradní rodiny*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. 348 s. ISBN 978-80-7421-103-4.

Seznam příloh

PŘÍLOHA A

Seznam otázek pro respondenty

PŘÍLOHA B

Přepis rozhovoru s respondentkou 1

PŘÍLOHA A – Seznam otázek pro respondenty

Dáváte souhlas k tomu, aby byl náš rozhovor nahráván?

1. Jak byste zhodnotila servis, jaký Vám doprovázející organizace poskytuje?
(Vyhovuje Vám poradenství, vzdělávání, odlehčovací pobyty a další servis co pro Vás organizace prostřednictvím klíčového pracovníka zajišťuje...)
2. Jak byste zhodnotila vybavení a prostory, které má doprovázející organizace k dispozici a kde probíhají některá jednání s klíčovými pracovníky a vzdělávání pěstounů?
(Pro upřesnění, jsou to prostory, které využíváte během vzdělávání – kuchyňka, toalety, školící místnost, hlídací koutek pro děti...)
3. Jaký je Váš pohled na povinné vzdělávání pěstounů, je pro Vás přínosné, využijete poznatky načerpané na školení také v praxi?
(Jak konkrétně využijete nabyté poznatky u Vašeho svěřeného dítěte nebo co to přináší Vám osobně pro zlepšení Vaší psychické pohody a pro zlepšení výkonu pěstounské péče...)
4. Jak hodnotíte finanční stránku pěstounské péče, je pěstounství podle Vás dostatečně finančně ohodnoceno?
(Připadá Vám dostatečné, jak Vás stát ohodnocuje, za práci, kterou vykonáváte...)
5. Co můžete z dávek pěstounské péče zajistit dětem, je to vše co potřebují?
(Vycházíte s penězi, které dostáváte na dítě od státu, zajistíte pro něho vše, co potřebuje...)
6. K jakým změnám ve Vaší rodině došlo od doby, kdy k Vám dojíždí klíčový pracovník doprovázející organizace?
(Pocítujete změnu, pomůže Vám s něčím, s čím si nevíte konkrétně rady a co jste museli v minulosti řešit sami...)
7. Jak hodnotíte vztah s klíčovým pracovníkem, můžete se na svého klíčového pracovníka s důvěrou kdykoliv obrátit s žádostí o pomoc?
(Máte k němu důvěru, cítíte v něm oporu ve složitých situacích, obtěžuje Vás jeho návštěva...)
8. V jaké oblasti konkrétně Vám Váš klíčový pracovník pomáhá a jaké služby po Vás dosud zprostředkoval?
(Je to například odlehčovací pobyt pro dítě, zařízení výletu se školou, poradenská činnost...)
9. Je něco dalšího, co vše pro Vás může doprovázející organizace dle současné platné legislativy zajistit?
(Nějaké další náměty, co byste uvítala a co je možné v rámci zákona zprostředkovat...)

10. Mají děti, které máte svěřené do pěstounské péče důvěru ke klíčovému pracovníku doprovázející organizace?
(Nebojí se, když má přijít, vědí, že to není osoba, která by jim chtěla ublížit...)
11. Jaké problémy (rizikové chování) měly děti, které máte svěřené v původní rodině nebo i při příchodu do Vaší rodiny?
(Zda se děti dopouštěly krádeží, záškoláctví, útěků z domova, byly zneužívané...)
12. Jak Vám pomohl výše uvedené problémy řešit Váš klíčový pracovník?
(Došlo ke zprostředkování pomoci od odborníků...)
13. Jak vnímáte průběh návštěv klíčového pracovníka ve Vaší domácnosti?
(Neobtěžuje Vás návštěva, není to pro Vás velké narušení chodu domácnosti, pokládáte to za užitečné ...)
14. Jak vidíte Vaši budoucnost směrem k pokračování pěstounské péče?
(Chcete v budoucnu vykonávat dále pěstounskou péči, nejenom příbuzenskou a například pěstounskou péči na přechodnou dobu...)

PŘÍLOHA B – Přepis rozhovoru

Respondentka 1

Já: „Dáváte souhlas k tomu, aby byl náš rozhovor nahráván?“

Ona: „Ano.“

Já: „Jak Vám připadá náš servis, jak ho poskytujeme, jak byste to zhodnotila?“

Ona: „Já jsem spokojená, nemůžu si ztěžovat.“

Já: „Nechci Vás ovlivňovat, ani nic nechci podsouvat.“

Ona: „Ne, to ne, když potřebuju, tak poradíte, pomůžete, jsem spokojená.“

Já: „Jak byste zhodnotila vybavení a prostory, které má doprovázející organizace k dispozici a kde také probíhají některá jednání s klíčovým pracovníkem a vzdělávání přestounů, to je vlastně ta vzdělávací místnost, kde se školíte, pak je tam také koutek na hlídání dětí, jak se Vám to líbí? Vy jste asi tento koutek nevyužila?“

Ona: „Nevyužila, Kuba je malý, během školení ho hlídá švagrová, takže nehodnotím, já jdu raději dolů, kde je možnost kouřit, prostory na vzdělávání mi připadají normální“.

Já: „Jaký je Váš pohled na povinné vzdělávání přestounů, jestli to má pro Vás přínos nebo Vás to zbytečně zatěžuje?“

Ona: „Ne jsem spokojená, samozřejmě že něco vím, že když je něco horký tak to dávám na stranu, ale hlavně ta moje dcera, tam se hlavně vypovídáme z toho, protože ta moje dcera se doma moc neukazuje, s tím mi pomůže Vaše paní psychologka, ona dcera není schopná za Kubou dojet, to vypovídání mi hlavně pomůže, nezdá se mi to zbytečný“.

Já: „Jak hodnotíte finanční zabezpečení, když Vám dává stát peníze na Kubíka, jestli Vám to stačí?“

Ona: „Stačí nám to, proč by nám to nestačilo, zabezpečíme mu všechno, co potřebuje, uvidíme, až bude větší, zda to bude stačit.“

Já: „Zda se u Vás něco změnilo, když teď k Vám jezdí klíčový pracovník organizace, já nebo kolegyně, pomohlo Vám to trošku?“

Ona: „No změnilo, jak změnilo, jsem ráda, když Vás mám, protože když potřebuju pomoci, tak mi pomůžete vždycky, vy mi vždycky pomůžete, když něco potřebuju.“

Já: „Jak hodnotíte vztah se mnou jako s klíčovým pracovníkem, nerada bych Vám něco podsouvala.“

Ona: „Ale já jsem spokojená....“

Já: „Vím, že jezdím občas pozdě...“

Ona: „Ale to mi vůbec nevadí...“

Já: „Je to pořád podobné, chci se zeptat, v jaké oblasti Vám nejvíce pomáhám?“

Ona: „Pomáháte se vším, s dávkami, vše co je potřeba zprostředkovat, vždycky to zvládneme.“

Já: „Napadá Vás něco dalšího, co by pro Vás organizace mohla dál udělat?“

Ona: „Já teď zatím nevím, určitě se něco najde, až bude Kuba starší.“

Já: „Máte pocit, že Kuba má ke mně důvěru, že se mě nebojí?“

Ona: „Já si myslím, že asi má k Vám důvěru, i když je malinkej, protože se Vás vůbec nebojí.“

Já: „Já vím, že je to hodně zkreslené, že se Vás vyptávám a doprovázím Vás...“

Ona: „Ale samozřejmě, ale nemám si na co ztěžovat.“

Já: „Tahle otázka spíš směřuje na větší děti, které přišly do rodiny později, zda měly před příchodem k Vám rizikové chování?“

Ona: „Toto nebylo, je u nás od malička, to spíš jeho matka....“

Ona: „Já jsem prostě s Vámi spokojená.“

Já: „Jak mě vnímáte ve Vaší domácnosti, nepůsobím jako vetřelec?“

Ona: „Vůbec ne, mám Vás za prvního pozdravovat od manžela, protože je mu líto, že tady není, protože se Vás hrozně těšil.“

Já: „Děkuju.“

Já: „Jak vidíte Vaší budoucnost v pokračování pěstounské péče?“

Ona: „Ráda bych Kubu vychovala tak, jako jsem vychovala moje děti a dovedu ho do dospělosti...“

Já: „Neuvažujete o další pěstounské péči?“

Ona: „To určitě ne.“

Já: „Děkuju za trpělivost...“